

פתח דבר

הדוח הנוכחי מצביע על מצב חברתי-כלכלי של דריכה במקום. על פי סקרי ההוצאות של הלמ"ס בשנים 2009 עד 2013 פחתו שיעורי העוני של ילדים, נפשות ומשפחות באופן ניכר ומאז הם מדשדשים עם רמת עוני גבוהה, הן בהסתכלות היסטורית והן בהשוואה בין-לאומית. תוך כדי כך הוחמרו ממדי העוני של אזרחים ותיקים – שיעור משפחות האזרחים הוותיקים החיות בעוני עלה, בעוד שעד 2017 חומרת העוני בזקנה הייתה נמוכה משמעותית משל יתר האוכלוסייה. ב-2018 זינקה חומרת העוני (מדד FGT) לראשונה באופן חד והתקרב לחומרת העוני הכללית (נספח 32).

מאז הצטרפות ישראל לארגון ה-OECD ב-2009 מצב העוני לאחר התערבות המדינה באמצעות מיסוי פרוגרסיבי ותשלומי קצבאות, לא ממש השתפר אלא נשאר בין הגבוהים ביותר בהשוואה בין-לאומית. מצב העוני הכללי נשאר מן הגבוהים ב-OECD, ובקרב ילדים המצב אף החמיר במונחי ההכנסה הפנויה (תרשימים 12.א' ו-12.ג').

מה הסיבות לכך? שאלה זו מטרידה לנוכח המאמצים שהמדינה עושה באמצעות מדיניות תעסוקה פרו-אקטיבית, העלאה מתמשכת של שכר המינימום, מענק עבודה החל מ-2012, תכנית החסכון לכל ילד החל מ-2017, הגדלת השלמת ההכנסה לאזרחים ותיקים, ב-2017, הגדלת קצבת הנכות הכללית והרפורמה בסיעוד שהחלו ב-2018. כל אלה משפרים וישפרו את המצב החברתי-כלכלי. ובכל זאת, לאחר התחשבות בצעדי מדיניות אלה התוצאה בהשוואה בין-לאומית נשארת גוומה, שכן ישראל ממשיכה להופיע בקצה הלא-נכון של המדרג הבין-לאומי.

חולשת המדיניות נעוצה בכמה מאפיינים שלה: (1) המינון של רוב הכלים נמוך ומהוסס מדי: כך למשל מענק העבודה קטן וסלקטיבי מדי, בפרט בהשוואה למענקים דומים במדינות אחרות, בכך שצעירים לא יכולים לקבלו אם אין להם ילדים. החסכון לכל ילד הופעל תוך צמצום מקביל של קצבת הילדים השוטפת וכדי לצבור חסכון משמעותי יותר, מוצע למשפחות לבצע הפקדה נוספת תוך צמצום נוסף של הקצבה השוטפת. זה מקשה על משפחות שחיות בעוני. רמת הקצבאות גם נשחקת כי היא מתעדכנת רק לפי מדד המחירים לצרכן ולא לפי רמת החיים הכללית במשק. דוגמא נוספת היא תגובת הממשלה להפחתה של שיעור הקיזוז עד קצת מעל 3000 ₪ לאם חד-הורית – שיפור זה לווה מיד עם הקטנה מקבילה של מענק העבודה לאם שהגדילה את מאמץ העבודה שלה. תרשים נספח 33 מלמד שהמאמצים בישראל מתגמדים בהשוואה למאמצים המקובלים במדינות מתוקנות – אם נמדוד את מאמצי המדינה לצמצום תחולת העוני משיעור העוני הכלכלי לשיעור העוני לפי הכנסה פנויה, שהיא בסופו של דבר מבחן התוצאה הרלוונטי, אזי ישראל מצליחה לצמצם את תחולת העוני בשתי עשיריות נקודת האחוז בלבד, בהשוואה לממוצע מדינות ה-OECD ואילו במדינות המצליחות באופן משמעותי לצמצם עוני הפעלת המדיניות מביאה להישגים של פי 1.5 עד 3 בהשוואה לממוצע ה-OECD. בהקשר זה אין להתנחם בשיעור "העוני הכלכלי" הנמוך (דהיינו לפני התערבות המדינה, ר' תרשים 12 ב'). תופעה זו מוכרת במדינות שבהן הציבור חש שאינו יכול לסמוך על סיוע ממשלתי משמעותי כדי להתגבר על המצוקה הכלכלית-חברתית. רבים זקוקים לסיוע לנוכח הקשיים הנערמים בפני אנשים בניסיונם להשתלב בחיי היום-יום בהצלחה. קרן אור מסוימת היא הגידול המרשים שחל בשנים האחרונות בגודלה של שכבת הביניים (ר' תרשים 10). כדי לשמר שיפור זה חיוני לשמור על הביטוח הלאומי כמערכת ביטחון סוציאלי חזקה. כל עוד לא יבוצע חיזוק האיתנות הפיננסית והחברתית ארוכת הטווח של הביטוח הלאומי, יגדל האיום של קריסת מערכת הביטחון הסוציאלי והפיכתה למערכת שעד מולאמת ומינימלית. דוגמה בולטת לנזקי הלאמה כזאת כתובה על הקיר: חומרת העוני של מקבלי הבטחת ההכנסה בגיל העבודה היא כיום כ-45% מעל לזו של כלל האוכלוסייה החיה בעוני (ר' נספח 33). בשנת 2002, לפני הפגיעה חסרת התקדים בקצבאות, חומרת העוני של מקבלי קצבאות הבטחת הכנסה בגיל העבודה הייתה כ-43% מתחת לחומרת העוני הכללית. הביטוח הלאומי הציע במסגרת הועדה למלחמה בעוני לתקן את המדיניות הקיימת תוך הגברת התמריץ לעבוד באמצעות קשירת גובה הקצבה ל-2/3 מקו העוני והגדלת הדיסריגרד בשליש הנותר. הגיע הזמן לשקול הצעה זו מחדש.

פרופ' דניאל גוטליב, סמנכ"ל מחקר ותכנון

תוכן עניינים

8	ממדי העוני	א.
8	קו העוני ורמת החיים	1.
11	ממדי העוני ב-2018 והתפתחותם בשנים האחרונות	2.
15	השפעת אמצעי המדיניות על ממדי העוני	3.
19	ממדי העוני לפי קבוצות אוכלוסייה ואזורים גיאוגרפיים	4.
29	אי-שוויון, מעמדות ופערים בהכנסות, והגורמים להם	ב.
29	האי-שוויון בשנת 2018 ובשנים האחרונות	1.
33	מעמד הביניים בישראל	2.
36	הגורמים המשפיעים על העוני ועל האי-שוויון	3.
39	סוגיות נבחרות במדידת העוני והאי-שוויון	ג.
39	עוני מתמשך	1.
42	העוני בישראל בהשוואה בינלאומית	2.
45	יעד לצמצום העוני	3.
47	התפתחויות עיקריות שישפיעו על מצב העוני בשנים הבאות	4.
49	נספחים	

לוחות

8	לוח 1 : ההכנסה החודשית למשק בית לפי סוג הכנסה (ש"ח), 2016-2018	
9	לוח 2 : קו העוני לפי גודל המשפחה, 2018	
10	לוח 3 : הכנסות משפחתיות מעבודה וקצבאות אוניברסליות כשיעור מקווי העוני, 2018 (%)	
11	לוח 4 : תחולת העוני (אחוזים) ומספר העניים, 2017-2018	
18	לוח 5 : תחולת העוני לפי הגדרות הכנסה שונות, ותרומת המיסוי הישיר ותשלומי ההעברה לסוגיהם להפחתת העוני, 2017 ו-2018	
21	לוח 6 : תחולת העוני של נפשות בוגרות* בחלוקה לפי מין (אחוזים), 1999-2018	
22	לוח 7 : תחולת העוני של משפחות לפי קבוצות אוכלוסייה (אחוזים), 2016 עד 2018	
23	לוח 8 : תחולת העוני של משפחות לפי קבוצות אוכלוסייה (אחוזים) – ללא מזרח ירושלים, 2016 עד 2018	
24	לוח 9 : תחולת העוני של משפחות, נפשות, ילדים וקשישים*** לפי קבוצות אוכלוסייה, 2017 ו-2018	
25	לוח 10 : חלקם של סוגי משפחות בכלל האוכלוסייה ובאוכלוסייה הענייה לפי מאפיינים דמוגרפיים ותעסוקתיים, 2017-2018	
26	לוח 11 : הערכת עומק העוני וחומרתו לפי קבוצות אוכלוסייה ולפי מדדים נבחרים, אחוזים, 2017-2018	
28	לוח 12 : תחולת העוני לפי מחוז ולאום, 2017-2018	
29	לוח 13 : מדד גייני לאי-שוויון בהכנסות באוכלוסייה לפי הכנסה כלכלית ופנויה, 2002-2018	
35	לוח 14 : התפלגות למעמדות כלכליים לפי קבוצות אוכלוסיות בשנת 2018	
37	לוח 15 : התפלגות השכר** של השכירים והשכירים העניים לפי רמת השכר, 2018	
40	לוח 16 : אומדן לעוני מתמשך – משקל המשפחות והנפשות בסך העניים, שהוצאותיהן הכספיות לנפש תקנית נמוכה מקו העוני (אחוזים) 2017 ו-2018	

תרשימים

13	תרשים 1: תחולת העוני של משפחות, נפשות, ילדים וקשישים, 2018-1998
13	תרשים 2: מדדי עומק וחומרת עוני* של האוכלוסיה הכללית, 2018-1998 (100.0 = 1998)
15	תרשים 3: השפעת כלי המדיניות על ממדי עוני נבחרים ב-2018
17	תרשים 4: השפעה של קצבאות על צמצום תחולת העוני – לפי המוסד המשלם, 2018-2002
30	תרשים 5: השינוי הריאלי בהכנסה הפנויה לנפש תקנית ב-2018 לעומת 2017, בחלוקה לפי חמישונים (אחוזים)
31	תרשים 6: האי-שוויון על פני זמן בישראל - מדד גייני לפי הכנסה כלכלית ופנויה: 1998 עד 2018
31	תרשים 7: מדדי פערים ואי-שוויון נבחרים, 2018-1999
	תרשים 8: מדד גייני לאי-שוויון בהכנסה הפנויה לנפש תקנית, מדינות OECD וישראל, שנים שונות (2015-2017); ישראל (2018), הגדרת ה-OECD
32	
33	תרשים 9: התפלגות ההכנסות לפי מעמדות בישראל על פי הגדרת ה-OECD בשנים 2017-2018
34	תרשים 10: מעמד הביניים הישראלי כשיעור מההכנסה וכשיעור מהאוכלוסייה 2018-1997
36	תרשים 11: שיעורי התעסוקה בסקרי ההכנסות/הוצאות לעומת סקר כח אדם, 2018-1999
	תרשים 12: שיעורי עוני בקרב נפשות (50% מחציון ההכנסה), מדינות OECD וישראל, שנים שונות (2012-2017); ישראל (2018), הגדרת ה-OECD
44	
	תרשים 13: שאיפת הוועדה למלחמה בעוני, תחולת העוני בישראל ותוואי השינוי הנדרש בו לצורך התגשמות השאיפה
46	

נספחים

51	נספח 1: תחולת העוני 2017-1998 עם וללא מזרח ירושלים
52	נספח 2: מספר המשפחות, הנפשות והילדים העניים לפי הכנסה משפחתית פנויה, 2017 ו-2018
53	נספח 3: תחולת העוני של נפשות לפי קבוצות אוכלוסייה, אחוזים, 2017 ו-2018
54	נספח 4: יחס פער ההכנסות בקרב משפחות לפי סוגי משפחה, 2017 ו-2018 (אחוזים)
55	נספח 5: השפעת תשלומי ההעברה והמיסים הישירים על האי-שוויון בהכנסות, 2017 ו-2018
56	נספח 6: חלקו של כל חמישון בסך ההכנסות ותשלומי חובה, 2017-2018
57	נספח 7: מקור וסוג הכנסה ותשלומי חובה לפי חמישונים*, 2018 והשינוי הריאלי לעומת 2017
58	נספח 8: הוצאות לפי חמישונים, שיעורי שינוי ריאליים והתפלגות ההוצאות, 2017-2018
59	נספח 9: הוצאות לפי חמישונים, התפלגות ההוצאות ושיעורי שינוי ריאליים, 2017-2018
59	נספח 10: נתונים כספיים לפי חמישונים לפי סולם השקילות של ה-OECD
61	נספח 11: תחולת עוני לפי קו עוני של 50% מחציון ההכנסה לפי הגדרת ה-OECD, 2017 ו-2018
62	נספח 12: תחולת עוני לפי קו עוני של 40% מחציון ההכנסה לפי הגדרת ה-OECD, 2016 ו-2017
63	נספח 13: תחולת עוני לפי קו עוני של 60% מחציון ההכנסה לפי הגדרת ה-OECD, 2017 ו-2018
	נספח 14: תחולת העוני נפשות לפי הכנסה כלכלית והכנסה נטו והשפעת תשלומי העברה ומיסים ישירים, לפי גישת ה-OECD (חצי חציון), 2017 ו-2018
64	
65	נספח 15: התפלגות העובדים ושיעורי גידול בסך התעסוקה לפי ענפי תעסוקה (אחוזים), 2017 ו-2018
66	נספח 16: השכר כאחוז מהשכר הממוצע והשינויים בו לפי ענפי תעסוקה (אחוזים), 2017-2018
67	נספח 17: התפלגות העובדים ושיעורי גידול בסך התעסוקה לפי משלחי יד (אחוזים), 2017-2018
67	נספח 18: שיעורי השכר והשינויים בו לפי משלחי יד (אחוזים), 2017-2018
67	נספח 19: טווח הכנסות לפי עשירונים וגודל משפחה – 2018, לפי סולם שקילות ישראלי
68	נספח 20: ממדי העוני לפי מדדים נבחרים, 2018-1998
69	נספח 21: השפעה על תחולת העוני של הוספת כל 100 מיליון ש"ח לקצבה המסוימת
70	נספח 22: תעסוקה ומדדי עוני, 2018-1999
73	נספח 23: תחולת העוני לפי מחוזות, 2018-1997
73	נספח 24: תחולת העוני לפי קבוצות אוכלוסייה, 2018-1997
	נספח 25: שיעורם והיקפם של משקי בית המקבלים מענק עבודה ("מס הכנסה שלילי"), לפי קבוצות אוכלוסייה, 2018
74	
75	נספח 26: הכנסות משפחתיות כשיעור מקווי העוני בקרב משפחות הממצות את זכותן למענק עבודה, 2018

76	נספח 27 : שיעורי תעסוקה בקרב משקי בית לפי סוג המשפחה, 2017-2018 (אחוזים)
77	נספח 28 : חישובי תחולת העוני של ערבים עם וללא האוכלוסייה הבדואית, 2002-2018
77	נספח 29 : תחולת העוני של משפחות במזרח ירושלים לפי קבוצות אוכלוסייה (אחוזים), 2016-2018
78	נספח 30 : מובהקות סטטיסטית של שינויים במדדי עוני נבחרים בקבוצות אוכלוסייה, 2018 מול 2017
79	נספח 31 : תחולת העוני לאורך השנים ורווחי סמך שלהם ברמת מובהקות של 5%
80	נספח 32 : חומרת העוני (FGT) : סה"כ ולפי קבוצות גיל
80	נספח 33 : שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלום קצבאות ומסים ישירים בהשוואה לממוצע שיעור הירידה במדינות ה-OECD
81	נספח 34 : השוואת המדגם של מזרח ירושלים עם הנתונים המינהליים של מזרח ירושלים

תמצית הממצאים

- צמיחת המשק והגידול בתעסוקה ובשכר ב-2018 הובילו לעלייה ברמת החיים. ההכנסה הכספית הפנויה לנפש תקנית עלתה ב-2018 ב-4.1% במונחים ריאליים ובהתאם לכך עלה גם קו העוני הנגזר ממנה.
- ב-2018 ירדה תחולת העוני בקרב משפחות בהשוואה ל-2017 – מ-18.4% ל-18.0%.
- תחולת העוני של נפשות נותרה ללא שינוי בין שתי השנים והיא עומדת על 21.2%, ושיעור הילדים החיים בעוני עלה מ-29.6% ב-2017 ל-30.0% ב-2018.
- ב-2018 חיו בעוני 469,400 משפחות, שבהן 1,810,500 נפשות, ומתוכן 841,700 ילדים.
- קשיי דגימה וכתוצאה מכך ייצוג חסר וכנראה מוטה של אוכלוסיית ערביי מזרח ירושלים בסקר הוצאות משקי בית 2018 אשר עליו מבוסס דוח זה, הובילו לעיתים לתוצאות חריגות. הטיה טכנית זו היא כנראה הסיבה המרכזית לירידה בתחולת העוני הכללית, שכן בכלל האוכלוסייה למעט מזרח ירושלים, תחולת העוני בקרב משפחות עלתה במעט ב-2018 בהשוואה ל-2017 – מ-17.4% ל-17.5%, ותחולת העוני של נפשות וילדים עלתה בשיעורים גבוהים אף יותר – מ-19.4% ל-20.4% לנפשות ומ-27.1% ל-29.1% לילדים.
- ב-2018 הוטב מצבה של האוכלוסייה החיה בעוני: המדדים לעומק העוני ולחומרת ירדו בשיעורים של 4.9% ו-4.1% בהתאמה. ההטבה בחומרת העוני איפיינה את מרבית קבוצות האוכלוסייה.
- תחולת העוני של משפחות הנמדדת לפי ההכנסה הכלכלית (שמקורה בשווקים, בניכוי התערבות הממשלה) ירדה מ-28.4% ב-2017 ל-27.8% ב-2018 ונותרה ללא שינוי בקרב האוכלוסייה שאינה כוללת את ערביי מזרח ירושלים (27.5%).
- לאחר שנים כמעט רצופות של ירידה במדד גייני לאי-שוויון בישראל, המדד לפי ההכנסה הפנויה עלה ב-1.1%, ולפי ההכנסה הכלכלית הוא עלה ב-1.3%. מאז תחילת המילניום ירד מדד גייני לפי הכנסה כלכלית בשיעור מצטבר של כ-10%. בראיה בינלאומית ירידת המדד בעבר לא הספיקה כדי לשפר את מצבה היחסי בנושא אי-שוויון. זה הורע ב-2018, וכעת ישראל ניצבת עם מדד גייני הגבוה בכ-10% מהמדד הממוצע במדינות המפותחות, לעומת מרחק של 5% ב-2017.
- הממצאים מצביעים על הטבה במצבם של "חמישוני הקצה" – החמישון התחתון והחמישון העליון – לעומת הרעה במצבם של החמישוניים שמייצגים את מעמד הביניים. במקביל, הצטמצם במעט חלקו של מעמד הביניים ב-2018 בהשוואה ל-2017.
- תחולת העוני של משפחות שבראשן קשישים (עלתה מ-21.8% ב-2017 ל-23.4% ב-2018 ותחולת העוני של נפשות קשישות עלתה אף היא מ-17.2% ל-18.8% בין שתי השנים. זאת ועוד: המדד לעומק העוני עלה מ-27.7% ל-32% - דהיינו, הכנסתן של המשפחות העניות שבראשן קשיש התרחקה מקו העוני ביותר מ-4 נקודות אחוז נוספות. גם חומרת העוני לפי מדד FGT עלתה. יחד עם זאת המדדים לעומק העוני ולחומרת העוני מצביעים על כך שזו משמעותית נמוכה יותר בקרב משפחות לאחר גיל פרישה מאשר בקרב קבוצות גיל צעירות יותר.
- העלייה בעוני של הקשישים באה על רקע הטבה אבסולוטית במצבם: ההכנסה הפנויה לנפש תקנית במשפחותיהם עלתה בשיעור של כ-6% - מעל לשיעור בכלל האוכלוסייה, כך שעליית

רמת החיים של קשישים היתה גבוהה מזו שבכלל החברה. ההסבר לסתירה לכאורה בין שני משמעות הדבר בין היתר **שרמת האי-שוויון בין משפחות הקשישים עלתה באופן חד – מדד גייני לאי-שוויון של משפחות הקשישים נסק ב-11% ב-2018**. המשמעות היא שהקטוב בין משפחות קשישים מעוטות הכנסה למשפחות בעלות הכנסה גבוהה עלה, **וכך למרות הטבה כללית במצבם, שיעורי העוני שלהם גבוהים יותר**.

- **תחולת העוני של משפחות ערביות ירדה מ-47.1% ב-2017 ל-45.3% ב-2018**. השינוי ממשיך מגמת ירידה של השנים האחרונות, אולם בשינוי זה גלומה ירידה חדה של למעלה מ-20% בתחולת העוני של ערביי מזרח ירושלים מ-74.7% ב-2017 ל-58.8% ב-2018. בקרב משפחות ערביות **ללא מזרח ירושלים היתה עליה** בתחולת העוני מ-42.6% ב-2017 ל-44.2% ב-2018. הבדלים אלה קיימים גם לתחולת העוני בקרב נפשות וילדים. עם זאת במדדים לעומק העוני ולחומרת העוני חל שיפור בקרב ערבים עם וללא מזרח ירושלים.
- תחולת העוני של **משפחות עם ילדים** המהוות למעלה ממחצית מסך המשפחות העניות, **ירדה במעט** בין שתי השנים מ-21.6% ל-21.4%. גם המדדים לעומק העוני ולחומרת העוני ירדו בין שתי השנים, בכ-5% וב-7% בהתאמה. לעומת זאת היתה עליה בממדי העוני של משפחות גדולות (4 ילדים ויותר) ומשפחות חד-הוריות.
- **תחולת העוני של עולים ירדה במידה ניכרת** ב-2018 מרמה של 18.4% בשנת 2017 ל-16.0% בשנת 2018, לאחר מגמת ירידה רצופה לאורך השנים האחרונות (למעט 2017). עם זאת, המדד לעומק העוני עלה בכ-3% ואילו המדד לחומרת העוני נותר ללא שינוי.
- תחולת העוני של **משפחות עובדות הוסיפה לרדת** גם ב-2018 (לאחר ירידה ב-2017) מ-12.6% ב-2017 ל-12.3% ב-2018. עם זאת בקרב משפחות עם שני מפרנסים ויותר עלתה תחולת העוני מ-5.0% ל-5.6% בין שתי השנים, כחלק ממגמה ארוכת טווח. עומק העוני של משפחות עובדות ירד בשתי הקבוצות - בשיעור של כ-6% אצל משפחות עם מפרנס אחד ובכ-5% אצל משפחות עם שני מפרנסים. חלקן של המשפחות העובדות בכלל האוכלוסייה הענייה נותר ב-2018 ללא שינוי – 55.5%.
- ב-2018 **תחולת העוני של המשפחות שאינן עובדות בגיל העבודה ירדה** - מ-75.7% ל-71.0%. גם חלקה באוכלוסייה החיה בעוני הוסיף לרדת בכ-6% ב-2018. בנוסף לירידה בתחולת העוני ירדה גם חומרת העוני של משפחות אלה בכ-6% בין שתי השנים. עם זאת משקלן של משפחות אלה המהוות רק כ-4% מסך האוכלוסייה עלתה במהירות - לשיעור של כ-17% מהאוכלוסייה הענייה, **ורמת העוני שלהן שעלתה בשנים האחרונות ונותרה עצומה גם לאחר הירידה ב-2018, גבוהה פי 3-4 מזו של האוכלוסייה הכללית**.
- ב-2018 **התרחבו הפערים בין גברים לנשים**: בחינת תחולת העוני לפי קבוצות מגדר מעלה כי תחולת העוני של נשים עלתה ב-0.2 נקודות אחוז בין 2017 ל-2018, בעוד שתחולת העוני של גברים ירדה ב-0.8 נקודות אחוז **כך שבסך הכל הפער המגדרי התרחב בכנקודות אחוז** שלמה בין שתי השנים. במקביל, הצטמצמו הפערים של השפעת המדיניות על תחולת העוני לפי מגדר, וב-2018 אמצעי המדיניות חילצו 31.6% מהגברים ו-34.1% מהנשים (לעומת 30.3% ו-34.2% ב-2017 בהתאמה). הפערים ברמת העוני במדידה לפי ההכנסה הכלכלית גבוהים בהרבה ומגיעים לכ-21%.

- היציבות בממדי העוני על פי האוכלוסייה שאינה כוללת את מזרח ירושלים, והירידה כאשר כוללים אוכלוסייה זו, הם בעיקר תוצאה של השינויים החיוביים בתעסוקה ובשכר לרבות הגידול המשמעותי בשכר המינימום בשנה זו כמו גם בשנים שמאז 2015. עם זאת גם ב-2018, בדומה ל-2017, חולצו 35.4% מהמשפחות מעוני בעקבות הקצבאות אשר הפחיתו גם את אי השוויון בשיעור של 23.4%.
- על אף השיפורים בממדי העוני והאי-שוויון, גם ב-2018 מוסיפה ישראל להיות בין המדינות ה"מובילות" בשיעור העוני של נפשות (הארבע הראשונות - שיפור קל לעומת 2017) ובין שתי המדינות הגבוהות בשיעור העוני של ילדים בקרבן. ההשוואה הבינלאומית מלמדת גם שהשפעת המדיניות על חילוץ מעוני נמוכה בישראל בהשוואה למדינות המפותחות.

א. ממדי העוני
1. קו העוני ורמת החיים

בשנת 2018 המשיך התוצר לעלות ושיעור הצמיחה הגיע ל-3.3%. במקביל נמשך הגידול בשיעור התעסוקה ובמספר המועסקים שעלה בכ-2% נוספים לעומת 2017. שיעור האבטלה בשנה זו היה נמוך באופן היסטורי - 4.0% מכח העבודה. התרחבות התעסוקה לוותה בעלייה של כ-2.5% בשכר הריאלי הממוצע ב-2018 (ושל 3.2% לפי נתוני הסקר) - וזאת לאחר רצף של עליות שכר מאז 2010, העומדות בניגוד לקיפאון השכר בעשור הראשון של המילניום. לנוכח העובדה ששיעור האנשים המשתכרים שכר נמוך ניכר בישראל, עליית השכר ב-2018, כבשנים האחרונות, הושפעה בחלקה מהעלאת שכר המינימום, שעלה בשיעור מצטבר של 14% בין 2015 ל-2018, מתוך זה עלייה של 5.5% ב-2018 לבדה.¹

לוח 1: ההכנסה החודשית למשק בית לפי סוג הכנסה (ש"ח), 2016-2018

סוג ההכנסה	2018	2017	2016	השינוי הריאלי בין 2017 ל-2018 (אחוזים)
הכנסה ממוצעת				
כלכלית למשפחה	18,768	17,773	16,880	4.8
כלכלית לנפש תקנית	7,127	6,680	6,439	5.8
ברוטו למשפחה	21,065	20,028	19,137	4.3
ברוטו לנפש תקנית	8,164	7,692	7,448	5.3
נטו למשפחה	17,279	16,520	15,771	3.8
נטו לנפש תקנית	6,733	6,385	6,160	4.6
הכנסה חציונית				
חציון הכנסה נטו לנפש תקנית	5,750	5,477	5,223	4.1
קו העוני לנפש תקנית	2,875	2,739	2,612	4.1

לאור התפתחויות אלה, גם ב-2018 הוסיפו לעלות הכנסות משקי הבית לסוגיהן בשיעורים נאים. על פי נתוני סקר הוצאות משקי הבית שעורכת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שעליו מבוססים העיבודים והניתוחים בדוח זה, העלייה בהכנסות התרחשה בעיקרה כתוצאה מהשינויים החיוביים בתעסוקה ובשכר.

הדוח הנוכחי מתבסס כרגיל על הסקר האמור, ואולם בשנה שאליה מתייחס הסקר, 2018, היתה דגימה חסרה של אוכלוסיית מזרח ירושלים: מספר התצפיות של משפחות ערביי מזרח ירושלים הגיע ל-87 בסקר הנוכחי לעומת 144 בסקר 2017. זוהי ירידה של קרוב למחצית ממספר התצפיות. ייתכן שההבדל במאפיינים של אוכלוסייה זו, אשר השנה שונים למדי מהמאפיינים המוכרים שלה בשנים קודמות, נובע מהדגימה החסרה. כתוצאה מכך יש להתייחס בזהירות לתוצאה המרכזית בהקשר לדוח הנוכחי והיא הירידה החדה בתחולת העוני של משפחות: זו ירדה בשיעור חד, מכ-75% ב-2017 (וסדרי גודל דומים בשנים שקודם לכן) לכ-59% ב-2018. על אף שאוכלוסיית מזרח ירושלים מהווה פחות מ-4% מאוכלוסיית ישראל, ירידה כה חדה בממדי העוני שלה משפיעים גם על הרמה הארצית, וכך מתקבלת תוצאה הפוכה כאשר לא כוללים אוכלוסייה זו. במילים אחרות תחולת העוני של משפחות עולה במקצת, בעוד שהכללתה של אוכלוסייה זו ב-2018 מביאה לירידה ניכרת למדי, של כחצי נקודת האחוז, בתחולת העוני הכללית של משפחות בין שתי השנים. **עם זאת**

¹ שכר המינימום עודכן בדצמבר 2017 ל-5,300 ₪. העלייה של 5.5% משקפת את השינוי במוצע המשוקלל של גובה שכר המינימום לאורך השנה, בין השנים 2017 ו-2018.

יודגש שבאופן כללי הדוח מתייחס לאוכלוסייה הכוללת את מזרח ירושלים אלא אם נכתב אחרת.

להרחבה בנושא זה ראו תיבה בפרק 2 להלן והתייחסויות לאורך הדוח.

רמת החיים כפי שהיא מתבטאת בהכנסה הפנויה הממוצעת לנפש תקנית עלתה ב-2018 בשיעור של 4.6% וההכנסה הכלכלית לנפש תקנית עלתה גם היא, בשיעור של 5.8%. ההכנסה החציונית לנפש תקנית עלתה ב-2018 בשיעור של 4.1% וכך גם קו העוני הנגזר ממנה.² הגידול המהיר יותר של ההכנסה הממוצעת לנפש תקנית בהשוואה להכנסה החציונית מצביע על צמיחה גבוהה יותר בהכנסותיהם של המעמדות הגבוהים בהשוואה למעמד הביניים (ראו להלן).

קווי העוני למשפחות בגדלים שונים מוצגים בלוח 2 והם מראים כי יחיד עם הכנסה כספית פנויה לחודש הנמוכה מ-3,593 ש"ח מוגדר כעני על פי ההגדרה הרשמית, וכך גם זוג, שהכנסתו נמוכה מ-5,750 ש"ח לחודש. 10,780 ש"ח לחודש נדרשים למשפחה בת חמש נפשות כדי לא לחיות בעוני.³ קווי העוני של משפחות עם 6 ויותר נפשות במשפחה מצביעים על כך שבמשפחות עם ארבעה ילדים ויותר פרנסה בגובה שכר המינימום של שני בני הזוג כבר לא הספיקה כדי לחיות מעל לקו העוני הרשמי.

לוח 2: קו העוני לפי גודל המשפחה, 2018

גודל משפחה	מספר נפשות תקניות	ש"ח לחודש	תוספת שולית בש"ח
1	1.25	3,593	.
2	2	5,750	2156
3	2.65	7,618	1,869
4	3.2	9,199	1,581
5	3.75	10,780	1,581
6	4.25	12,218	1,437
7	4.75	13,655	1,437
8	5.2	14,949	1,294
9	5.6	16,099	1,150

לוח 3 מראה באיזו מידה עבודה במשרה מלאה של לפחות מפרנס אחד שמשתכר שכר מינימום, יחד עם הקצבאות שכל משפחה עם ילדים זכאית להן (קצבת ילדים אוניברסלית) מספיקות לקיום מינימלי (דהיינו מכסות את קו העוני). יחס מעל ל-100% בלוח זה הוא אינדיקציה לכך שההכנסה מעבודה ומקצבאות אוניברסליות בגיל העבודה מספיקות כדי למנוע מצב של עוני במשפחה בגודל המתאים.⁴

מהלוח עולה שלפי נתוני 2018 אם עצמאית עם ילד אחד חיה בעוני גם אם היא עובדת במשרה מלאה בשכר מינימום (ומקבלת קצבת ילדים) – על אף השיפור המסוים שלה לעומת השנים הקודמות, שיפור הנובע בעיקר מהגידול (של כ-14%) בשכר המינימום בין 2015 ל-2018. אם עצמאית עם שני ילדים העובדת במשרה מלאה בשכר מינימום, לא תיחלץ מעוני בלי שתמצא משאבים נוספים בסדר גודל של כ-40% מהכנסתה, כאשר עם יותר משני ילדים ההשלמה הנדרשת גבוהה יותר. אצל זוגות שבהם שני בני הזוג עובדים משרה מלאה בשכר מינימום המצב מעט יותר טוב אך עדיין מצביע על בעיה קשה להיחלץ מעוני באמצעות עבודה וקצבאות אוניברסליות, שכן רק

² ההכנסה לנפש תקנית מתחשבת בהשפעת גודל המשפחה על הוצאותיה, שכן הוצאות המשפחה גדלות לאט יותר מגודל המשפחה.

³ נספח 19 מראה הכנסות של משפחות בגדלים שונים לפי כל עשירוני ההכנסה הפנויה.
⁴ בלוח זה אין התייחסות לקצבאות שאינן אוניברסליות (דהיינו מותנות במבחן הכנסה, כמו קצבת הבטחת הכנסה). זאת מאחר שמחקרים שבוצעו בנושא זה במינהל המחקר והתכנון מצביעים על שיעור מיצוי נמוך יחסית של קצבאות אלה ולא ניתן להניח שכל הנזקקים מקבלים אותן. כך למשל נמצא כי מספר מקבלי הבטחת הכנסה קטן לאורך זמן: בעוד ששיעורי העוני משתנים רק במעט על פני זמן, שיעור מקבלי קצבת הבטחת הכנסה (על פי נתונים מינהליים) היה ב-2002 כ-55% ממספר משקי הבית העניים ואילו ב-2017 השיעור היה פחות ממחצית, כ-25%. אחת הסיבות לכך היא הצמדתה של גובה הקצבה למדד המחירים לצרכן אשר נשחק לאורך זמן בהשוואה לעלייה ברמת החיים הכללית.

משפחות עם עד שני ילדים לא יחיו בעוני. בני זוג שעובדים כל אחד בשכר מינימום וביחד מגיעים להיקף של משרה וחצי, יימצאו כ-30% מעל קו העוני, עם ילד אחד הם יימצאו בסביבת קו העוני, אך כבר ילד שני יכניס אותם לעוני ומצבם יחריף ככל שמספר הילדים במשק הבית גדול יותר. גם אם שני בני זוג עובדים במשרה מלאה בשכר מינימום – הם יחיו בעוני אם יש להם 3 ילדים וכל ילד נוסף בבית משמעותו עוני עמוק יותר. בנספח 26 מוצג לוח דומה כאשר מובא בחשבון בנוסף לשכר ולקצבת הילדים גם מענק העבודה. יש לסייג חישוב זה מאחר שכידוע מענק העבודה לא מתקבל באופן אוטומטי ויש לתבוע אותו באופן אקטיבי (על פי מחקרים בנושא נמצא כי שיעור המיצוי שלו הוא בסביבות 60% מהפוטנציאל) ובנוסף אוכלוסיות מסוימות מוחרגות ממנו.⁵

לוח 3: הכנסות משפחתיות מעבודה וקצבאות אוניברסליות כשיעור מקווי העוני, 2018 (%)

הרכב משק הבית	ההכנסה הפנויה משכר מינימום* לחודש* למשרה אחת כאחוז מקו העוני	ההכנסה הפנויה משכר מינימום לחודש* לשתי משרות כאחוז מקו העוני	ההכנסה הפנויה משכר מינימום לחודש* למשרה אחת וחצי כאחוז מקו העוני	ההכנסה הפנויה משכר מינימום לחודש* למשרה אחת כאחוז מקו העוני	פעמיים ההכנסה פנויה משכר ממוצע לחודש* כאחוז מקו העוני
יחיד	141	-	-	262	-
יחיד עם ילד	92	-	-	170	-
יחיד עם 2 ילדים	72	-	-	134	-
יחיד עם 3 ילדים	61	-	-	115	-
זוג	88	133	177	164	329
זוג עם ילד	69	102	136	126	253
זוג עם 2 ילדים	59	87	114	106	214
זוג עם 3 ילדים	52	76	99	92	187
זוג עם 4 ילדים	47	68	89	83	167
זוג עם 5 ילדים	44	62	81	75	150

* מחושבת כסכום של שכר מינימום או שכר ממוצע ל-2018 בתוספת גודל קצבת ילדים, בניכוי תשלומי חובה. שכר המינימום הממוצע ברוטו ל-2018 הגיע ל-5,300 ש"ח והשכר הממוצע ל-10,470 ש"ח לחודש. הערה: ראו נספח 26 לוח דומה הכולל הכנסות זקופות ממענק עבודה ("מס הכנסה שלילי") לפי כללי הזכאות. לאור המיצוי החלקי של הטבה זו אין היא כלולה ברכיבי ההכנסה בלוח זה.

⁵ הזכאות וגודלו של מענק העבודה מושפעים מהרכב משק הבית ומנתונים דמוגרפיים כגון גיל, וכן מגובה ההכנסה מעבודה. כך, משפחות חד הוריות עובדות המקבלות קצבת הבטחת הכנסה יזכו לקצבה גבוהה יותר תמורת ויתור על מענק העבודה, על פי שינוי חקיקה שהופעל החל מינואר 2016.

2. ממדי העוני ב-2018 והתפתחותם בשנים האחרונות

תחולת העוני של משפחות ירדה מ-18.4% ב-2017 ל-18.0% ב-2018, תחולת העוני בקרב נפשות נותרה ללא שינוי ותחולת העוני בקרב ילדים עלתה בין שתי השנים בכ-0.4 נקודות אחוז. לוח 4 המציג נתונים אלה כולל השנה גם את הממצאים לגבי האוכלוסייה שאינה כוללת את מזרח ירושלים, בשל הבעיות שהיו בפיקידתה בסקר של 2018. תחולת העוני של משפחות ללא מזרח ירושלים מצביעה על מגמה הפוכה – של עליה קלה - מ-17.4% ל-17.5% בין שתי השנים. הניגוד בין שתי צורות החישוב מחריף לגבי נפשות וילדים: בחישוב ללא מזרח ירושלים, תחולת העוני בקרב נפשות עלתה בנקודת אחוז ותחולת העוני בקרב ילדים עלתה בשתי נקודות אחוז. יצוין שלנוכח רמת העוני הגבוהה של אוכלוסיית ערביי מזרח ירושלים הרמה האבסולוטית של תחולת העוני מעט נמוכה יותר באוכלוסייה ללא מזרח ירושלים בכל שנה שהיא, אך בניגוד לשנה הנוכחית - שתי צורות החישוב מניבות בד"כ מגמות דומות ברמת כלל האוכלוסייה. לוח 4 מראה עוד שב-2018 חיו בישראל 469,400 משפחות בעוני, בהן 1,810,500 נפשות ש-841,700 מתוכן ילדים (עלייה של 3.3%).

לוח 4: תחולת העוני (אחוזים) ומספר העניים, 2017-2018

ללא מזרח ירושלים			כלל האוכלוסייה			
שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים	שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים	
אחוזים						
2018						
36.4	17.5	27.5	35.3	18.0	27.8	משפחות
24.4	20.4	27.0	24.3	21.2	28.0	נפשות
10.2	29.1	32.4	11.0	30.0	33.7	ילדים
2017						
36.7	17.4	27.5	35.2	18.4	28.4	משפחות
26.2	19.4	26.3	24.3	21.2	28.0	נפשות
13.1	27.1	31.2	11.6	29.6	33.5	ילדים
מספרים מוחלטים						
2018						
254,600	446,100	700,700	257,100	469,400	726,500	משפחות
550,300	1,672,700	2,223,000	582,600	1,810,500	2,393,100	נפשות
89,900	773,000	862,900	104,800	841,700	946,500	ילדים
2017						
250,900	432,400	683,300	255,700	466,400	722,100	משפחות
561,100	1,561,700	2,122,800	572,400	1,780,500	2,352,900	נפשות
108,300	707,700	816,000	109,000	814,800	923,800	ילדים

תחולת העוני של נפשות קשישות (להבדיל ממשפחות שבראשן קשיש), עלתה השנה לרמה הגבוהה ביותר מאז שנת 2013 והיא עומדת על 18.8%, לעומת 17.2% בשנה הקודמת. העלייה החדה יחסית בתחולת העוני של הקשישים התרחשה על אף המדיניות שפעלה להגדלת ההכנסה הפנויה של אזרחים ותיקים אשר להם הכנסות נמוכות מפנסיות וחסכון. זה נעשה דרך העלאת הקצבאות להשלמת הכנסה וכן הקדמת תוספת הוותק לאזרח וותיק החל מסוף 2015 ועד 2018. העלייה בתחולת העוני של קשישים השנה עשויה להיות בחלקה תיקון סטטיסטי של ירידה בשיעור גבוה מדי בשנים שבין 2013 ו-2016, אך היא נובעת בעיקרה מכך שקצב העלייה ברמת החיים של

הקשישים, אף שהיה ניכר, לא הדביק את קצב העליה בהכנסות של האוכלוסייה הכללית, הנוטלת חלק פעיל בשוק העבודה ונהנית מפירות עליית השכר והתעסוקה במידה שאינה שווה לזו של האוכלוסייה הקשישה, מאחר שחלק גדול ממנה אינו עובד.

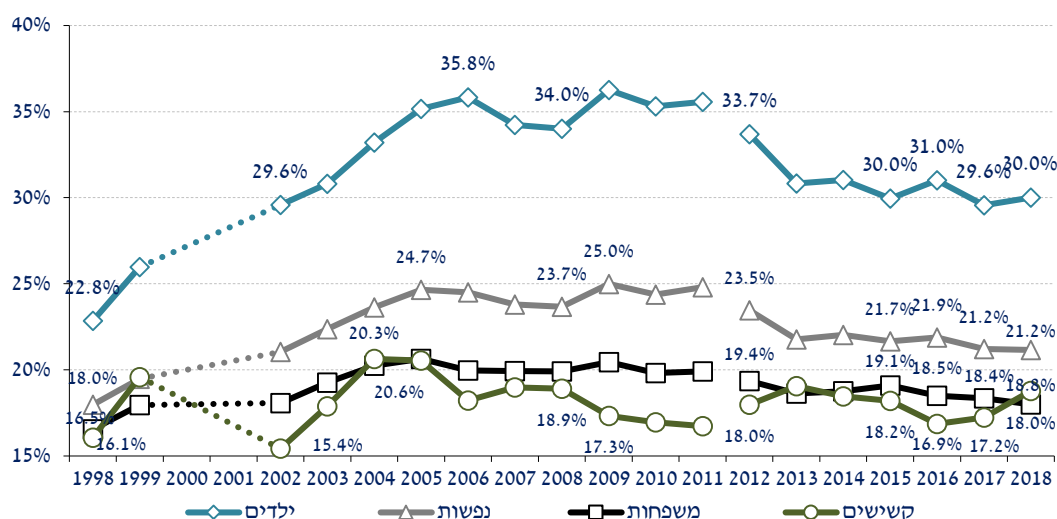
תחולת העוני של נפשות קשישות (להבדיל ממשפחות שבראשן קשיש), עלתה השנה לרמה הגבוהה ביותר מאז שנת 2013 והיא עומדת על 18.8%, לעומת 17.2% בשנה הקודמת. העלייה החדה יחסית בתחולת העוני של הקשישים התרחשה על אף המדיניות שפעלה להגדלת ההכנסה הפנויה של אזרחים ותיקים אשר להם הכנסות נמוכות מפנסיות וחסכון. זה נעשה דרך העלאת הקצבאות להשלמת הכנסה וכן הקדמת תוספת הוותק לאזרח וותיק החל מסוף 2015 ועד 2018. העלייה בתחולת העוני של קשישים השנה עשויה להיות בחלקה תיקון סטטיסטי של ירידה בשיעור גבוה מדי בשנים שבין 2013 ו-2016, אך היא נובעת בעיקרה מכך שקצב העלייה ברמת החיים של הקשישים, אף שהיה ניכר, לא הדביק את קצב העליה בהכנסות של האוכלוסייה הכללית, הנוטלת חלק פעיל בשוק העבודה ונהנית מפירות עליית השכר והתעסוקה במידה שאינה שווה לזו של האוכלוסייה הקשישה, מאחר שחלק גדול ממנה אינו עובד.

תרשים 1 מראה את התפתחות תחולת העוני של משפחות, נפשות, ילדים וקשישים - בשנים 1998 עד 2018. תחולת העוני של נפשות התייצבה ברמה של 21%, לאחר ירידה הדרגתית כמעט רצופה שהחלה ב-2012.⁶

תחולת העוני של נפשות קשישות (להבדיל ממשפחות שבראשן קשיש), עלתה השנה לרמה הגבוהה ביותר מאז שנת 2013 והיא עומדת על 18.8%, לעומת 17.2% בשנה הקודמת. העלייה החדה יחסית בתחולת העוני של הקשישים התרחשה על אף המדיניות שפעלה להגדלת ההכנסה הפנויה של אזרחים ותיקים אשר להם הכנסות נמוכות מפנסיות וחסכון. זה נעשה דרך העלאת הקצבאות להשלמת הכנסה וכן הקדמת תוספת הוותק לאזרח וותיק החל מסוף 2015 ועד 2018. העלייה בתחולת העוני של קשישים השנה עשויה להיות בחלקה תיקון סטטיסטי של ירידה בשיעור גבוה מדי בשנים שבין 2013 ו-2016, אך היא נובעת בעיקרה מכך שקצב העלייה ברמת החיים של הקשישים, אף שהיה ניכר, לא הדביק את קצב העליה בהכנסות של האוכלוסייה הכללית, הנוטלת חלק פעיל בשוק העבודה ונהנית מפירות עליית השכר והתעסוקה במידה שאינה שווה לזו של האוכלוסייה הקשישה, מאחר שחלק גדול ממנה אינו עובד.

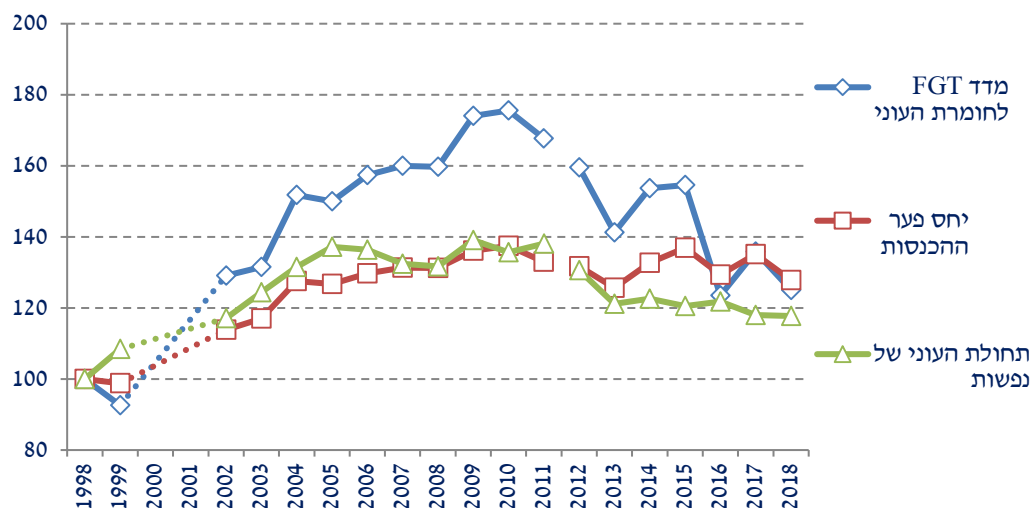
⁶ חלק מהשינויים לטובה מקורם בשינויים בשכר ובתעסוקה, אך חלק עשויים להיות מוסברים בשינוי המבני של בסיס הנתונים והמעבר מסקר הכנסות לסקר הוצאות. השבר בין נתוני 2011 ל-2012 נעוץ בשינוי מבני של הסקר שעליו מתבססים הנתונים: עד 2011 התבססו נתוני העוני על סקרי הכנסות (שהיה עד אז מורכב משילוב בין סקר הוצאות המשפחה ותצפיות מסקר כח אדם), והחל מ-2012 הם מתבססים על נתוני סקר הוצאות משק הבית בלבד. על השינויים בהגדרות הסקר ראו בהרחבה בדוח העוני והפערים החברתיים של 2012.

תרשים 1: תחולת העוני של משפחות, נפשות, ילדים וקשישים, 1998-2018

תרשים 2 מציג את עומק העוני (יחס פער ההכנסות) והמדד לחומרת העוני בשנים 1998-2018 ולצורך השוואה גם את תחולת העוני של נפשות. עומק העוני ירד בכ-5% ועמד על 33.3% ב-2018 והמדד לחומרת העוני FGT ירד בכ-8% ועמד על 16.4% ב-2018. כ-9% מהירידה בעומק העוני וכ-50% מהירידה במדד FGT הם תוצאה של שינויים בין השנים של אוכלוסיית מזרח ירושלים אשר בלעדיה מדדים אלה ירדו בשיעורים מתונים יותר, של -4.9% ו-4.1% בהתאמה. במדדים לעומק העוני ולחומרת העוני קיימת תנודתיות החל מ-2012 אולם המגמה הכללית מורה על ירידה.

תרשים 2: מדדי עומק וחומרת עוני* של האוכלוסייה הכללית, 1998-2018 (100.0 = 1998)

* מדד FGT לחומרת העוני מחושב כשיעור של תחולת העוני. הוא מתייחס לכלל האוכלוסייה אך משקף את שיעור הנפשות בעוני חמור" משיעור העוני. כך לדוגמה אם לכל מי שחי בעוני לא היו הכנסות כלל אזי מדד חומרת העוני היה 100%. לעומת זאת אם לכל הנמצאים בעוני היו הכנסות הנמוכות רק במעט מקו העוני אזי מדד FGT היה קרוב ל-0%. בשונה ממדד עומק העוני, במדד FGT לחומרת העוני ניתן משקל הולך וגדל ככל שהמשפחה ענייה יותר.

תיבה: סקר הוצאות 2018 ואוכלוסיית מזרח ירושלים

אוכלוסיית מזרח ירושלים מהווה על פי נתוני הסקר בשנים האחרונות כ-2.5% ממשקי הבית ו-4% מהנפשות מסך האוכלוסייה הישראלית אולם רמות העוני העצומות בקרבה מגדילות את השפעתה בהתייחס לנושא הדוח. בשנה שאלה מתייחס הסקר, 2018, היתה דגימה חסרה של אוכלוסיית מזרח ירושלים: מספר התצפיות של משפחות ערביי מזרח ירושלים הגיע ל-87 בסקר הנוכחי לעומת 144 בסקר 2017. כלומר מספר התצפיות נחתך בחצי (אם מביאים בחשבון גם את הגידול הדמוגרפי מידי שנה). ואולם לא זו בלבד, אלא שהרכב האוכלוסייה ומאפיינה כפי שהם באים לידי ביטוי בסקר 2018 נמצאו בד"כ שונים מאלה מהמאפיינים המוכרים של אוכלוסייה זו. ה"ניפוח" של משקלה של כל תצפית ממזרח ירושלים בסקר כדי להביא קבוצה זו לידי ייצוג רגיל בהשוואה למשקלה באוכלוסייה הכללית מוביל לעיתים להטיות וייצוג שגוי של האוכלוסייה שהיא אמורה לייצג.

בשנים 2000 ו-2001 הלשכה המרכזית לא הצליחה לדגום את אוכלוסיית מזרח ירושלים, כך שאוכלוסייה זו כלל לא נכללה בדוח העוני. עם זאת אי-הכללתה בשנים אלה הוביל לחוסר רציפות בסדרת נתוני העוני, כפי שניתן להיווכח בחישובי עוני ארוכי טווח. הדגימה החסרה השנה והממצאים השונים מהידוע לגבי אוכלוסייה זו בעקבות זאת, הובילו להתלבטות לגבי עצם הכללתה של אוכלוסייה זו בדוח הנוכחי. במכלול השיקולים הועדפה האפשרות להכלילה, גם משום שהיא כוללת מרכיב של תיקון לנתוני 2017 (ראו להלן), תוך ציון ההסתייגויות וביצוע ההשוואות הנדרשות לאורך הדוח. **הדוח על לוחותיו ותרשימיו מתייחס אפוא לאוכלוסייה הכוללת את מזרח ירושלים, אלא אם נכתב אחרת.**

לצורך בחינה חלקית של המגמות ה"אמיתיות" לגבי המתרחש באוכלוסיית מזרח ירושלים, נבדקו נתונים מינהליים זמינים על שכר ותעסוקה של שכירים במזרח ירושלים בשנים 2016-2018. מהממצאים עולה כי אכן שיעורי התעסוקה והשכר, כל אחד לחוד, צמחו במזרח ירושלים בין 2017 ל-2018 בשיעור של כ-3% (הצמיחה הובלה בידי נשים יותר מגברים). עם זאת ממצאים אלה על אף הכיוונים הדומים, רחוקים מאוד מהממצאים העולים לגבי שכירים במזרח ירושלים בסקר ההוצאות של 2018: שם עולה התעסוקה בשיעור של כ-7% שהם פי 2 מהנתונים המינהליים, והשכר בסקר עולה בכ-23%, **שהם פי 7.5 מהשיעור בנתונים המינהליים.**

עם זאת הנתונים המינהליים לגבי השכירים במזרח ירושלים מראים מגמות ושיעורים דומים גם ב-2017 (בהשוואה ל-2016) אך בסקר 2017 הנתונים הפוכים – השכר ירד בכ-8% ושיעור התעסוקה ירד אף הוא, בכ-7%. במצטבר, בין 2016 ל-2018, עלה שיעור התעסוקה במזרח ירושלים ב-7.2% לפי הנתונים המינהליים לעומת ירידה של 1.8% לפי נתוני הסקר, והשכר הממוצע עלה במצטבר בשנתיים אלו ב-9.6% לעומת 13.3% בהתאמה. מכאן שנתוני 2018 מראים תמונה שאמנם אינה נאמנה לנתונים המינהליים של שנה זו (וכך גם נתוני 2017) אולם השנים מקוזזות זו את זו, ולכן ייתכן שנתוני 2018 משקפים בחלקם גם תיקון מסויים לנתוני 2017.

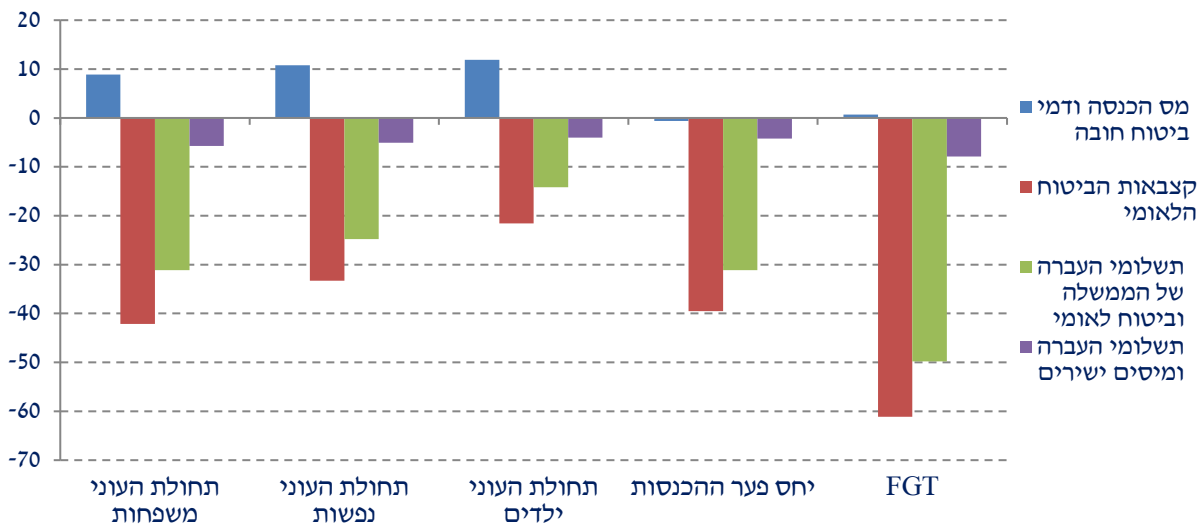
ההשוואה בין שני מקורות הנתונים (המינהלי והסקר) היא כאמור חלקית בלבד. זאת מאחר שהיא מתייחסת לאוכלוסיית השכירים בלבד, בעוד שהפער בין הנתונים של מזרח ירושלים ב-2018 לבין הנתונים של אותה אוכלוסייה בשנים קודמות מתבטא גם בהרכב האוכלוסייה וברמת העוני של קבוצות שונות נוספות בתוכה, דבר הנובע מהתבססות על מספר קטן מידי של תצפיות (תוך ניפוח משקלן למדדים ה"רגילים" שהן אמורות לייצג). כך למשל, אוכלוסיית המשפחות שבראשן קשיש היוותה כ-7% מסך משפחות מזרח ירושלים ב-2017 ונסקה לכ-17% ב-2018. רמת העוני בקרבה נסקה אף היא, מכ-76% לכ-97% בין שתי השנים, ועוד (ראו גם נספח 29).

3. השפעת אמצעי המדיניות על ממדי העוני

ההכנסה הכלכלית שמקורה בעיקר בהכנסות מעבודה ומפנסיה ובהכנסות משוק ההון, מבטאות את העצמאות הכלכלית של המשפחה. לוח 5 מראה כי תחולות העוני לפי ההכנסה הכלכלית (הכנסה ש"לפני" התערבות ממשלתית ישירה באמצעות מיסוי וקצבאות), ירדה השנה בהשוואה לשנה שעברה: בקרב משפחות תחולת העוני במדידה לפי ההכנסה הכלכלית ירדה ב-0.6 נקודות אחוז והגיעה ל-27.8%, בקרב נפשות היא לא השתנתה מרמה של 28.0% ובקרב ילדים עלתה ב-0.2 נקודות אחוז והגיעה ל-33.7%. אם מחשבים את השינויים לעומת 2017 לאוכלוסיה שלא כוללת את מזרח ירושלים, אזי תחולת העוני של משפחות במדידה לפי ההכנסה הכלכלית לא השתנתה, בקרב נפשות היא עלתה ב-0.7 נקודות אחוז ובקרב ילדים היא עלתה ב-1.2 נקודות אחוז.

הפער בין ממדי העוני והאי-שוויון במדידה לפי ההכנסה הכלכלית (הגבוהים יותר) לבין המדדים לפי ההכנסה הפנויה מהווים אינדיקציה לאפקטיביות של התערבות הממשלה.⁷ תרומת אמצעי המדיניות להפחתת העוני דומה ב-2018 לזו של 2017. ב-2018 ההשפעה המשולבת של הקצבאות והמיסים הישירים פעלה לחילוץ מעוני בשיעור של 35.4% מהמשפחות העניות (ר' לוח 5). שיעור הנפשות שנחלצו מעוני נותר אף הוא באותה רמה ועומד על 24.3%, ושיעור הילדים שנחלצו מעוני ירד בכ-6% ועמד ב-2018 על 11.1% מהילדים העניים.

תרשים 3: השפעת כלי המדיניות על ממדי עוני נבחרים ב-2018

על אף הפרוגרסיביות של מערכת מס הכנסה, תרומת תשלומי החובה הישירים להפחתת העוני היא שלילית בקרב משפחות עובדות, מאחר שדמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות משולמים על ידי כלל הציבור, לרבות רבים ממעוטי ההכנסה. השפעת תשלומי החובה הישירים מעלים את תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים ואף את חומרת העוני בשיעורים דומים (תרשים 3). ההשפעה המצמצמת את ממדי העוני העיקרית היא של קצבאות הביטוח הלאומי. כן קיימת השפעה מצמצמת אם כי מועטה גם בתשלומי העברה מהממשלה. קצבאות הביטוח הלאומי מהוות כ-70% מסך תרומת תשלומי העברה. הקטנה ביותר היא ההשפעה של תמיכת משקי בית באחרים.

⁷ הצגת הפער בתחולות העוני הכלכלי עם התחולות לאחר התערבות מחייבת זהירות בניתוח שכן השפעת המדיניות מוטה לפי הסתכלות זו כלפי מעלה: סביר להניח שאלמלא קיומה של מערכת הביטוח הסוציאלי, הפרט היה נאלץ להתאמץ יותר כדי לשרוד בעולם נעדר סולידריות כזה ולכן תחולת העוני הכלכלי היתה נמוכה מזו הנמדדת כיום, כאשר יש מערכת סוציאלית ואנחנו "מנטרלים" אותה באופן מלאכותי באמצעות חישוב טכני. יצוין שבמקרה דמיוני וא-סוציאלי כזה של היעדר מערכת רווחה רמה זו הייתה גם דומה לתחולה "לאחר התערבות", שכן במדינות בהן מערכות הרווחה מצומצמות מאוד, ממדי העוני לאחר התערבות בדרך כלל גבוהים יותר (ר' תרשים 12). במקביל, במדינות אלה תחולת העוני לפני התערבות נוטה להיות נמוכה יחסית.

ההשפעה הגדולה ביותר היא של קצבאות הביטוח הלאומי: הן מקטינות את תחולת העוני של משפחות ואת חומרת העוני באופן חד: כ-31% וכ-50% בהתאמה.

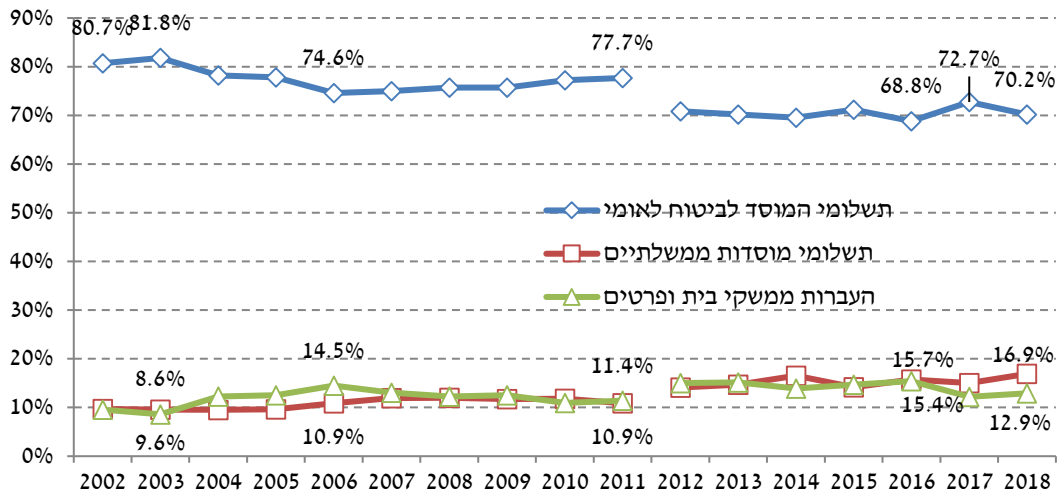
החל מסקר הוצאות 2014 נאספים נתונים לגבי מענק העבודה ("מס הכנסה שלילי") שמקבלות משפחות שבהן עובדים ששכרם נמוך. נספח 25 מראה את הנתונים בחלוקה לפי קבוצות אוכלוסייה. **נתוני הסקר בנושא זה הם עדיין חלקיים וחסרים מאוד.** כך למשל, על פי נתוני הסקר רק כ-40 אלף משפחות קיבלו מענק עבודה ב-2018 בעוד שלפי נתוני רשות המסים לשנה זו מספר המקבלים היה כ-320 אלף עובדים ועובדות (המהווים כ-70% מכלל הזכאים). ייתכן שתופעה זו מעידה על הקושי של מקבלי מענק העבודה לראות את הקשר בינו לבין מאמץ העבודה בשנה הקודמת, קושי שטמון בשיטת התשלום של המענק.⁸ הבדלים גדולים קיימים גם בגובה המענק הממוצע. כלומר קיים דיווח חסר לגבי מספר המקבלים ולעומת זאת דיווח יתר לגבי סכום המענק הממוצע. יצוין שבסקרי הוצאות של השנים האחרונות חל גידול הדרגתי במספר המקבלים, כך שייתכן שקיים שיפור מסוים בדיווח. כבשנתיים שקדמו לשנת הסקר הנוכחי - הביטוי של מענק העבודה והשפעתו על ממדי העוני בסקר הוא אפוא עדיין חסר ומוטה כלפי מטה ולכן הערכת המצב החברתי של מקבלי מענק העבודה ב-2018 לקוי. המענק בפריסה ארצית קיים מאז 2012 ויש לקוות שעם הזמן ימשיכו נתונים אלה להשתפר בסקר עד שניתן יהיה ללמוד מהם יותר על תרומתו (הגבוהה יותר במציאות) של מענק העבודה להפחתת העוני והאי-שוויון.

משקלן של קצבאות הביטוח הלאומי, שהן עיקר תשלומי ההעברה, הוא כ-70% מסך התרומה לצמצום העוני, ורכיבי התמיכה ממוסדות ממשלתיים אחרים ותמיכה ממשקי בית אחרים (הכוללים גם חלק מתשלומי המזונות) מהווים כ-17% וכ-13% בהתאמה מסך התרומה של תשלומי ההעברה. חלקם הכולל של הממשלה ושל הביטוח הלאומי להפחתת העוני באמצעות תשלומי העברה וקצבאות מגיע אפוא לכ-87% מסך התרומה של תשלומי ההעברה לצמצום העוני של משפחות.⁹

תרשים 4 מציג את התפתחות התרומה לצמצום העוני כתוצאה משלושת סוגי התמיכות הכספיות הני"ל על פני זמן. בעוד שמשקל ההשפעה של קצבאות הביטוח הלאומי ירד בהדרגה מכ-80% ב-2002 לכ-70% ב-2018, עלה משקלם של תשלומי מוסדות ממשלתיים אחרים ותמיכות ממשקי בית פרטיים פי 1.5 לערך לעומת 2002. יצוין שעקב שינוי חקיקה הסיוע בשכר דירה של משרד השיכון הכלול ב"תמיכות ממוסדות אחרים" עלה במידה ניכרת מאז 2002, בייחוד זה הניתן למשפחות הזכאיות שלא קיבלו עדיין דירה בדיוור הציבורי.

⁸ המענק של השנה השוטפת מתקבל בשנה שאחריה, כך שהנתונים של 2018 מתייחסים לעבודה ב-2017. ⁹ ישנן העברות נוספות מהממשלה למשפחות, כגון קצבאות בעין, שאינן מובאות כאן בחשבון. אחת החשובות בהן קצבת הסיוע. תמיכות הניתנות לעסקים שונים במסגרת החוק לעידוד השקעות הון וחוקים אחרים, אשר פועלות להעלאת הרווחים וכתוצאה מכך גם להעלאת ההכנסות של משקי הבית של בעלי החברות לא מובאות כאן בחשבון. על פי הערכות (שכן לא מפורסמים נתונים על כך), הנהנים העיקריים מהטבות מס אלה הם בעיקר העשירון העליון ובהיקף הולך ופוחת העשירונים התשיעי עד השישי. הנהנים מקצבת הסיוע (שהפכה בחלקה לאחרונה לקצבה בכסף) הם העשירונים הנמוכים יותר, זאת עקב קיום מבחן הכנסה בקצבה על אף שהיא אמורה להיות ביטוחית.

תרשים 4: השפעה של קצבאות על צמצום תחולת העוני – לפי המוסד המשלם, 2002-2018

לוח 5: תחולת העוני לפי הגדרות הכנסה שונות, ותרומת המיסוי הישיר ותשלומי ההעברה לסוגיהם להפחתת העוני, 2017 ו-2018

השפעת כלי המדיניות						תחולת העוני							
תשלומי העברה ומיסים ישירים	העברות בין משקי בית	תשלומי העברה של הממשלה וביטוח לאומי	קצבאות הביטוח הלאומי	קצבאות ותשלומי העברה אחרים	מס הכנסה ודמי ביטוח חובה	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	לאחר העברות ממשקי בית ופרטים בלבד	לאחר תשלומים ממוסדות וממשלתיים וביטוח לאומי בלבד	לאחר תשלומי ביטוח לאומי בלבד	לאחר תשלומי העברה בלבד	לאחר תשלומי חובה בלבד	לפני תשלומי העברה ותשלומי חובה	
													2018
-35.4	-5.7	-7.5	-31.1	-42.1	8.9	18.0%	26.3%	25.8%	19.2%	16.1%	30.3%	27.8%	תחולת העוני משפחות
-24.3	-5.1	-5.7	-24.8	-33.3	10.8	21.2%	26.5%	26.4%	21.0%	18.6%	31.0%	28.0%	תחולת העוני נפשות
-11.1	-4.0	-4.1	-14.2	-21.6	11.9	30.0%	32.4%	32.4%	29.0%	26.4%	37.8%	33.7%	תחולת העוני ילדים
-39.1	-4.2	-6.8	-31.1	-39.5	-0.6	33.3%	52.5%	51.1%	37.7%	33.2%	54.5%	54.8%	יחס פער ההכנסות
-60.3	-7.9	-12.1	-49.8	-61.1	0.7	16.4%	38.0%	36.3%	20.7%	16.0%	41.6%	41.3%	FGT מדד חומרת העוני
													2017
-35.4	-5.0	-6.2	-30.0	-41.5	8.3	18.4%	27.0%	26.7%	19.9%	16.6%	30.8%	28.4%	תחולת העוני משפחות
-24.3	-4.0	-5.2	-22.6	-31.7	10.3	21.2%	26.9%	26.6%	21.7%	19.1%	30.9%	28.0%	תחולת העוני נפשות
-11.8	-3.3	-4.1	-11.8	-19.8	10.7	29.6%	32.4%	32.1%	29.5%	26.9%	37.1%	33.5%	תחולת העוני ילדים
-36.6	-4.3	-7.4	-29.9	-38.0	-0.5	35.2%	53.2%	51.5%	39.0%	34.5%	55.3%	55.6%	יחס פער ההכנסות
-57.5	-7.4	-12.4	-47.7	-59.0	0.9	17.8%	38.7%	36.7%	21.9%	17.2%	42.2%	41.9%	FGT מדד חומרת העוני

4. ממדי העוני לפי קבוצות אוכלוסייה ואזורים גיאוגרפיים

בין 2017 ל-2018 תחולת העוני של משפחות הקשישים עלתה מ-21.8% ל-23.4% ותחולת העוני של נפשות קשישות עלתה מ-17.2% ל-18.8% (לוח 9). זאת ועוד: עומק העוני וחומרתו של קשישים עלו גם כן - מ-27.7% ל-32% ומ-12.4% ל-16.1% בהתאמה. משמעות הדבר שהכנסתן של המשפחות העניות שבראשן קשיש התרחקה מקו העוני בסביבות 4 נקודות אחוז נוספות, וזאת גם כאשר משקלן של המשפחות העניות יותר הוא גדול יותר במדד (לפי מדד חומרת העוני, FGT) (לוח 11).

ממצאים אלה התממשו למרות שהממשלה עשתה ב-2018 מאמץ למנוע הרעה של אוכלוסיית הקשישים באמצעות שני מהלכים: (1) הגדלה של תוספת השלמת ההכנסה של קצבאות זקנה ושאיירים, לאחר הגדלות שחלו בקצבאות אלה בסוף שנת 2015, במטרה לקרב את קצבת הזקנה כולל השלמת הכנסה לקו העוני תוך התחשבות בגודל משק הבית (יחידים וזוגות); (2) הגדלת תוספת הוותק למקבלי הקצבאות החלה להיות משולמת ב-2018 החל מהשנה התשיעית (לעומת תשלום רק מהשנה העשירית, כפי שהיה לפני השינוי). בעוד שהגדלת השלמת ההכנסה מיטיבה רק אם מי שחסכוונותיו והפנסיה אינם מספיקים, המהלך השני הוא אוניברסלי ולכן מיטיב עם כלל האוכלוסייה הקשישה.

העלייה בממדי העוני של אוכלוסיית הקשישים התרחשה על רקע הטבה במצבה של האוכלוסייה הקשישה באופן כללי – הכנסתם הפנויה לנפש תקנית של קשישים עלתה בשיעור של כ-6% - קצב מהיר מזה של כלל האוכלוסייה. ההסבר לעובדה שהעוני באוכלוסיה זו גדל בד בבד עם העלייה ברמת החיים הכללית של הקשישים נעוצה בכך שרמת האי-שוויון בין משפחות הקשישים עלתה באופן חד – מדד ג'יני לאי-שוויון של משפחות הקשישים גדל ב-11% ב-2018. המשמעות היא שהקיטוב בין משפחות קשישים מעוטות הכנסה לבין משפחות עם הכנסה גבוהה יותר התרחב, וכך למרות הטבה ממוצעת במצב הקשישים, שיעורי העוני של מי שלא הצליח להדביק את הפער הם גבוהים יותר.

השינוי לרעה במצב האוכלוסייה הקשישה עם הכנסות נמוכות נובע בחלקו מכך שהעלייה בהכנסות שמקורן בשוק העבודה (שלה שותפים גם קשישים עובדים, שהכנסתם מעבודה צמחה בשיעור חד של כ-13% ב-2018), פסחה מטבע הדברים על קבוצת הקשישים שכבר לא עובדים. אלמלא העלאת קצבאות לאזרח הותיק מצבם היה אף חמור יותר. תחולת העוני של משפחות קשישים וכן המדדים לעומק העוני ולחומרתו עלו גם בקרב האוכלוסייה שאינה כוללת את מזרח ירושלים, אם כי בשיעורים נמוכים במעט (ראו תיבה בפרק 2).

תחולת העוני של משפחות ערביות ירדה מ-47.1% ב-2017 ל-45.3% ב-2018. בשינוי זה גלומה גם ירידה של למעלה מ-20% בתחולת העוני של ערביי מזרח ירושלים - מ-74.7% ב-2017 ל-58.8% ב-2018. בקרב משפחות ערביות ללא מזרח ירושלים נרשמה עליה בתחולת העוני מ-42.6% ב-2017 ל-44.2% ב-2018. גם תחולת העוני של נפשות וילדים ערבים ירדה ב-6% וב-5% בהתאמה. גם ירידות אלה נזקפות לתמורות החדות באוכלוסיית מזרח ירושלים, שכן כאשר נבדקת האוכלוסייה הערבית ללא מזרח ירושלים מתקבלת עלייה של 2% ו-3% בתחולת העוני של נפשות וילדים בהתאמה.

לצד זאת, המדדים לעומק העוני ולחומרת העוני ירדו בין שתי השנים באופן ניכר, בשיעורים של 8% ו-11% בהתאמה. במדדים אלו המגמות היו דומות לאלה של ערביי מזרח ירושלים.

תחולת העוני של ילדים במשפחות החרדיות עלתה בכ-5 נקודות אחוז. חלק מעליה זו מקורה כנראה בשינוי הרכב המשפחות ב-2018 אשר כולל עלייה בחלקן של המשפחות החרדיות הגדולות המאופיינות בעוני גבוה יותר. עם זאת יחס פער ההכנסות ("עומק העוני") והמדד לחומרת העוני ירדו השנה ב-5.1% ו-6.7%

בהתאמה. על פי נתוני סקר 2018 חלקן של המשפחות העניות החרדיות בסך המשפחות העניות מגיע לכ-16% - יותר מפי 2 מחלקם היחסי באוכלוסיית המשפחות על פי סקר הוצאות משקי הבית.

תחולת העוני של **משפחות עם ילדים** המהוות למעלה ממחצית מסך המשפחות העניות, ירדה במעט בין שתי השנים והיא עומדת על 21.4%, אולם בקרב האוכלוסייה ללא מזרח ירושלים תחולת העוני עלתה מ-19.6% ב-2017 ל-20.3% ב-2018 המדדים לעומק העוני ולחומרת העוני במשפחות עם ילדים ירדו אף הם, בשיעורים של 5% ו-7% בהתאמה. עם זאת במשפחות הגדולות (4 ילדים ויותר) היתה עלייה של 1.3% בתחולת העוני ב-2018.

תחולת העוני של המשפחות החד-הוריות עלתה במעט, מ-24.4% ב-2017 ל-25.1% ב-2018 ואף עומק העוני וחומרת העוני עלו בשיעורים חריגים (18% ו-38% בהתאמה). עם זאת בחישוב שאינו כולל את מזרח ירושלים ניכרת דווקא הטבה במצבן של משפחות חד הוריות וההסבר (הטכני במהותו) להבדל נעוץ בחלקו בגידול חד במשקלן של משפחות חד הוריות באוכלוסיית מזרח ירושלים.

תחולת העוני של **משפחות עובדות** המשיכה לרדת גם ב-2018 מ-12.6% ל-12.3%, זאת לאחר ירידה גם ב-2017. עם זאת בקרב משפחות עם שני מפרנסים ויותר עלתה תחולת העוני מ-5.0% ל-5.6% בין שתי השנים, כחלק ממגמה מתמשכת. תופעה זו קשורה בעיקר להצטרפות לתעסוקה (לעיתים קרובות חלקית) בשכר נמוך של אוכלוסיות מוחלשות (כאינדיקציה לכך ר' תרשימים בנספח 22). עומק העוני של משפחות עובדות ירד בשתי הקבוצות - בשיעור של כ-6% אצל משפחות עם מפרנס אחד ובכ-5% אצל משפחות עם שני מפרנסים. חלקן של המשפחות העובדות בכלל האוכלוסייה הענייה נותר ב-2018 ללא שינוי - 55.5%. יצוין שתמונת העוני של משפחות עובדות ללא האוכלוסייה של מזרח ירושלים הפוכה - עלייה של 0.4 נקודות אחוז (הירידה בעוני של משפחות עובדות במזרח ירושלים היתה חדה מאוד בשל מגבלות הנתונים, והגיעה לשיעור של כ-22 נקודות האחוז).

ב-2018 **תחולת העוני של המשפחות שאינן עובדות בגיל העבודה ירדה** - מ-75.7% ל-71.0%. גם חלקה באוכלוסייה הוסיף לרדת בכ-6% ב-2018. בנוסף לירידה בתחולת העוני ירדה גם חומרת העוני של משפחות אלה בכ-6% בין שתי השנים (לוח 10). עם זאת משפחות אלה המהוות רק כ-4% מסך האוכלוסייה בעוד שהן מהוות כ-17% מהאוכלוסייה הענייה, ורמת העוני שלהן נותרה עצומה גם לאחר הירידה ב-2018, גבוהה פי 3-4 מזו של האוכלוסייה הכללית.

לוח 6: תחולת העוני של נפשות בוגרות* בחלוקה לפי מין (אחוזים), 2018-1999

שנה	נשים			גברים		
	שיעור הירידה בתחולת העוני כתוצאה מתשלומי העברה ומיסים	לאחר תשלומי העברה ומיסים	לפני תשלומי העברה ומיסים	שיעור הירידה בתחולת העוני כתוצאה מתשלומי העברה ומיסים	לאחר תשלומי העברה ומיסים	לפני תשלומי העברה ומיסים
1999	44.8	17.1	30.9	40.5	15.2	25.6
2002	46.3	16.9	31.5	40.0	16.2	27.0
2003	42.6	18.8	32.8	37.1	17.4	27.7
2004	38.8	19.7	32.2	34.7	18.0	27.6
2005	36.9	20.2	32.0	33.6	18.7	28.2
2006	38.9	19.6	32.1	32.2	18.2	26.8
2007	37.6	19.2	30.8	32.6	18.1	26.8
2008	38.0	19.5	31.4	33.1	17.6	26.3
2009	36.9	20.0	31.8	32.7	18.8	27.9
2010	36.4	19.9	31.3	31.8	18.2	26.7
2011	36.4	20.3	32.0	31.3	18.8	27.3
2012	34.7	19.7	30.2	31.4	17.3	25.2
2013	33.3	18.4	27.6	28.6	16.5	23.1
2014	34.7	18.3	28.1	29.6	17.1	24.3
2015	34.1	18.4	27.9	28.2	17.0	23.6
2016	33.4	18.6	27.9	31.9	16.2	23.8
2017	34.2	17.9	27.1	30.3	16.3	23.4
2018	34.1	18.1	27.5	31.6	15.5	22.7

* נשים וגברים בגילאי 18 ומעלה.

בחינת תחולת העוני לפי קבוצות מגדר מעלה כי תחולת העוני של נשים עלתה ב-0.2 נקודות אחוז בין 2017 ל-2018, בעוד שתחולת העוני של גברים ירדה ב-0.8 נקודות אחוז כך שבסך הכל הפער המגדרי התרחב בכנקודת אחוז שלמה בין שתי השנים. כך הגיע ב-2018 הפער בתחולת העוני לפי הכנסה פנויה בין גברים לנשים לשיא של 16.8%, הפער הגבוה ביותר ב-20 השנים האחרונות. במקביל, הצטמצמו הפערים של השפעת המדיניות על תחולת העוני לפי מגדר. אמצעי המדיניות חילצו 31.6% מהגברים ו-34.1% מהנשים (לעומת 30.3% ו-34.2% ב-2017 בהתאמה). הפערים ברמת העוני במדידה לפי ההכנסה הכלכלית גבוהים בהרבה ומגיעים לכ-21%.

תחולת העוני של עולים ירדה במידה ניכרת ב-2018 מרמה של 18.4% בשנת 2017 ל-16.0% בנת 2018, לאחר מגמת ירידה רצופה לאורך השנים האחרונות (למעט 2017). עם זאת, המדד לעומק העוני עלה בכ-3% ואילו המדד לחומרת העוני נותר ללא שינוי.¹⁰

פילוח האוכלוסייה לפי גיל ראש משק הבית מצביע על הירידה החדה ביותר במדדי העוני בקרב משקי בית צעירים – בהם ראש משק הבית הוא עד גיל 29 – מ-24.7% ב-2017 ל-22.2% ב-2018 לצד ירידה מתונה יותר בגילאים מבוגרים יותר – 30 עד 44 – מ-17.1% ב-2017 ל-16.7% ב-2018. קבוצת הגיל שבה העוני בישראל הוא הנמוך ביותר נותר 45 עד גיל הפנסיה, עם תחולת עוני הרחוקה בכ-5 נקודות אחוז מתחולת העוני הכללית - 12.5% ב-2018.

¹⁰ יצויין גם כי אוכלוסיית העולים הטרוגנית מבחינת ארץ מוצא ומבחינת הוותק בישראל.

לוח 7: תחולת העוני של משפחות לפי קבוצות אוכלוסייה (אחוזים), 2016 עד 2018

שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (אחוזים)			הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים			הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים			
2018	2017	2016	2018	2017	2016	2018	2017	2016	
35.4	35.4	36.0	18.0	18.4	18.5	27.8	28.4	28.9	כלל האוכלוסייה
									קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
44.5	44.8	46.8	13.4	13.4	13.2	24.1	24.4	24.9	יהודים
26.2	24.5	23.4	42.3	43.1	45.1	57.4	57.1	58.9	חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)*
53.1	50.7	53.4	16.0	18.4	17.0	34.2	37.3	36.4	עולים
9.7	9.7	6.1	45.3	47.1	49.2	50.2	52.1	52.4	ערבים
14.3	16.7	15.9	21.4	21.6	23.0	25.0	25.9	27.4	משפחות עם ילדים - סך הכול
17.9	22.1	19.6	15.6	15.9	17.4	18.9	20.4	21.6	3-1 ילדים
8.2	6.6	8.9	49.9	49.3	49.8	54.4	52.8	54.7	4 ילדים ויותר
4.8	5.7	5.1	66.2	61.2	63.8	69.6	64.9	67.2	5 ילדים ויותר
34.6	36.0	36.7	25.1	24.4	26.0	38.5	38.2	41.0	משפחות חד הוריות
									מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
30.1	31.8	29.8	12.3	12.6	13.5	17.6	18.5	19.3	עובד
30.3	33.5	32.2	12.4	12.6	13.4	17.8	18.9	19.7	שכיר
28.9	19.1	11.4	11.8	12.8	14.6	16.6	15.8	16.5	עצמאי
22.4	18.9	24.0	71.0	75.7	69.4	91.4	93.3	91.3	לא עובד בגיל עבודה
31.0	33.7	29.7	24.1	24.9	27.0	34.9	37.6	38.4	מפרנס אחד
27.4	26.0	30.2	5.3	5.4	5.2	7.3	7.3	7.5	שני מפרנסים ויותר
									קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
26.5	26.4	24.3	22.2	24.7	22.7	30.2	33.5	30.1	עד 29
21.8	22.1	21.1	16.7	17.1	19.3	21.3	21.9	24.5	בגילאי 30 – 44
28.2	25.6	30.3	12.5	13.3	13.1	17.5	17.8	18.8	בגילאי 45 עד גיל הפנסיה
									קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
51.8	54.4	56.4	23.4	21.8	20.8	48.6	47.9	47.7	קשישים**
52.0	54.8	57.3	24.6	22.8	21.6	51.2	50.5	50.6	בגיל הפנסיה לפי חוק***
									קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
34.4	30.0	35.0	46.2	49.4	44.4	70.5	70.6	68.3	עד 8 שנות לימוד
31.4	32.4	34.2	20.4	21.1	21.7	29.7	31.3	32.9	בין 9 ל-12 שנות לימוד
39.6	40.7	38.4	12.6	12.5	12.9	20.9	21.0	21.0	13 ומעלה שנות לימוד

* לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואייין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב
 ** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: משפחות קשישים מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר
 *** משפחות קשישים מגיל 62 לנשים ו-67 לגברים.

לוח 8: תחולת העוני של משפחות לפי קבוצות אוכלוסייה (אחוזים) – ללא מזרח ירושלים, 2016 עד 2018

שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (אחוזים)			הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים			הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים			
2018	2017	2016	2018	2017	2016	2018	2017	2016	
-36.4	-36.7	-37.3	17.5	17.4	17.8	27.5	27.5	28.4	כלל האוכלוסייה
									קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
-43.9	-43.9	-46.1	13.7	13.8	13.7	24.4	24.6	25.4	יהודים
-25.1	-24.4	-23.8	43.2	43.6	45.8	57.7	57.7	60.1	חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)*
-51.7	-49.7	-51.6	16.6	18.9	17.7	34.4	37.6	36.6	עולים
-11.2	-10.5	-7.7	44.2	42.6	45.8	49.8	47.6	49.6	ערבים
-15.1	-18.0	-18.4	20.3	19.6	21.3	23.9	23.9	26.1	משפחות עם ילדים - סך הכול
-20.7	-23.5	-22.1	14.6	14.3	16.2	18.4	18.7	20.8	3-1 ילדים
-6.1	-8.1	-10.7	49.1	46.4	46.7	52.3	50.5	52.3	4 ילדים ויותר
-4.6	-7.0	-7.6	66.8	58.3	60.8	70.0	62.7	65.8	5 ילדים ויותר
-34.0	-33.8	-36.8	24.3	24.9	25.8	36.8	37.6	40.8	משפחות חד הוריות
									מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
-31.4	-34.5	-32.6	11.8	11.4	12.6	17.2	17.4	18.7	עובד
-31.8	-35.8	-34.7	11.8	11.5	12.4	17.3	17.9	19.0	שכיר
-30.8	-21.0	-15.4	11.7	10.9	13.7	16.9	13.8	16.2	עצמאי
-22.3	-18.6	-24.1	70.8	75.6	69.1	91.1	92.9	91.0	לא עובד בגיל עבודה
-34.4	-36.3	-32.8	22.5	22.8	25.4	34.3	35.8	37.8	מפרנס אחד
-24.3	-27.5	-31.0	5.6	5.0	4.9	7.4	6.9	7.1	שני מפרנסים ויותר
									קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
-27.6	-27.7	-26.0	22.3	23.0	22.2	30.8	31.8	30.0	עד 29
-22.3	-23.3	-23.2	16.0	15.8	17.9	20.6	20.6	23.3	בגילאי 30 – 44
-29.9	-27.5	-32.6	11.7	12.4	12.2	16.7	17.1	18.1	בגילאי 45 עד גיל הפנסיה
									קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
-52.3	-54.3	-55.6	23.2	21.9	21.2	48.6	47.9	47.7	קשישים**
-52.3	-54.4	-56.4	24.4	23.0	22.1	51.1	50.4	50.7	בגיל הפנסיה לפי חוק***
									קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
-33.7	-30.6	-36.1	47.6	48.4	42.5	71.8	69.7	66.5	עד 8 שנות לימוד
-32.5	-35.0	-35.8	19.5	19.5	20.6	28.9	30.0	32.1	בין 9 ל-12 שנות לימוד
-41.1	-40.8	-39.3	12.3	12.2	12.8	20.9	20.6	21.1	13 ומעלה שנות לימוד

* לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואייין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב
 ** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: משפחות קשישים מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר
 *** משפחות קשישים מגיל 62 לנשים ו-67 לגברים.

לוח 9: תחולת העוני של משפחות, נפשות, ילדים וקשישים *** לפי קבוצות אוכלוסייה, 2017 ו-2018

2018				2017				
קשישים	ילדים	נפשות	משפחות	קשישים	ילדים	נפשות	משפחות	
18.8	30.0	21.2	18.0	17.2	29.6	21.2	18.4	כלל האוכלוסייה
								קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
14.9	21.2	14.5	13.4	13.7	19.6	13.9	13.4	יהודים
18.9	60.4	51.8	42.3	19.9	55.4	48.7	43.1	חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)*
21.1	21.8	15.3	16.0	20.6	23.9	17.2	18.4	עולים
55.9	57.8	47.4	45.3	52.5	60.7	50.3	47.1	ערבים
31.0	30.0	25.5	21.4	21.6	29.6	25.6	21.6	משפחות עם ילדים - סך הכול
26.5	16.8	15.6	15.6	16.7	17.6	16.5	15.9	3-1 ילדים
47.9	54.1	53.0	49.9	70.7	52.3	51.9	49.3	4 ילדים ויותר
60.3	67.9	66.7	66.2	81.6	62.8	62.2	61.2	5 ילדים ויותר
29.3	32.9	28.0	25.1	15.6	33.1	28.4	24.4	משפחות חד הוריות
								מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
5.3	26.3	17.4	12.3	4.2	25.8	17.4	12.6	עובד
5.4	26.2	17.4	12.4	4.2	25.9	17.5	12.6	שכיר
4.7	27.1	17.4	11.8	4.4	25.5	17.2	12.8	עצמאי
34.7	92.0	82.3	71.0	46.7	90.2	82.8	75.7	לא עובד בגיל עבודה
8.0	60.9	41.2	24.1	5.3	60.0	41.2	24.9	מפרנס אחד
1.5	11.4	7.8	5.3	2.8	10.7	7.8	5.4	שני מפרנסים ויותר
								קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
5.3	41.3	25.1	22.2	11.9	40.3	25.9	24.7	עד 29
7.2	30.1	23.2	16.7	7.3	30.5	23.7	17.1	בגילאי 30 – 44
9.2	21.7	14.7	12.5	6.6	21.0	14.9	13.3	בגילאי 45 עד גיל הפנסיה
								קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
21.8	70.9	23.3	23.4	19.9	44.9	20.4	21.8	קשישים**
22.3	78.1	24.9	24.6	20.4	54.7	21.6	22.8	בגיל הפנסיה לפי חוק***
								קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
44.1	66.2	49.6	46.2	43.6	69.4	53.2	49.4	עד 8 שנות לימוד
17.3	37.9	24.1	20.4	15.5	41.4	26.1	21.1	בין 9 ל-12 שנות לימוד
11.3	22.8	15.8	12.6	10.4	19.7	14.3	12.5	13 ומעלה שנות לימוד

הערה: עבור התאים הריקים המסומנים ב- 'י', אין בסקר הוצאות מספיק תצפיות על מנת לחשב נתון מהימן
 * לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואייין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב
 ** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר
 *** גיל 62 לנשים ו-67 לגברים.

לוח 10: חלקם של סוגי משפחות בכלל האוכלוסייה ובאוכלוסייה הענייה לפי מאפיינים דמוגרפיים ותעסוקתיים, 2017-2018

האוכלוסייה הענייה						קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים		לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים		כלל האוכלוסייה		
2018	2017	2018	2017	2018	2017	
						יהודים
63.4	62.6	73.8	73.2	85.5	85.4	חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)*
15.8	15.5	13.9	13.2	6.7	6.6	עולים
17.5	19.7	24.1	25.8	19.6	19.6	ערבים
36.6	37.4	26.2	26.8	14.5	14.6	משפחות עם ילדים - סך הכול
53.3	53.2	40.2	41.2	44.7	45.2	1-3 ילדים
32.0	32.5	25.2	26.9	37.1	37.5	4 ילדים ויותר
21.3	20.7	15.0	14.3	7.7	7.7	5 ילדים ויותר
12.9	11.5	8.7	7.9	3.5	3.5	משפחות חד הוריות
8.1	7.6	8.0	7.7	5.8	5.7	מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
						עובד
55.0	55.1	50.8	52.2	80.2	80.3	שכיר
47.8	47.3	44.3	46.0	69.3	69.2	עצמאי
7.1	7.8	6.5	6.2	10.9	11.1	לא עובד בגיל עבודה
17.1	19.1	14.2	15.2	4.3	4.6	מפרנס אחד
40.2	40.3	37.7	39.3	30.0	29.7	שני מפרנסים ויותר
14.8	14.8	13.2	12.9	50.1	50.6	קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
						עד 29
19.7	21.5	17.3	18.9	16.0	16.0	בגילאי 30 – 44
31.2	32.0	25.8	26.5	33.7	34.4	בגילאי 45 עד גיל הפנסיה
20.5	21.1	18.5	18.3	29.4	29.2	קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
						קשישים**
30.0	26.9	40.2	38.2	23.0	22.6	בגיל הפנסיה לפי חוק***
28.6	25.4	38.4	36.3	20.9	20.4	קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
						עד 8 שנות לימוד
18.9	19.6	18.6	18.1	7.3	7.3	בין 9 ל-12 שנות לימוד
42.2	42.4	39.7	40.5	37.2	36.8	13 ומעלה שנות לימוד
39.0	38.0	41.7	41.4	55.5	55.9	

* לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואייין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב

** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר

*** גיל 62 לנשים ו-67 לגברים.

לוח 11: הערכת עומק העוני וחומרתו לפי קבוצות אוכלוסייה ולפי מדדים נבחרים, אחוזים, 2017-2018

מדד SEN		מדד FGT		יחס פער ההכנסות		
2018	2017	2018	2017	2018	2017	
0.098	0.103	16.4	17.8	33.3	35.2	כלל האוכלוסייה
						קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
0.062	0.06	14.3	14.7	30.6	31.1	יהודים
0.226	0.22	14.4	15.4	32	33.7	חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)*
0.064	0.071	13.6	13.6	29.6	28.7	עולים
0.237	0.266	18.9	21.2	36.6	39.7	ערבים
0.12	0.125	16.8	18.1	34.1	35.9	משפחות עם ילדים - סך הכול
0.069	0.073	15.2	15.3	31.4	31.5	3-1 ילדים
0.259	0.272	18.1	20.7	36.3	39.8	4 ילדים ויותר
0.318	0.339	17.2	22.5	35.2	42.3	5 ילדים ויותר
0.159	0.138	24.4	17.7	42.1	35.7	משפחות חד הוריות
						מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
0.071	0.075	12.8	14.1	29.5	31.4	עובד
0.071	0.075	12.5	13.9	29.3	31.2	שכיר
0.075	0.078	14.4	15.8	30.9	32.8	עצמאי
0.554	0.58	34.3	37.4	52.4	56	לא עובד בגיל עבודה
0.183	0.191	15.0	16.3	33	34.7	מפרנס אחד
0.025	0.027	8.0	9.5	22.2	24.4	שני מפרנסים ויותר
						קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
0.112	0.126	15.3	18.2	31.5	34.8	עד 29
0.106	0.117	15.8	18.6	33.5	36.6	בגילאי 30 – 44
0.073	0.074	19.2	18.9	35.6	36.4	בגילאי 45 עד גיל הפנסיה
						קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
0.106	0.082	16.1	12.4	32.7	29.1	קשישים**
0.111	0.083	15.5	11.3	32	27.7	בגיל הפנסיה לפי חוק***
						קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
0.259	0.292	20.7	22.6	38.5	41.6	עד 8 שנות לימוד
0.112	0.126	16.6	17.7	33.7	35.2	בין 9 ל-12 שנות לימוד
0.069	0.065	14.7	16.0	31.1	32.7	13 ומעלה שנות לימוד

* לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואייין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב
 ** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.
 *** גיל 62 לנשים ו-67 לגברים.

לוח 12 מציג את ממדי העוני לפי מחוזות ולאום וכולל נתונים ספציפיים לכמה ערים גדולות. בחלק מהקטגוריות התוצאות תנודתיות בשל מיעוט תצפיות ורמת המובהקות של הנתונים נמוכה.

למרות הירידה החדה של כ-20 נקודות האחוז בעוני של מזרח ירושלים ב-2018, תחולת העוני **במחוז ירושלים** היא הגבוהה ביותר. תחולת העוני של ילדים בירושלים היא 50.8% (לאחר שהיא ירדה מכ-54.7% ב-2017). פילוח לפי דת מראה שהשינוי נובע מערביי ירושלים בעוד שבקרוב יהודים תחולת העוני הוסיפה לעלות ב-2018. גם עומק העוני וחומרת העוני במחוז ירושלים ובעיר ירושלים בפרט, גבוהים מאשר בכלל האוכלוסייה.

לאחר מחוז ירושלים נמצא **מחוז הצפון**, עם שיעורי עוני שגם הם גבוהים יחסית לשאר המחוזות. עם זאת, במחוז זה שיעורי העוני נמצאים במגמת ירידה מתמשכת מאז 2012.

במחוז חיפה תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים השתנו אך במעט, ורמתם דומה לזו של האוכלוסייה הכללית. עם זאת, המדדים לעומק העוני ולחומרתו ירדו באופן חד - ב-17% ו-22% בהתאמה. הטבה משמעותית בחומרת העוני נרשמה בקרב האוכלוסייה הערבית במחוז זה.

במרכז הארץ ממדי העוני ירדו: תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים במרכז ירדה ב-5%, 22% ו-33% בהתאמה בין 2017 ו-2018. ירידות אלה מציבות את מחוז המרכז "במקום הראשון" (לפני מחוז תל אביב) כמחוז בעל רמות העוני הנמוכות ביותר: 9.4% משפחות במחוז זה עניות, כאשר שיעורן בעיר ראשון לציון נמוך במחצית מכך: רק 4.8% מהמשפחות הן עניות.

גם במחוז תל-אביב ובפרט בעיר תל-אביב ממדי עוני נמוכים ביחס ליתר המחוזות. ב-2018 תחולת העוני של משפחות במחוז תל-אביב נותרה כ-11% ובעיר תל-אביב היא ירדה מ-9% ל-8.5%. תחולת העוני של ילדים בעיר תל-אביב ירדה ב-1.3 נקודות אחוז והגיעה ל-4%. עומק העוני ירד בין 2017 ל-2018 ב-8% במחוז תל-אביב וב-30% בעיר תל-אביב בין שתי השנים.

במחוז הדרום ירדה תחולת העוני של משפחות בין 2017 ל-2018 בחצי נקודות אחוז, תחולת העוני של נפשות עלתה ב-4.5 נקודות אחוז ותחולת העוני של ילדים עלתה ב-9 נקודות אחוז. **בעיר אשדוד** ירדו תחולת העוני של משפחות נפשות וילדים והגיעו לכ-20%, 21.5% ו-30.5% בהתאמה. העלייה בתחולת העוני של נפשות ושל ילדים במחוז דרום נרשמה גם בקרב יהודים וגם בקרב ערבים.

בנספח 30 ובנספח 31 מוצגת המובהקות הסטטיסטית של הנתונים בדוח זה לפי קבוצות אוכלוסייה. נספח 30 מראה כי על אף השינויים הרבים בממדי העוני, רק לגבי חלק קטן מקבוצות האוכלוסייה השינויים בין 2017 ל-2018 נמצאו מובהקים מבחינה סטטיסטית (למשל: העלייה בפער ההכנסות של ערבים ושל משפחות עובדות ועוד). נספח 31 מדגים כי גם בהסתכלות לאורך זמן, למעט השנים 2004-2003 שבהן היתה קפיצה בממדי העוני, בד"כ השינויים בממדי העוני (לפחות מאז ועד 2011) לא היו מובהקים. גם בסדרה החדשה, שמתחילה מ-2012 לאחר השבר שהיה בשנה זו בעקבות ביטול התצפיות מסקר כח אדם והסתמכות על תצפיות סקר ההוצאות בלבד – קשה למצוא מקרים שבהם שינויים משנה לשנה הם מובהקים.

לוח 12: תחולת העוני לפי מחוז ולאום, 2017-2018

FGT	2018				2017					
	יחס פער ההכנסות	תחולת העוני			FGT	יחס פער ההכנסות	תחולת העוני			
		ילדים	נפשות	משפחות			ילדים	נפשות		משפחות
16.4	33.3	30.0	21.2	18.0	17.8	35.2	29.6	21.2	18.4	סה"כ*
18.7	37.1	50.6	39.3	30.9	17.9	36.4	52.2	42.2	34.0	ירושלים
19.7	38.5	50.8	39.5	31.1	18.8	37.8	54.7	44.8	36.5	העיר ירושלים
15.7	32.3	36.1	27.6	26.7	16.2	33.3	38.4	29.1	27.0	הצפון
14.3	29.8	26.6	19.5	18.1	18.4	36.1	26.6	19.1	18.8	חיפה
12.3	25.1	21.9	14.8	15.6	19.1	32.9	13.8	14.1	17.6	העיר חיפה
13.4	29.3	9.5	8.1	9.4	14.9	31.2	14.2	10.3	9.9	המרכז
5.7	20.6	5.3	4.3	4.8	8.3	22.4	7.8	4.4	4.3	העיר ראשון לציון
7.0	21.7	7.3	8.7	13.2	9.8	25.7	8.7	8.8	10.4	העיר פתח תקווה
15.8	31.7	18.5	12.2	11.2	18.3	34.4	17.9	11.4	11.0	תל אביב
20.1	34.8	4.4	6.9	8.5	33.0	49.5	5.7	6.6	9.1	העיר תל אביב
18.2	35.3	38.9	27.9	22.2	22.3	39.6	29.8	23.4	22.7	הדרום
12.1	28.7	30.5	21.5	20.2	12.1	29.0	33.2	22.8	25.0	העיר אשדוד
14.3	30.6	21.2	14.5	13.4	14.7	31.1	19.6	13.9	13.4	יהודים*
17.6	35.5	43.6	30.7	22.5	14.0	31.7	36.1	26.5	22.0	ירושלים
12.4	27.9	18.5	15.0	15.5	14.8	30.8	22.1	16.9	17.1	הצפון
12.6	26.0	15.5	11.7	12.7	14.3	27.9	12.2	10.7	13.2	חיפה
11.5	26.8	7.4	6.4	8.0	12.5	28.1	10.0	7.7	8.0	המרכז
16.1	31.9	18.2	12.0	11.1	18.0	34.1	17.5	11.1	10.8	תל אביב
12.7	29.4	22.2	16.7	17.3	13.7	30.0	17.9	15.4	18.7	הדרום
18.9	36.6	57.8	47.4	45.3	21.2	39.7	60.7	50.3	47.1	ערבים
19.9	38.9	63.7	56.6	55.6	20.7	39.8	82.0	74.2	70.3	ירושלים
16.8	33.7	48.0	37.6	38.8	16.7	34.2	49.1	38.9	37.7	הצפון
15.7	33.0	51.2	42.8	42.9	21.4	42.1	57.7	45.3	45.2	חיפה
19.6	37.0	46.2	40.0	44.0	20.1	38.0	48.2	39.7	42.1	המרכז
.	תל אביב**
23.3	40.9	79.6	72.9	66.6	33.0	51.5	73.1	67.8	63.7	הדרום

* כולל ישובים ביהודה ושומרון.
 ** לא קיימים עקב מיעוט תצפיות.

ב. אי-שוויון, מעמדות ופערים בהכנסות, והגורמים להם

1. האי-שוויון בשנת 2018 ובשנים האחרונות

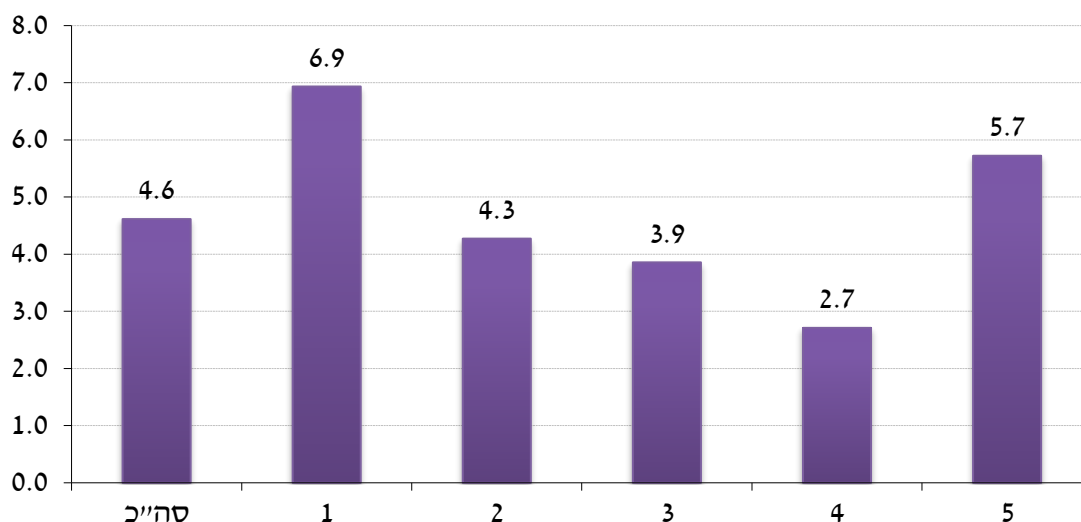
לוח 13 מראה את מדד ג'יני לאי-שוויון בהכנסה הכלכלית ובהכנסה הפנויה לאורך זמן.¹¹ לאחר שנים של ירידה במדדים לאי-שוויון (למעט 2014), ב-2018 עלה האי-שוויון בהכנסות. ב-2018 מדד ג'יני לאי-שוויון בהכנסה הפנויה היה 0.3559 ולפי ההכנסה הכלכלית הוא היה 0.4644. בהשוואה ל-2017 האי-שוויון עלה לפי שני המדדים - בשיעורים של 1.1% ו-1.3% בהתאמה. המגמות במדד ג'יני של ההכנסה הכלכלית והפנויה לא נעו תמיד ביחד. בעוד שבהכנסה הכלכלית המגמה הייתה אחידה מאז 2002, בהכנסה הפנויה הייתה הרעה בשנים 2002 עד 2006 בשל מדיניות הצמצום בקצבאות והקטנת הפרוגרסיביות במדיניות המיסוי, אך מאז 2006 התנוודות במדד ג'יני פחות או יותר עקביות בהכנסה הכלכלית והפנויה. צורה נוספת להסתכל על העלייה באי-שוויון מוצגת בתרשים 8, המראה את העלייה הריאלית בהכנסה הפנויה לנפשת תקנית לפי חמישוניים. התרשים מצביע על הטבה במצבם של חמישוני הקצה – החמישון התחתון והחמישון העליון – אל מול הרעה יחסית במצבם של חמישוני הביניים (ראו דיון על שכבת הביניים גם בהמשך).

לוח 13: מדד ג'יני לאי-שוויון בהכנסות באוכלוסייה לפי הכנסה כלכלית ופנויה, 2018-2002

שנה	לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	אחוז הירידה הנובע מתשלומי העברה ומיסים
2018	0.4644	0.3559	23.4
2017	0.4585	0.3520	23.2
2016	0.4646	0.3577	23.0
2015	0.4719	0.3653	22.6
2014	0.4778	0.3712	22.3
2013	0.4766	0.3634	23.7
2012	0.4891	0.3770	22.9
2011	0.4973	0.3794	23.7
2010	0.5045	0.3841	23.9
2009	0.5099	0.3892	23.7
2008	0.5118	0.3853	24.7
2007	0.5134	0.3831	25.4
2006	0.5237	0.3923	25.1
2005	0.5225	0.3878	25.8
2004	0.5234	0.3799	27.4
2003	0.5265	0.3685	30.0
2002	0.5372	0.3679	31.5
השינוי במדד (אחוזים)			
2018 לעומת 2017	1.30	1.09	
2018 לעומת 2016	-0.15	-0.52	
2018 לעומת 2002	-13.55	-3.28	
2018 לעומת 1999	-10.12	-0.96	

¹¹ מדד ג'יני מודד פערים בהכנסות בין כל הנפשות במשק. המדד נע בין 0 ל-1, כאשר הערך 0 משקף מצב של שוויון מוחלט ("לכל הפרטים הכנסה שווה") והערך 1 משקף אי-שוויון מוחלט ("כל ההכנסה בידי פרט אחד ולכל יתר הפרטים אין הכנסה בכלל").

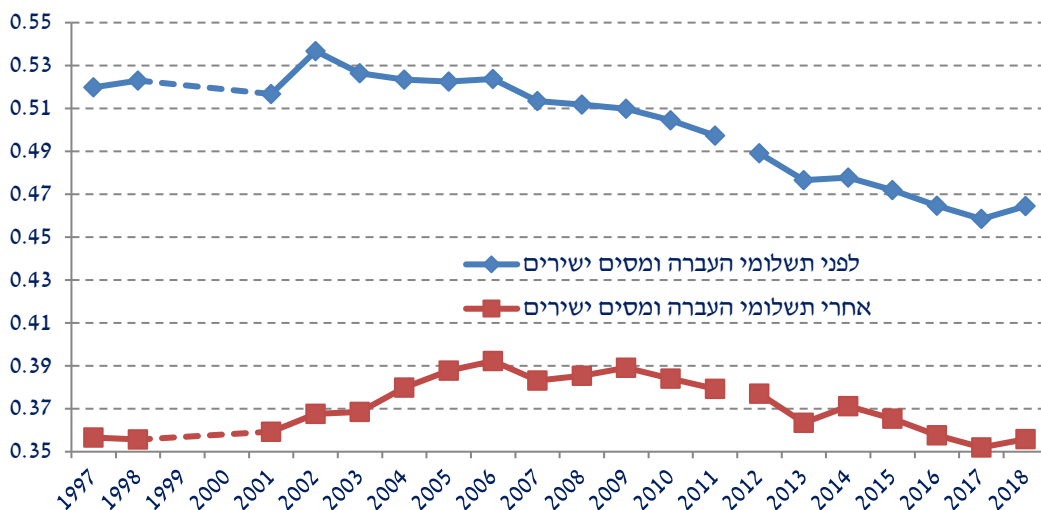
תרשים 5: השינוי הריאלי בהכנסה הפנויה לנפש תקנית ב-2018 לעומת 2017, בחלוקה לפי חמישונים (אחוזים)

בחינת השינויים בראייה ארוכת טווח (תרשים 5) – מראה כי מ-1999 עד 2006 עלה המדד, ולאחר מכן התייצב במשך 3 השנים הבאות, ומאז ירד בהדרגה, עם ירידה גדולה במיוחד ב-2013 ותיקון שלה ב-2014. מ-2002 (השנה שבה החלו הקיצוצים, אשר הוחרפו במהלך 2003 ו-2004) ועד 2017 ירד האי-שוויון לפי ההכנסה הכלכלית בשיעור של כ-14.6% - לעומת ירידה קטנה יחסית (4.3%) שנרשמה באותה תקופה באי-שוויון לפי ההכנסה הפנויה. בעוד שהעלייה בין 2002 ל-2006 נבעה בעיקר ממדיניות הממשלה בתחום הקצבאות, הירידה במדד גייני של ההכנסה הפנויה לאחר מכן הושפעה בעיקר מהשינויים החיוביים בתחום האי-שוויון לפי ההכנסה הכלכלית.¹² כלומר, הגידול בתעסוקה (תרשים 11), ובשנים המאוחרות גם הגידול בשכר הריאלי, בין היתר כתוצאה מהגידול הניכר בשכר המינימום.

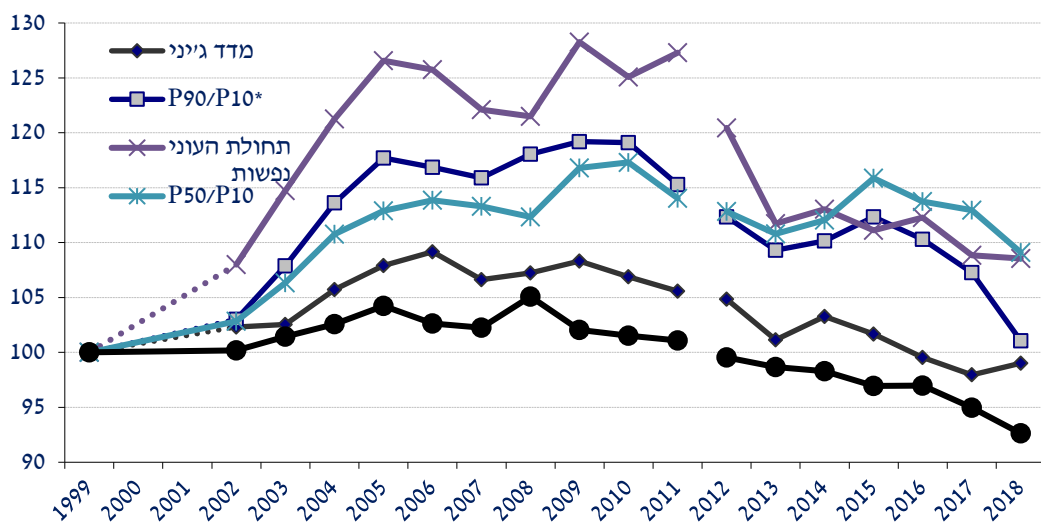
¹² ייתכן שחלק מהירידה במדד האי-שוויון היא טכנית וקשורה במעבר מסקר הכנסות לסקר הוצאות, בשל הקושי לעמוד על מקורות ה"שבר" בין שתי סדרות הסקרים

תרשים 6: האי-שוויון על פני זמן בישראל - מדד ג'יני לפי הכנסה כלכלית ופנויה: 1998 עד 2018

תרשים 7 מציג מספר מדדים של אי-שוויון - מדד ג'יני ומדדי יחס בין עשירוני הכנסה שונים, אל מול תחולת העוני בקרב נפשות.¹³ מבין מדדי פערי ההכנסות בעשירונים השונים, המדד $p90/p50$, אשר משקף את פערי ההכנסות בקרב מחצית האוכלוסייה בעלת ההכנסות הגבוהות, ירד גם השנה, והגיע לרמה נמוכה אף מרמתו בשנת 1999. המדדים $p90/p10$ ו- $p50/p10$ אשר משקפים בהתאמה את פערי ההכנסות בין הכנסות גבוהות לבין ההכנסות שבתחתית סולם ההכנסות ובין ההכנסה החציונית לבין תחתית ההכנסות, מצביעים על המשך מגמת הירידה שנרשמה בשנה שעברה, לאחר שעלו בשנים האחרונות.

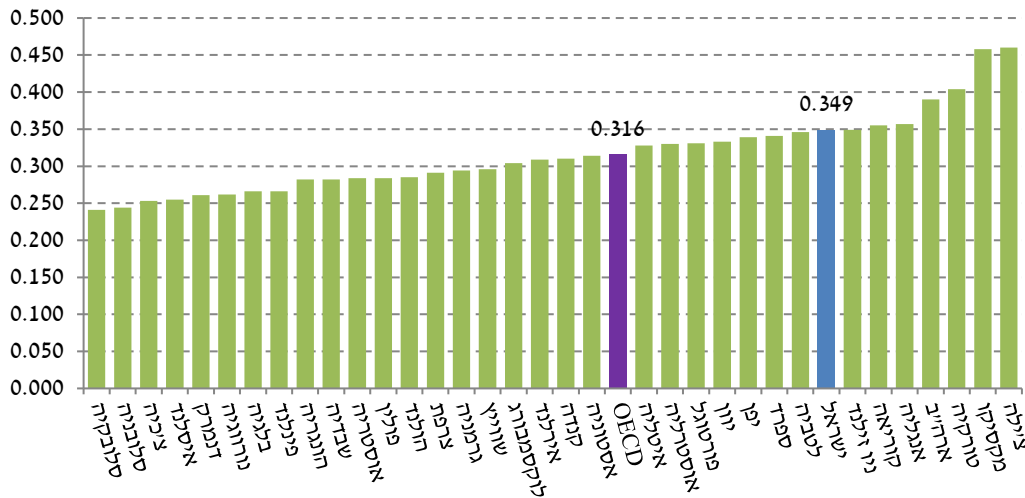
תרשים 7: מדדי פערים ואי-שוויון נבחרים, 1999-2018

* לצורך חישובים העשירונים מוינו לפי ההכנסה הפנויה לנפש תקנית; כל עשירון מונה 10% מהמשפחות.

¹³ לחישוב המדדים הללו נעשה שימוש בסף העליון של ההכנסה בקרב העשירון הרלוונטי. כך למשל המדד $p90/p50$ מבטא את היחס בין השכר הגבוה ביותר בעשירון התשיעי והשכר הגבוה ביותר בעשירון החמישי.

תרשים 8: מדד ג'יני לאי-שוויון בהכנסה הפנויה לנפש תקנית, מדינות OECD וישראל, שנים שונות (-2017; 2015; ישראל 2018), הגדרת ה-OECD

השוואה של נתוני האי-שוויון בהכנסה הפנויה בקרב המדינות המפותחות, המוצגת בתרשים 8, מצביעה על הרעה במצבה של ישראל בתחום זה, וכעת היא ניצבת עם מדד ג'יני הגבוה בכ-10% מהמדד הממוצע במדינות המפותחות, לעומת מרחק של 5% ב-2017.

נספח 6 מציג את חלקו של כל חמישון בסך ההכנסה לפי המקורות השונים – עבודה, פנסיה, קופות גמל והון, קצבאות ותמיכות וכו'. מהנתונים ניתן ללמוד כי חלקו של החמישון העליון בהכנסה מעבודה מגיע לכ-41.7% מסך השכר במשק, שיעור הגבוה פי 9 מחלקו של החמישון התחתון בסך ההכנסות מעבודה, שעומד על כ-4%. לעומת זאת, פערים גדולים יותר קיימים במיסוי הישיר, זאת בשל המבנה הפרוגרסיבי של מס הכנסה ובמידה פחותה גם דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות. לפיכך, סך ההכנסות ממיסים ישירים מהחמישון התחתון עומד בדומה ל-2017 על 0.6% - לעומת 66.9% בחמישון העליון, המשלם למעלה מפי 3 יותר מיסים מהחמישון שלפניו. בשל מבנה המיסים הישירים והקצבאות הפועלים לשינוי בחלוקת ההכנסות, ההכנסה הפנויה במשק מתחלקת באופן שיוויוני יותר מאשר ההכנסה מעבודה: החמישון התחתון מקבל 7% ממנה – לעומת 38.2% שמקבל החמישון העליון ב-2018.

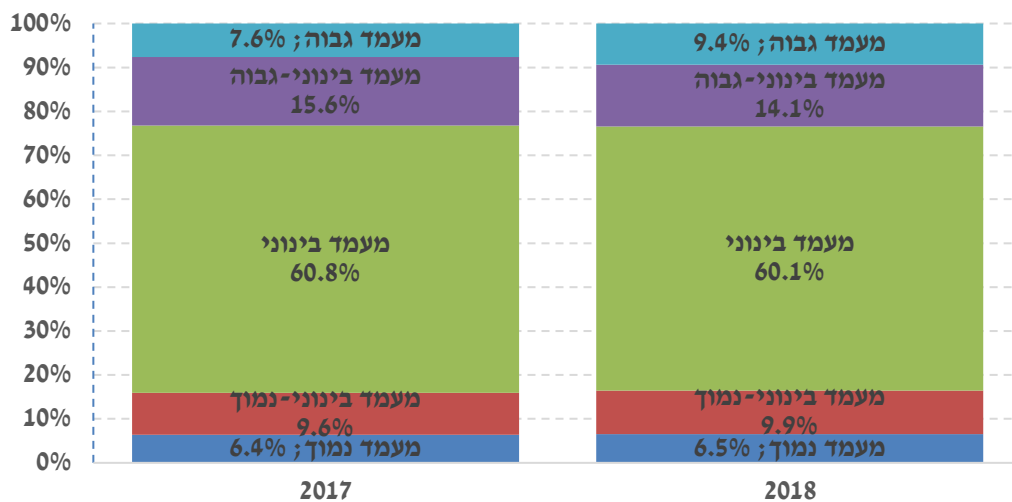
2. מעמד הביניים בישראל

החל מהדוח של 2017 הוספנו את הפרק הנוכחי אשר עוסק במעמדות הכלכליים המרכיבים את החברה בישראל, בדגש על מעמד הביניים. מעמד ביניים גדול וחזק תורם לצמיחה כלכלית, ליציבות פוליטית ולהגברת האמון במוסדות השלטון ובחברה באופן כללי. כוח הקנייה שלו, ובפרט יכולתו לרכוש השכלה, מהווה תרומה משמעותית לכלכלה. בפרק זה מובאים נתונים לגבי גודלו וחוסנו של מעמד הביניים בישראל, התפתחויות ארוכות טווח והשוואות בין קבוצות אוכלוסייה.

הבנק העולמי וה-OECD מגדירים את מעמד הביניים על פי ההכנסה הפנויה של משק הבית: הכנסה של בין 75% ל-200% מההכנסה הכספית נטו לנפש תקנית.¹⁴ מי שהכנסתם מתחת לקו העוני משתייכים למעמד הנמוך; כמעמד ביניים נמוך נחשבים מי שהכנסתם היא בין קו העוני (50% מהחציון) לבין 75% ממנו, וכמעמד ביניים גבוה – מי שהכנסתם בין 200% ל-300%, ואילו המעמד הגבוה מיוצג על ידי משפחות עם הכנסה הגבוהה מ-300% מההכנסה החציונית הפנויה לנפש תקנית.

ברוב המדינות החברות ב-OECD, לרבות ישראל, כמחצית עד שני שלישים מהאוכלוסייה שייכים למעמד הביניים. תרשים 9 המציג את התפלגות ההכנסות לפי המעמדות בישראל (שיעור מכלל ההכנסה של כל מעמד כלכלי), על פי ההגדרות הני"ל ב-2017 וב-2018, ומראה כי חלקו של המעמד הבינוני בהכנסות ירד מעט מ-60.8% ב-2017 ל-60.1% ב-2018 וזאת עקב מעבר של חלק מההכנסות למעמדות הנמצאים בעוני או בסיכון לעוני, אשר חלקם בכלל ההכנסות גדל מ-16.0% ב-2017 ל-16.4% ב-2018. חלקו של המעמד הבינוני-גבוה הצטמצם באותה תקופה מ-15.6% ל-14.1%, לעומת עלייה של כ-2% בחלקו של המעמד הגבוה, מ-7.6% לכ-9.4%.

תרשים 9: התפלגות ההכנסות לפי מעמדות בישראל על פי הגדרת ה-OECD בשנים 2017-2018

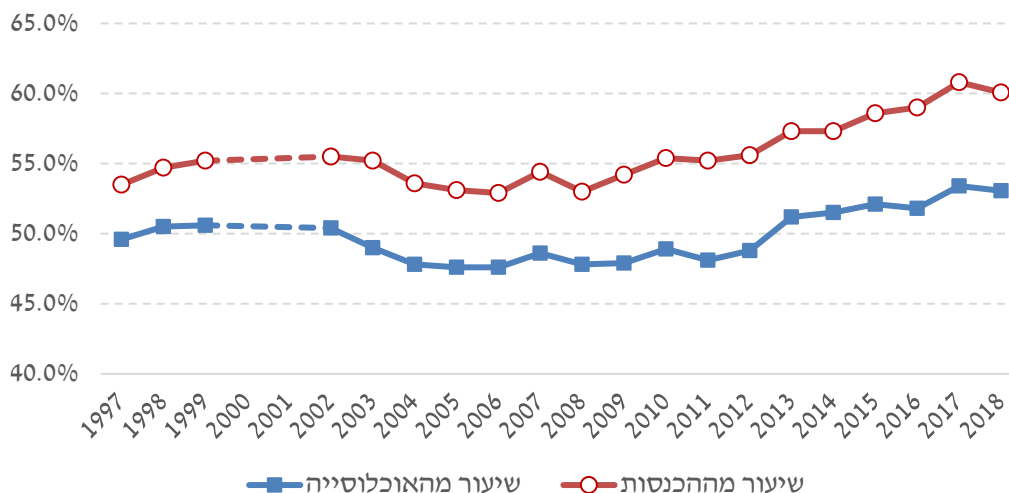

התייחסות רחבה יותר למעמד הביניים אשר כוללת גם את מעמד הביניים הנמוך (הנמצא ב"סיכון לעוני") ומעמד הביניים הגבוה, מקבלים כי חלקו של מעמד הביניים בסך ההכנסות ירד ב-2018 ל-84.1%, לעומת 86% ב-2017, ירידה של 1.9%. כתוצאה מכך, חלקו של המעמד הנמוך (חופף לשיעור הנפשות העניות) גדל מעט בכ-0.1% בין השנים. לעומת זאת, חלקו של המעמד הגבוה בכלל ההכנסות עלה בכ-1.8%.

¹⁴ ר' דוח ה-OECD בנושא: OECD (2016). The Squeezed Middle Class in OECD and Emerging Countries: Myth and Reality. Paris: OECD.

בחינת השינויים בהיקף מעמד הביניים בישראל (במובן הצר) מאז תחילת המילניום (תרשים 10) מראה כי במקביל להפעלת מדיניות הקיצוצים במערכת הרווחה (2002 עד 2006) ירד חלקו של מעמד הביניים. הוא נשאר נמוך עד ל-2011 ומאז חל שינוי ומעמד הביניים החל להתחזק ועלה באופן הדרגתי עד לשיעור של כ-53% ב-2017.¹⁵ בשנת 2018 לעומת זאת, חלה ירידה בחלקו של מעמד הביניים הן באוכלוסייה והן בסך ההכנסות. התרשים מראה גם כי חלקו של מעמד הביניים כשיעור מהאוכלוסייה ירד מעט מ-53.4% ל-53.1% בין 2017 ל-2018. כמו כן, חלקו בסך ההכנסה ירד מעט בין השנים הנדונות מ-60.8% ל-60.1%.

תרשים 10: מעמד הביניים הישראלי כשיעור מההכנסה וכשיעור מהאוכלוסייה 1997-2018

לוח 14 מציג את שיעור המשתייכים לכל אחד מהמעמדות על פי קבוצות אוכלוסייה בשנת 2018 (בשקלול נפשות). כפי שמראה הלוח, חלקם של היהודים הלא חרדים והעולים במעמד הביניים גבוה ביותר מפי 2 מחלקם של הערבים, חרדים, משפחות גדולות, לא עובדים בגיל העבודה ובעלי השכלה נמוכה (שקיימת חפיפה ביניהן). כמו כן, יותר ממחצית המשפחות החד-הוריות משתייכות למעמד הנמוך או הבינוני הנמוך. מעמדות אלה בקרב חד-הוריות גדולים יותר ממעמד הביניים שלהן. בחלק מקבוצות האוכלוסייה הללו חלקן של המשפחות הנמצאות במעמד הביניים אף נמוך משליש.

¹⁵ מעניין לציין שהחיזוק של שכבת הביניים לפי שיטה זו החל עם המחאה החברתית ב-2011 בישראל ובמקומות אחרים בעולם.

לוח 14: התפלגות למעמדות כלכליים לפי קבוצות אוכלוסיות בשנת 2018

מעמד גבוה	מעמד בינוני-גבוה	מעמד ביניים	מעמד בינוני-נמוך	מעמד נמוך (עניים)	
2.2	6.5	53.1	17.1	21.2	כלל האוכלוסייה
					קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
2.8	7.8	60.0	14.9	14.5	יהודים
3.1	9.0	65.7	13.5	8.7	יהודים לא חרדים לפי הגדרה עצמית*
0.2	0.5	23.1	24.5	51.8	חרדי לפי הגדרה עצמית*
1.6	6.0	56.7	20.4	15.3	עולים
0.1	1.0	25.8	25.6	47.4	ערבים
1.0	4.0	50.3	19.2	25.5	משפחות עם ילדים – סך הכל
1.2	5.2	59.9	18.0	15.6	3-1 ילדים
0.2	0.5	23.8	22.6	53.0	4 ילדים ויותר
0.2	0.0	11.2	22.0	66.7	5 ילדים ויותר
3.2	3.1	41.7	24.0	28.0	משפחות חד הוריות
					מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
2.3	6.9	56.3	17.2	17.4	עובד
2.1	6.8	56.5	17.3	17.4	שכיר
3.3	7.4	54.9	17.0	17.4	עצמאי
0.0	0.9	8.4	8.4	82.3	לא עובד בגיל עבודה
1.6	4.5	34.8	18.0	41.2	מפרנס אחד
2.5	7.8	64.9	16.9	7.8	שני מפרנסים ויותר
					קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
1.0	3.9	48.5	21.6	25.1	עד 29
1.0	4.3	53.2	18.3	23.2	בגילאי 30 – 44
3.6	10.2	58.9	12.6	14.7	בגילאי 45 עד גיל הפנסיה
					קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
5.4	8.7	45.8	16.7	23.3	קשישים**
5.1	8.3	44.1	17.6	24.9	בגיל הפנסיה לפי חוק***
					קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
0.0	1.4	25.0	24.0	49.6	עד 8 שנות לימוד
0.9	3.1	51.9	20.0	24.1	בין 9 ל-12 שנות לימוד
3.4	9.4	57.1	14.3	15.8	13 ומעלה שנות לימוד

* לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואייין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב
 ** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: משפחות קשישים מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר
 *** משפחות קשישים מגיל 62 לנשים ו-67 לגברים.

3. הגורמים המשפיעים על העוני ועל האי-שוויון

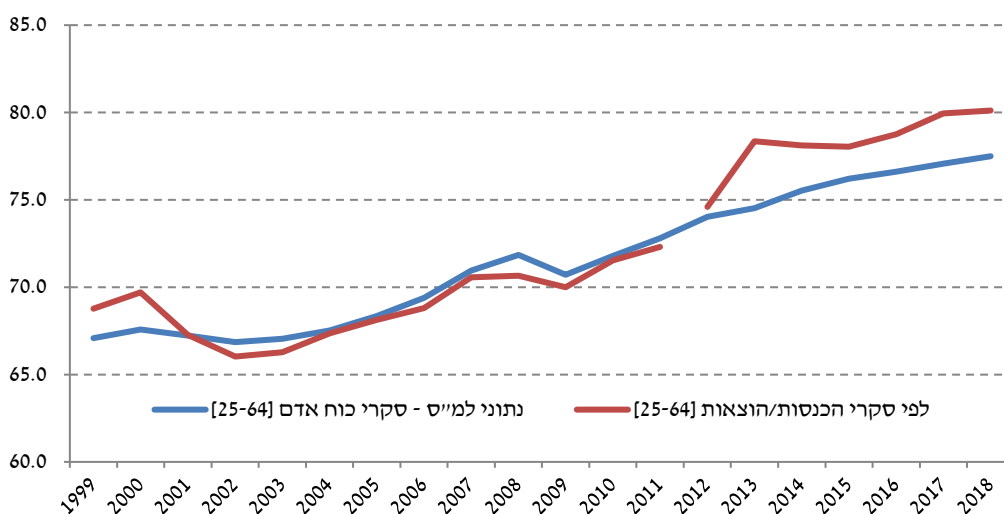
בשנת 2018 נמשכה הצמיחה הכלכלית – התוצר עלה ב-3.3% (והתמ"ג לנפש בכ-1.3%), ושיעור השכירים הוסיף והתרחב בכ-2%. בנוסף לכך, נתוני הסקר מצביעים על שיעורי תעסוקה גבוהים - של 80.2% במוצע בקרב משקי הבית ב-2018, בדומה ל-2017 (ר' נספח 22). כאשר בוחנים את השינויים בקרב קבוצות שונות באוכלוסייה, ניתן לראות כי על פי סקר ההוצאות נרשמה אצל חרדים ומשפחות חד-הוריות ומשקי בית גדולים ירידה בשיעורי התעסוקה, בעוד שבקרב כלל משקי הבית הערבים ומשקי בית שראשיהם צעירים (קיימת חפיפה בין הקבוצות) חלה עלייה.

ירידה חדה במיוחד בשיעורי התעסוקה נרשמה בקרב חרדים ובקרב משקי בית בהם ראש משק הבית בגיל פרישה. במקביל ב-2017 האבטלה הגיעה לרמה נמוכה בהיבט היסטורי של 3.5% בקרב גילאי 25-64 (ול-4% מכלל כוח העבודה). יצוין כי למרות החששות שבדרך כלל מלווים העלאות בשכר המינימום, הירידה ברמת האבטלה בשנתיים האחרונות התרחשה בד בבד עם גידול ניכר בשכר המינימום.

השכר הריאלי עלה בכ-3% (ובכ-4.4% לפי סקר ההוצאות, נספח 16). בחינת עליית השכר לפי משלחי יד בסקר מראה שבקרב כל הקבוצות, למעט עובדי מכירות ושירותים, נרשמה עלייה בשכר, אם כי בשיעורים דיפרנציאליים. עבור בעלי משלח יד אקדמי (9.4%), מנהלים, בעלי מקצועות חופשיים וטכניים (6.5%) העלייה הייתה ניכרת. בקרב עובדים מקצועיים בחקלאות, עובדים בלתי מקצועיים ועובדי פקידות חלו גם כן עליות, אם כי מתונות יותר (ר' נספח 18).

תרשים 11 מראה כי שיעור התעסוקה גדל הן לפי סקרי כוח אדם והן לפי סקר הו"מ. הפער בין שיעורי התעסוקה בשני הסקרים הצטמצם במעט השנה לאחר ש"נפתח" ב-2013, וקצב הגידול השנתי דומה.

תרשים 11: שיעורי התעסוקה בסקרי ההכנסות/הוצאות לעומת סקר כח אדם, 1999-2018

הממד השני שהשפעתו על העוני גדולה הוא התמיכות הכספיות. על פי הנתונים המינהליים, קצבאות הביטוח הלאומי עלו בין שתי השנים בכ-4.8% במונחים ריאליים לעומת גידול גבוה במעט, של כ-5.3% לפי נתוני הסקר.

העלייה בקצבאות לפי שני מקורות הנתונים עשויה להסתיר הבדלים ניכרים ביניהם בכל הנוגע לפירוט הקצבאות. בייחוד בקצבאות שתחולתן באוכלוסייה נמוכה (אך לעיתים גבוהה באוכלוסייה העניה), ולכן הן

אינן מיוצגות היטב בסקר. כך, התשלומים לקצבת הבטחת ההכנסה עלו בשיעור של כ-12% על פי נתוני הסקר לעומת ירידה של כ-9% על פי הנתונים המינהליים ועוד¹⁶.

לוח 15: התפלגות השכר ** של השכירים והשכירים העניים לפי רמת השכר, 2018

מפלגת שכר ממוצע	שכר מינימום עד לשכר ממוצע	מחצית עד שכר מינימום	עד מחצית שכר מינימום	באחוזים	סך הכול (אלפים)	
34.7	36.5	15.3	13.5	100	3,499	סה"כ שכירים
41.6	40.4	9.7	8.3	100	2,728	*שכירים המועסקים במשרה מלאה
						בקרב האוכלוסייה הענייה כלכלית
2.2	32.1	31.9	33.8	100	431	סה"כ שכירים
3.5	50.8	28.3	17.4	100	234	שכירים המועסקים במשרה מלאה
						בקרב האוכלוסייה הענייה נטו
3.4	32.8	30.8	32.9	100	301	סה"כ שכירים
5.9	51.3	25.8	17.0	100	168	שכירים המועסקים במשרה מלאה
						בקרב גברים
42.7	35.9	10.3	11.2	100	1,806	סה"כ שכירים
47.5	38.0	6.5	8.0	100	1,573	*שכירים המועסקים במשרה מלאה
						בקרב האוכלוסייה הענייה כלכלית
2.9	45.2	26.2	25.7	100	206	סה"כ שכירים
4.1	62.6	20.0	13.3	100	141	שכירים המועסקים במשרה מלאה
						בקרב האוכלוסייה הענייה נטו
5.7	47.4	25.0	21.8	100	158	סה"כ שכירים
7.8	62.7	19.3	10.2	100	114	שכירים המועסקים במשרה מלאה
						בקרב נשים
26.2	37.2	20.6	16.0	100	1,692	סה"כ שכירים
33.4	43.8	14.1	8.7	100	1,155	*שכירים המועסקים במשרה מלאה
						בקרב האוכלוסייה הענייה כלכלית
1.5	20.1	37.2	41.2	100	224	סה"כ שכירים
2.6	32.9	40.9	23.7	100	93	שכירים המועסקים במשרה מלאה
						בקרב האוכלוסייה הענייה נטו
0.9	16.7	37.3	45.2	100	143	סה"כ שכירים
1.9	26.8	39.8	31.5	100	53	שכירים המועסקים במשרה מלאה

* 35 שעות עבודה שבועיות ומעלה

** שכר המינימום והשכר הממוצע במשק הותאמו לתקופת סקר הוצאות 2018

לוח 15 מציג את התפלגות העובדים במשפחות העניות ובכלל האוכלוסייה לפי רמת השכר. הלוח מראה כי מרבית השכירים, כ-78%, עובדים במשרה מלאה. ממוצע זה מייצג פער מגדרי גבוה, כאשר כ-87% מהגברים השכירים וכ-68% מהנשים השכירות עובדים במשרה מלאה. בקרב המועסקים החיים במשפחות העניות, כ-57% - מועסקים במשרה מלאה. כמעט שליש מהשכירים, חלקם אינם עניים, מועסקים בשכר הנמוך משכר המינימום, זאת כאשר השיעור בקרב גברים הינו כ-21%, לעומת שיעור של כ-37% בקרב נשים. מתוך האוכלוסייה הענייה, אפילו בקרב המועסקים במשרה מלאה ישנם כ-46% שהכנסתם נמוכה או אינה עולה על שכר המינימום, מתוכם פחות ממחצית שהכנסתם אינה עולה אפילו על מחצית שכר המינימום על אף עבודה במשרה מלאה. יצוין כי למרות העלייה בשכר המינימום, שיעור השכירים העניים שמשכרים פחות ממנו במשרה מלאה הינו 43%, ולכן עובדים אלה ככל הנראה חשופים לאי ציות לחוק מצד מעסיקהם.¹⁷

¹⁶ בקצבאות הילדים היתה ירידה של כ-13% על פי הנתונים המינהליים, בשל ירידה בתשלומים הרטרואקטיביים הנוגעים לתוכנית "חיסכון לכל ילד". בניכוי התוכנית, התשלומים לקצבת הילדים נותרו ללא שינוי.
¹⁷ תופעה זאת שכיחה בתקופות של העלאה משמעותית של שכר המינימום, בין היתר כי ההעלאה לרמה החדשה של שכר המינימום עשויה להיות תהליך מתמשך.

בקרב האוכלוסייה הענייה כ-51.3% נוספים מועסקים בשכר הגבוה משכר המינימום אך נמוך מהשכר הממוצע, ושיעור נמוך של פחות מ-6% משתכר מעבר לשכר הממוצע. לעומתם, בכלל האוכלוסייה מרבית המועסקים במשרה מלאה, כ-42%, משתכרים שכר העולה על השכר הממוצע. לסיכום חלק זה, המצב היציב בממדי העוני על פי האוכלוסייה שאינה כוללת את מזרח ירושלים, והירידה כאשר כוללים אוכלוסייה זו, הם בעיקר תוצאה של השינויים החיוביים בתעסוקה ובשכר לרבות הגידול המשמעותי בשכר המינימום בשנה זו כמו גם בשנים שמאז 2015. עלייה ריאלית שהיתה בחלק מהקצבאות ב-2018, לרבות הקצבאות לאזרחים וותיקים, לא הצליחה להדביק את הפער ברמת החיים הכללית, שהובלה בידי הצמיחה בשוק העבודה, ולכן אוכלוסיות הנסמכות במידה רבה על קצבאות כמו הקשישים הציגו עלייה בממדי העוני בקרבן.

ג. סוגיות נבחרות במדידת העוני והאי-שוויון

בחלק זה נציג היבטים חשובים נוספים בתחום מדידת העוני והאי-שוויון בישראל והמדיניות לצמצום. יוצגו בו השוואות בינלאומיות, עוני מתמשך, התפתחות השאיפה לצמצום העוני כפי שבוטאה בדוח המלחמה בעוני מ-2014 ולבסוף הערכות לגבי השפעת שינויים שהתרחשו ב-2018 על העוני והאי-שוויון.

1. עוני מתמשך

האוכלוסייה החיה בעוני אינה קבועה. מתקופה לתקופה חלק מהאוכלוסייה נחלץ מעוני, וחלק אחר נשאב לתוך חיים בעוני. המצב המדאיג ביותר מבחינה אנושית והמאתגר ביותר מבחינת עיצוב המדיניות הוא של הטיפול במשפחות שממשיכות לחיות בעוני לאורך זמן ואף לאורך דורות. בהעדר מידע על נתוני אורך בסקר הוצאות משקי הבית לגבי אוכלוסייה קבועה נהוג לאמוד את גודלה של הקבוצה החיה בעוני מתמשך באופן הבא: מתייחסים למי שגם הכנסתו וגם הוצאתו לצריכה מתחת לקו העוני, כאלו שאלו שנמצאים בעוני מתמשך, שכן הצריכה מושפעת בעיקר מההכנסה היציבה, ולא מהשינויים הזמניים בה.¹⁸ ההנחה היא כי בעת אובדן פתאומי וחד-פעמי של הכנסה שוטפת (כמו למשל בשל כניסה לאבטלה), המשפחות ינסו לשמור על רמת חיים יציבה לפחות בטווח הקצר, בין היתר באמצעות גישור על אובדן ההכנסה דרך פתיחת חסכוניות, לקיחת הלוואות, מכירת נכסים וכד'. במצבים אלה קיים סיכון להימצאות בעוני זמני.¹⁹ לעומת זאת, משפחה המעריכה כי מצבה הכלכלי הורע באופן יסודי ומתמשך, תיאלץ לצמצם את הוצאת הצריכה, שכן יכולתה לחרוג מהכנסותיה מוגבלת בזמן. לפיכך אנו מגדירים משפחות שהכנסתן וגם צריכתן נמצאות מתחת לקו העוני כמשפחות החיות בעוני מתמשך.²⁰

¹⁸ על פי תורת ההכנסה הפרמנטית של מילטון פרידמן משפחה נוטה לשנות את תצורתה השוטפת בעקבות שינויים יציבים בהכנסה ואילו שינויים זמניים בהכנסה נוטים להגדיל בעיקר את החיסכון ואת רכישת המוצרים בני קיימא.

¹⁹ זו גם אחת הסיבות שבקרב עניים רבים הוצאת התצרוכת גבוהה מהכנסתם.

²⁰ לנוכח העדר נתוני מעקב בסקר הוצאות, המאפשרים מעקב אחר אותן משפחות שחיות בעוני מתמשך ("פרמנטיות"), המלצה 2(א) ב"דוח הצוות לפיתוח מדדי עוני נוספים" הציעה להתייחס אל המדד הבא כאל מדד של עוני מתמשך (פרמנטיות): משפחה מסוימת תוגדר כענייה באופן מתמשך אם הן הכנסתה והן הוצאתה לתצרוכת הן מתחת לקו העוני.

לוח 16: אומדן לעוני מתמשך – משקל המשפחות והנפשות בסך העניים, שהוצאותיהן הכספיות לנפש תקנית נמוכה מקו העוני (אחוזים) 2017 ו-2018

נפשות		משפחות		קבוצות אוכלוסייה
2018	2017	2018	2017	
63	65	60	61	כלל האוכלוסייה
				קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
72	68	65	63	יהודים
84	78	82	76	חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)*
64	68	63	66	עולים
53	62	53	58	ערבים
65	67	63	64	משפחות עם ילדים - סך הכול
55	59	55	58	1-3 ילדים
73	74	75	72	4 ילדים ויותר
75	77	77	76	5 ילדים ויותר
68	62	64	58	משפחות חד הוריות
				מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
61	63	58	58	עובד
61	65	58	61	שכיר
60	45	56	39	עצמאי
70	77	61	67	לא עובד בגיל עבודה
61	65	58	60	מפרנס אחד
62	57	59	53	שני מפרנסים ויותר
				קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
64	71	60	64	עד 29
64	65	60	61	בגילאי 30 – 44
58	59	57	56	בגילאי 45 עד גיל הפנסיה
				קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
67	64	64	64	קשישים**
67	65	64	64	בגיל הפנסיה לפי חוק***
				קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
66	69	64	64	עד 8 שנות לימוד
59	63	59	60	בין 9 ל-12 שנות לימוד
67	66	60	61	13 ומעלה שנות לימוד

*לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואייין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב
 ** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.
 *** גיל 62 לנשים ו-67 לגברים

לוח 16 מציג את חלקן של המשפחות והנפשות העניות, לפי ההגדרה של עוני מתמשך, מסך המשפחות העניות. ניתן לקבוע על פי הממצאים כי כשני שלישים של המשפחות העניות חיות בעוני מתמשך וכי שיעור זה יציב למדי.

התבוננות בלוח מראה כי בכלל המשק התופעה של עוני פרמננטי ירדה במעט. ישנה מגמה מעורבת בשינויים בשיעור המשפחות בעוני מתמשך בקבוצות השונות ביחס לשנה שעברה. שיעור העוני המתמשך גדל בקרב האוכלוסייה היהודית, החרדית, בקרב משפחות גדולות והמשפחות החד-הוריות, בקרב משקי בית שבראשם עומד עצמאי ובקרב משקי בית עניים שבהם שני מפרנסים או יותר. לעומת זאת, שיעור העוני המתמשך הצטמצם או נותר ללא שינוי בקרב משפחות עובדות ובקרב משפחות עם 1 עד 3 ילדים. שיעור הנפשות החיות בעוני מתמשך הוא הגבוה ביותר בקרב חרדים ובמשפחות עם 4 ילדים ויותר (קיימת חפיפה בין הקבוצות) והוא מגיע לשיעורים העולים על 80% (חרדים) או המתקרבים ל-80% (משפחות גדולות). משמעות הדבר שמרבית הנפשות החיות בעוני בקבוצות אלה חיות בעוני מתמשך.

בהקשר של עוני מתמשך יצוין שהמדיניות של "חיסכון לכל ילד" שהופעלה על ידי הממשלה בשיתוף הביטוח הלאומי החל ב-2017, נועדה להקטין עוני ארוך טווח המושפע מהנכסים שבידי המשפחה. היעדר נכסים משפיע על העוני המתמשך, בין היתר בגלל הקושי להשקיע בהון אנושי כגון לימודים והכשרות מקצועיות של צעירים משכבות כלכליות מוחלשות. התכנית לחסכון לכל ילד כפי שבוצעה בישראל לא כוללת הכוונה ישירה להשקעה בהון אנושי אלא משאירה את ההחלטה לגבי השימוש בכסף בידי ההורים והילד. עם הזמן ניתן יהיה לבחון באיזו מידה הדבר משפיע על השימוש בכסף.

2. העוני בישראל בהשוואה בינלאומית

שיטת חישוב ממדי העוני של ה-OECD דומה לשיטה של הביטוח הלאומי, הנהוגה בישראל – שתיהן מגדירות את ההכנסה הכספית הפנויה החציונית כאינדיקטור לרמת החיים ומגדירים באמצעותה את קו העוני. עם זאת קיימים הבדלים מסוימים, הנוגעים בעיקר לחישוב סולם השקילות בין שתי צורות החישוב.²¹ מקור הנתונים לחישובי העוני בכל מדינות ה-OECD, כולל בישראל, הוא סקרי משקי בית שבהם נתונים על הכנסות, הנערכים בד"כ בידי הלשכות המרכזיות לסטטיסטיקה. חישובי ה-OECD לגבי ישראל מבוססים אפוא על אותם נתונים כמו חישובי הביטוח הלאומי.²²

תרשים 12 על שלושת חלקיו מציג את תחולת העוני של נפשות לפי 50% מחציון ההכנסה לנפש תקנית, העדכנית ביותר הזמינה עבור כל מדינה החברה ב-OECD (מהשנים 2012 – 2017 ; בישראל מ-2018). התרשים הראשון מציג תחולת עוני של נפשות לפי הכנסה כספית פנויה, והתרשים השני לפי הכנסה כלכלית. בתרשים השלישי מוצג מצב העוני של ילדים (על פי ההכנסה הפנויה).

בהשוואה של ישראל לעצמה בשנה קודמת, תחולת העוני של נפשות המחושבת בצורת החישוב של ה-OECD ירדה בכנקודת אחוז, מ-17.9% ב-2017 ל-16.8% ב-2018 (נספח 11) והיא אף שיפרה במקצת את מיקומה בסולם ההשוואה בין המדינות, למקום רביעי מלמעלה ברמת העוני כך שרמת העוני שלה נמוכה מזו של ארה"ב, טורקיה וקוריאה. עם זאת ב-2018 תחולת העוני בקרב ילדים, העומדת בישראל לפי הגדרת ה-OECD על 22%, ניצבת במקום גבוה מאוד במדרג בהשוואה זו, שנייה רק לטורקיה.

הירידה שחלה בתחולת העוני בישראל בשנים האחרונות, שנבעה משלל גורמים ובעיקר מהשיפור בשיעורי התעסוקה, מעלייה ריאלית בשכר הממוצע ובשכר המינימום ואף מעלייה בקצבאות הזיקנה והילדים, לא הצליחו להביא לשיפור משמעותי בדירוג של ישראל בהשוואה בין-לאומית.²³ זאת מאחר שהמיקום היחסי של ישראל מושפע גם מהנעשה במדינות אחרות. כך למשל במקסיקו, אשר בשנים מסוימות ישראל הוצבה מתחתיה ברמת העוני, חלה בין 2012 לבין 2014 ירידה ניכרת בשיעור הנפשות העניות – של 2.2 נקודות.

לעומת החישוב המתקבל לפי הכנסה פנויה (תרשים 12 א'), השוואת תחולת העוני בקרב מדינות ה-OECD לפי הכנסה כלכלית (תרשים 12 ב'), שמקורה בשוק העבודה ובשוק ההון, מצביעה על עוני נמוך בישראל בהשוואה למדינות ה-OECD – תחולת העוני היא 22.2%, כ-6% פחות מהממוצע בקרב המדינות המשוות. עובדה זו מלמדת שבעיית העוני בישראל היא בראש וראשונה בעייה של התערבות ממשלתית מצומצמת בהשוואה למדינות ה-OECD.

תרשים 12 על חלקיו מלמד אפוא כי בנוסף לשונות בין המדינות המפותחות בהיקפי העוני טרום ההתערבות הממשלתית, קיימת שונות רבה במידת התערבותן בחלוקת ההכנסות. תרשימי העוני לפי הכנסה כלכלית והכנסה פנויה מעלים פילוח מעניין של המדינות על שני הצירים: המדינות בקצה השמאלי של התרשים, עם שיעורי עוני כלכלי נמוכים, נחלקות לשני סוגים: מחד, מדינות עם מערכת רווחה נדיבה, הגינות ביחסי העבודה, שיעורי התאגדות גבוהים והבטחת שכר הולם כמו למשל איסלנד, הולנד, דנמרק, שוודיה

²¹ לפירוט נוסף ראו בנספח "מדידת העוני ומקורות הנתונים" המופיע מידי שנה בנספח של הדוח השנתי של המוסד לביטוח לאומי. ²² ב-2012 ה-OECD שינה במקצת את הגדרת החישוב כך שהכניס גם חלק מההכנסות בעין להכנסה הפנויה, ובעיקר הפחית מההכנסה רכיבי היסכון כפויים כמו הפרשות לפנסיה ותשלום דמי מזונות למשפחות אחרות. השנה, בשונה מהשנים הקודמות, שונה האופן בו חושבו ממדי העוני והותאם לצורת החישוב של ה-OECD. על כן, כל הלוחות הכוללים את מדדי ה-OECD חושבו בהתאם לצורת החישוב החדשה. יש לציין כי עדיין קיים הבדל קטן בין הנתונים המופיעים כאן לבין אלו המופיעים בנתוני ה-OECD וחושבו על ידי הלמ"ס.

²³ השבר בסדרה בישראל גם הוא לא השפיע על מיקום ישראל בדירוג. ייתכן שהשינוי בהגדרת ההכנסה הפנויה ב-OECD – השפיע אף להגדלת הפער בין ישראל לבין מדינות ה-OECD בסביבת המיקום של ישראל.

ונורבגיה. מאידך מדינות עם מערכת רווחה מצומצמת או קצבאות ברמה נמוכה, יחסי עבודה פחות הוגנים ושיעורי התאגדות נמוכים יותר, כאשר ישראל שייכת לקטגוריה השנייה. במדינות עם מדיניות רווחה נדיבה **ממדי העוני** נשארים נמוכים גם **לאחר ההתערבות**, ומאידך, במדינות מהסוג האחר שיעורי העוני על פי **ההכנסה הפנויה הם מהגבוהים ביותר**, כמו טורקיה, מקסיקו, ארה"ב וישראל. ניתן להסיק מכך ששיעורי העוני הכלכלי, הנמוכים יותר במדינות השייכות לקטגוריה השנייה, מבטאים את חוסר הביטחון הכלכלי של משפחות עניות בגלל מערכת הרווחה המצומצמת. מכאן שהשיעור הגבוה של משפחות עניות העובדות בשכר נמוך, נובע בחלקו מהיעדר ביטחון כלכלי אשר נגזר ממדיניות רווחה מצומצמת. סיבות נוספות למצב זה הן דפוסי העסקה בלתי הוגנים (גם אם חוקיים), כגון העסקה על פי שכר שעתי ולא שכר חודשי בהיקף נרחב, העסקת עובדים בשכר מינימום גם אם יש להם השכלה ומיומנות במקצועם וכן ציות נמוך לחוק שכר המינימום, רמת התאגדות נמוכה ועוד.

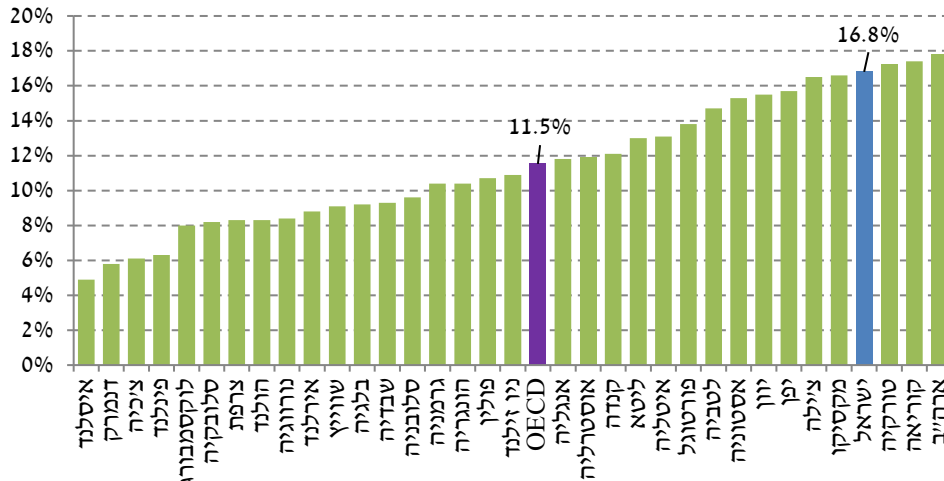
תחולות העוני בקרב קבוצות שונות של משפחות, נפשות, ילדים וקשישים לפי המדידה המקובלת ב-OECD מוצגות בנספח 11, נספח 12 ונספח 13 כאשר קו העוני מוגדר לפי 50%, 40%-ו-60% מההכנסה הפנויה, בהתאמה. בנספח 11 ניתן לראות כי במדידת העוני לפי שיטת החישוב של ה-OECD חלה ירידה משמעותית בקרב אוכלוסיות כמו חרדים, ערבים, משקי בית גדולים, משקי בית שראשם לא עובד בגיל העבודה, מתחת לגיל 30 ובעלי השכלה נמוכה. ירידה זו לא נראתה במדידה הרשמית של תחולות העוני הרשמיות המוצגת בלוח 8. היות שסולם השקילות שבו נעשה שימוש בגישת ה-OECD מגלם כאמור יתרון לגודל משמעותי יותר עבור משקי בית גדולים ביחס לסולם הישראלי, תחולות העוני בקרב משפחות גדולות הינן פחותות בהשוואה למדד הרשמי הישראלי. כתוצאה מכך ממדי העוני בקרב ילדים אמנם נמוכים בהרבה מאלה המתקבלים לפי סולם השקילות הישראלי, אך מאותה סיבה ממדי העוני בקרב קשישים גבוהים יותר. לפי אותו הגיון, תחולת העוני בקרב קבוצות אוכלוסייה שבהן שיעור גבוה של משפחות גדולות (ערבים, חרדים ואחרים) הינה נמוכה יותר בשיטה זו בהשוואה לתחולות העוני הרשמיות. כך לדוגמה תחולות העוני לפי הגדרת ה-OECD (50% מהחציון), ולפי ההגדרה הרשמית בקרב משפחות חרדיות הינן 31.4%-ו-42.3% בהתאמה; בקרב משפחות עם ילדים תחולות העוני הן 16.3%-ו-21.4% בהתאמה וכו'.

על אף ההבדלים בגרסאות החישוב, **המגמות הכלליות בניתוח לפי קבוצות אוכלוסייה נותרות בעינן גם לפי חישוב זה**: קבוצות האוכלוסייה העניות ביותר באופן יחסי הן המשפחות הערביות, החרדיות והמשפחות הגדולות (החופפות במידה מסוימת זו את זו), משפחות שראשן בעל השכלה נמוכה במיוחד (עד 8 שנות לימוד) ומשפחות שראשן בגיל העבודה אך אינו עובד.

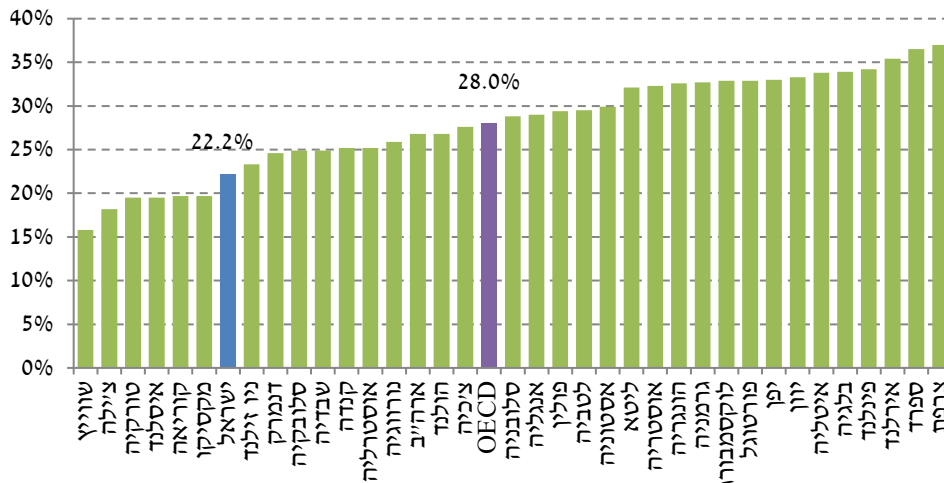
חוסר ההלימה בין תחולת העוני היחסית בחלק מהקבוצות על פי המדידה הישראלית לעומת **המדידה לפי שיטת המדידה של ה-OECD** נובע בין היתר מכך שסולם השקילות של ה-OECD מעניק משקל נמוך יותר למשפחות גדולות לעומת הסולם הישראלי, ובכך הוא משקף חוסר התאמה לתנאי המשק והחברה בישראל. זאת כיוון ששיעור המשפחות הגדולות בישראל גבוה אופן משמעותי מזה של מדינות ה-OECD.²⁴ לפיכך, הרעה במצבן של משפחות עם ילדים מקבלת משקל נמוך מדי לפי שיטת המדידה של ה-OECD בהשוואה לזו המתקבלת על פי שיטת החישוב הישראלית.

²⁴ בשיטת ה-OECD משתמשים בשורש גודל המשפחה כמספר הנפשות המתוקן – למשל משפחה בת 9 נפשות תיחשב כמשפחה בת 3 נפשות תקניות, בעוד שבסולם הישראלי מספר הנפשות התקניות הוא 5.6 (ר' לוח 2).

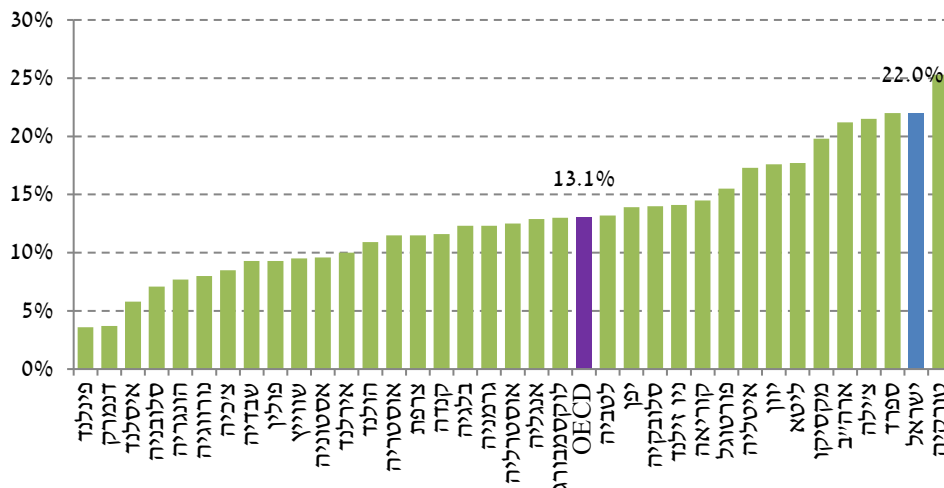
תרשים 12: שיעורי עוני בקרב נפשות (50% מחציון ההכנסה), מדינות OECD וישראל, שנים שונות (2012-2017);
 ישראל (2018), הגדרת ה-OECD
א. לפי ההכנסה הפנויה

ב. תחולת העוני של של נפשות לפי ההכנסה הכלכלית

ג. תחולת עוני בקרב ילדים לפי הכנסה פנויה

3. יעד לצמצום העוני

ההמלצה לקבוע יעד לצמצום עוני הובאה למספר ממשלות בישראל בהזדמנויות שונות. כך למשל הדגיש בנק ישראל כבר ב-2003 את הצורך בקביעת יעד עוני.²⁵ הממשלה דאז לא נענתה להצעה, אך כ-4 שנים מאוחר יותר חזרה המועצה לכלכלה על המלצה דומה ולאחר מכן המצילה על הצבת יעד רב-שנתי לצמצום העוני לתקופה 2008 עד 2010, שאושר על ידי הממשלה ב-2008. לקראת 2010 כשנראה היה שהיעד לא יושג, החליטה הממשלה להרחיב את התקופה להשגת היעד עד ל-2013. בין השנים 2008 – 2013 עקבנו בדוח זה אחר מידת השלמת היעד על פי הגדרת המועצה הלאומית לכלכלה. בסופו של דבר, הושג היעד שנקבע עבור השנים 2008 עד 2013, בעיקר בגלל הירידה הניכרת בשיעורי העוני בשנת 2013. כפי שתואר בדוח של אותה השנה, עוצמת הירידה בעוני ב-2013 נתונה בספק ובכל מקרה הממשלות השונות לא התייחסו ברצינות ליעד זה במהלך התקופה.

ביולי 2014 הוגש לממשלה "דוח הוועדה למלחמה בעוני".²⁶ בדוח נכתב כי "שאיפת הוועדה היא שישראל תגיע לשיעור עוני הדומה למוצע של ה-OECD נכון לאותה עת (10.9%) תוך 10 שנים ותצמצם היבטים רב-ממדיים של העוני. כמו כן, הומלץ בדוח שהשאיפה לצמצום העוני תתייחס לכלל האוכלוסיה ובפרט לקשישים ולילדים. בנוגע לכלל האוכלוסיה ולילדים, דוח הוועדה המליץ על קביעת שאיפה זו ביחס לרמות העוני הנמוכות יותר במדינות ה-OECD, ולגבי קשישים יש לקבוע יעד של "רמת חיים הולמת". בנוסף לכך, המליצה הוועדה לכלול ביעד גם צמצום של עומק וחומרתו של העוני.

חלק זה של הדוח מוקדש לבחינה ולמעקב ארוכי טווח של מצב העוני בישראל בהשוואה לנאמר בדוח הוועדה, כמעין תחליף ליעד העוני שנקבע ב-2007 בידי המועצה הלאומית לכלכלה ונבדק כאמור לעיל בדוחות הקודמים של הביטוח הלאומי.

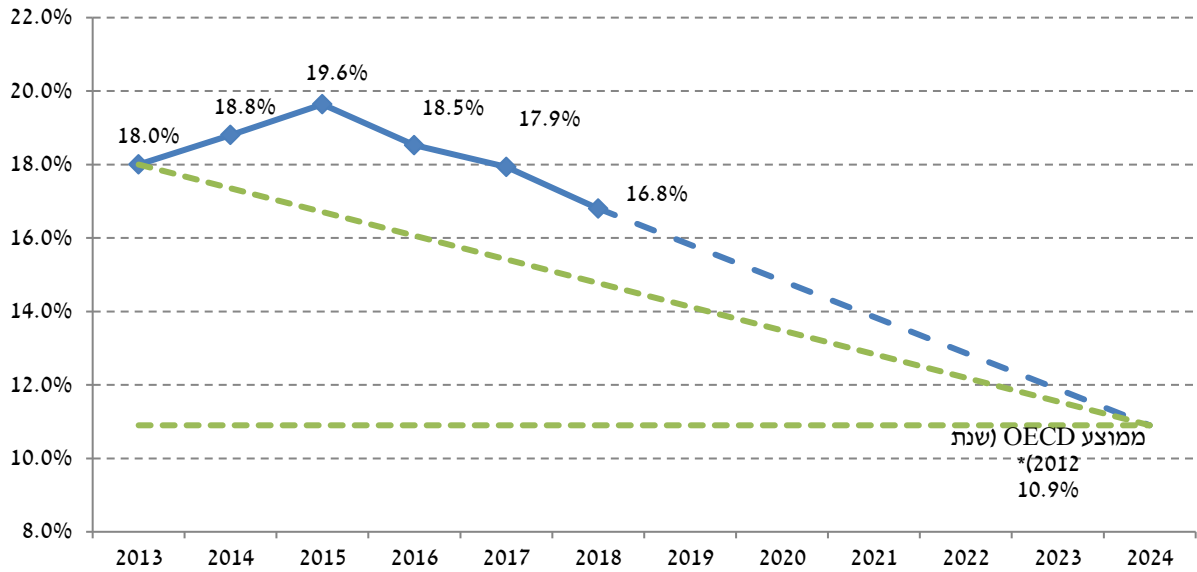
תרשים 13 מציג את שאיפת הוועדה למלחמה בעוני: ממוצע תחולת העוני בקרב נפשות במדינות ה-OECD שהינו 10.9% (נכון לשנת 2012) וכדי שזו תהיה תחולת העוני בישראל בתום 10 שנים ממועד קביעת היעד (2014), נדרשה אז ירידה שנתית ממוצעת של פחות מנקודת אחוז אחת (כ-0.6 נקודות אחוז), כפי שמתואר בתרשים בקו השבור המתחיל ב-2013. ממוצע תחולת העוני בקרב ילדים במדינות ה-OECD הוא 13.0%, וכדי שזו תהיה תחולת העוני בישראל בתום 10 שנים החל מ-2014 נדרשה אז ירידה שנתית ממוצעת של כנקודת אחוז אחת.

התרשימים מלמדים כי בשנתיים הראשונות מאז פרסום דוח הוועדה, תחולת העוני של ישראל לפי הגדרת ה-OECD התרחקה ממסלול היעד, אולם מ-2016 השינוי היה בכיוון הרצוי, גם אם לא בעוצמה הרצויה. על מנת לעמוד בשאיפה נדרשת אפוא ירידה מתמדת גם בשנים הבאות, בדומה ל-2017 ו-2018. בנוגע לעוני בקרב ילדים, למרות שהשנה נרשמה ירידה חדה יותר, עדיין נדרשת התערבות יותר מסיבית כדי להשיג את היעד.

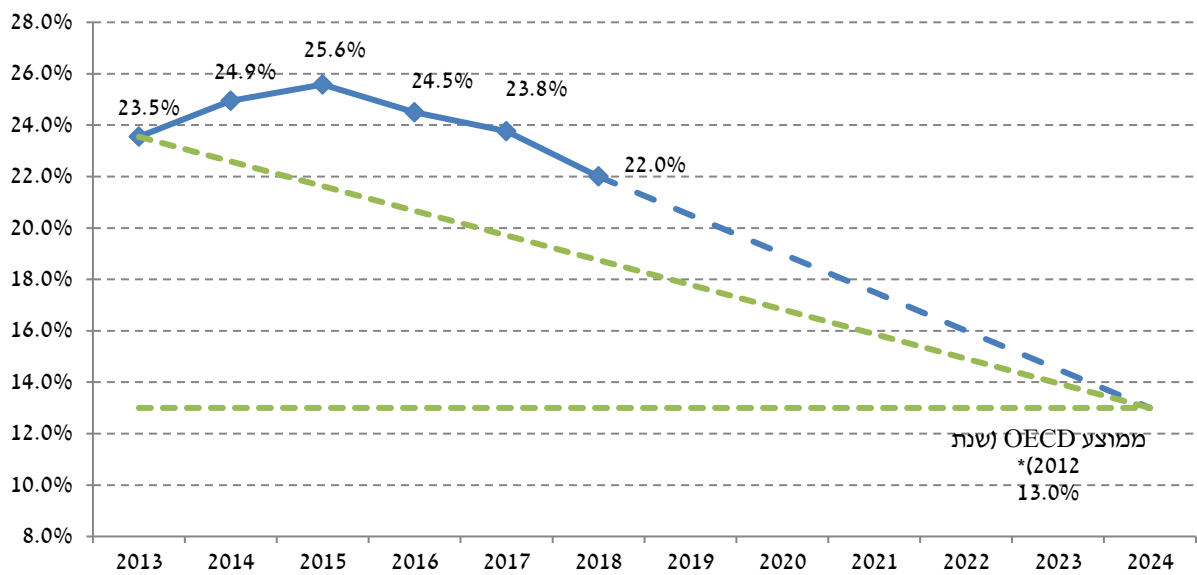
²⁵ ר' גוטליב וקסיר (2003) עמ' 16, <http://www.boi.org.il/deptdata/papers/paper08h.pdf>.
²⁶ ר' דוח הוועדה למלחמה בעוני בישראל ("יועדת אלאוף"), חלק 1, עמ' 9, <http://www.milhamabaoni.org>.

תרשים 13: שאיפת הוועדה למלחמה בעוני, תחולת העוני בישראל ותוואי השינוי הנדרש בו לצורך התגשמות השאיפה

תחולת עוני נפשות לפי הגדרת ה-OECD

תחולת עוני ילדים לפי הגדרת ה-OECD

4. התפתחויות עיקריות שישפיעו על מצב העוני בשנים הבאות

בדוח זה לא באו לידי ביטוי שינויים באמצעי המדיניות שנעשו לאחר 2018. בשל המצב הפוליטי המיוחד ב-2019, לא נעשו שינויים רבים בחקיקה וגם העלייה ההדרגתית בין 2015-2018 בשכר המינימום מוצתה כמעט במלואה. עם זאת החלטות שהיו בעבר ומתייחסות לשנת 2019 כוללות את שני השינויים הבאים שישפיעו בעיקר על אוכלוסיית הקשישים:

- **בקצבאות לאזרח וותיק הוספה תוספת וותק עבור כל שנת ביטוח למקבלי הקצבאות.** השינוי נעשה באופן מדורג כך שבסופו תשולם תוספת הוותק החל מהשנה הראשונה. ב-2019 יימשך תהליך זה ולפיכך תועלה הקצבה לחלק ממקבליה. מהלך זה עשוי להשפיע על עקרות בית שעבדו רק מספר מועט של שנים (פחות מ-12 שנים), על עולים חדשים ועל קבוצות שחוק פנסיה חובה חוקק בשלב מאוחר מדי של הקריירה המקצועית שלהם או נשים שלא עבדו מספיק שנים.

- **המרת קצבת הסיעוד לקצבה בכסף החל בנובמבר 2018,** צפויה להשפיע בכיוון של הגדלת ההכנסה הכספית הפנויה של המשפחות המקבלות גמלה זו.

נספחים

נספח 1: תחולות העוני 1998-2017 עם וללא מזרח ירושלים

תחולת העוני (באחוזים)						
ללא מזרח ירושלים			כולל מזרח ירושלים			שנה
ילדים	נפשות	משפחות	ילדים	נפשות	משפחות	
			21.8	17.5	17.4	1998
24.9	18.8	17.8	26.0	19.5	18.0	1999
25.2	18.8	17.5				2000
26.9	19.6	17.7				2001
28.0	20.0	17.7	29.6	21.0	18.1	2002
29.4	21.5	19.2	30.8	22.4	19.3	2003
32.5	23.2	20.3	33.2	23.6	20.3	2004
33.8	23.7	20.3	35.2	24.7	20.6	2005
34.6	23.9	20.2	35.8	24.5	20.0	2006
33.2	22.8	19.5	34.2	23.8	19.9	2007
32.5	22.7	19.6	34.0	23.7	19.9	2008
34.4	23.8	20.0	36.3	25.0	20.5	2009
33.6	23.1	19.3	35.3	24.4	19.8	2010
33.4	23.2	19.3	35.6	24.8	19.9	2011
31.3	21.8	18.6	33.7	23.5	19.4	2012
28.4	20.2	17.9	30.8	21.8	18.6	2013
28.5	20.2	17.9	31.0	22.0	18.8	2014
27.6	19.9	18.1	30.0	21.7	19.1	2015
28.9	20.3	17.8	31.0	21.9	18.5	2016
27.1	19.4	17.4	29.6	21.2	18.4	2017
29.1	20.4	17.5	30.0	21.2	18.0	2018

נספח 2 : מספר המשפחות, הנפשות והילדים העניים לפי הכנסה משפחתית פנויה, 2017 ו-2018

2018				2017				
קשישים	ילדים	נפשות	משפחות	קשישים	ילדים	נפשות	משפחות	
200,900	841,700	1,810,500	469,400	176,100	814,800	1,780,500	466,400	סך כל האוכלוסייה
								קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
144,100	453,000	988,100	297,800	126,900	410,300	929,400	291,700	יהודים
8,400	307,000	470,900	74,300	-	265,800	426,900	72,100	חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)*
58,100	77,500	212,300	82,300	55,300	81,200	231,900	91,900	עולים
56,800	388,700	171,700	49,100	404,500	851,100	174,600	174,600	ערבים
19,500	841,700	1,442,400	250,300	13,500	814,800	1,425,900	248,000	משפחות עם ילדים - סך הכול
13,200	305,100	647,800	150,400	9,500	316,700	681,400	151,400	1-3 ילדים
-	536,600	794,600	99,800	-	498,100	744,500	96,700	4 ילדים ויותר
-	378,600	536,100	60,300	-	326,500	464,900	53,800	5 ילדים ויותר
-	87,600	162,200	38,000	-	80,600	150,600	35,500	משפחות חד הוריות
								מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
26,100	696,700	1,319,200	258,000	20,600	671,300	1,299,700	256,900	עובד
22,600	597,300	1,146,100	224,500	16,800	572,100	1,117,100	220,600	שכיר
-	99,300	173,100	33,500	-	99,000	182,400	36,200	עצמאי
-	125,000	264,500	80,300	-	136,800	291,700	88,900	לא עובד בגיל עבודה
22,900	484,600	897,800	188,700	14,600	477,700	889,100	187,900	מפרנס אחד
-	212,100	421,400	69,300	-	193,600	410,700	69,000	שני מפרנסים ויותר
								קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
-	151,200	376,300	92,600	-	139,900	380,300	100,400	רמ"ב עד גיל 29
-	525,300	820,900	146,400	-	527,300	836,300	149,100	רמב בגילאים 30-44
10,300	144,500	380,000	96,300	6,800	140,800	378,700	98,400	רמב בגילאים 45-גיל הפנסיה
								קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
182,500	21,400	245,700	140,800	157,600	7,600	201,600	125,600	משק בית שבראשו קשיש**
181,100	20,700	233,400	134,100	155,600	-	185,200	118,500	משק בית שראשו בגיל הפנסיה לפי חוק***
								קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
76,600	86,600	268,200	88,600	68,100	82,300	262,200	91,600	עד 8 שנות לימוד
65,500	365,800	797,700	197,900	55,300	407,200	855,400	197,700	בין 9 ל-12 שנות לימוד
58,900	389,200	744,600	183,000	52,700	325,300	663,000	177,000	13 ומעלה שנות לימוד

* לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואייין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב

** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.

*** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

נספח 3 : תחולת העוני של נפשות לפי קבוצות אוכלוסייה, אחוזים, 2017 ו-2018

שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (אחוזים)		הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים		הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים		
2018	2017	2018	2017	2018	2017	
24.3	24.3	21.2	21.2	28.0	28.0	סך כל האוכלוסייה
						קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
33.7	35.8	14.5	13.9	21.8	21.6	יהודים
16.6	19.4	51.8	48.7	62.1	60.4	חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)*
47.1	43.2	15.3	17.2	29.0	30.3	עולים
	6.1	47.4	50.3	52.1	53.5	ערבים
12.6	13.2	25.5	25.6	29.2	29.5	משפחות עם ילדים - סך הכול
17.5	19.5	15.6	16.5	18.9	20.5	1-3 ילדים
8.1	6.5	53.0	51.9	57.6	55.5	4 ילדים ויותר
5.3	5.7	66.7	62.2	70.4	66.0	5 ילדים ויותר
35.2	31.9	28.0	28.4	43.2	41.8	משפחות חד הוריות
						מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
21.1	21.4	17.4	17.4	22.0	22.2	עובד
21.9	22.6	17.4	17.5	22.3	22.6	שכיר
15.6	13.5	17.4	17.2	20.6	19.9	עצמאי
13.0	13.8	82.3	82.8	94.5	96.1	לא עובד בגיל עבודה
19.1	21.2	41.2	41.2	50.9	52.3	מפרנס אחד
25.0	21.7	7.8	7.8	10.4	9.9	שני מפרנסים ויותר
						קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
24.9	25.0	25.1	25.9	33.4	34.6	עד 30
15.2	15.0	23.2	23.7	27.4	27.9	בגילאי 31 – 45
16.7	17.0	14.7	14.9	17.6	17.9	בגילאי 46 עד גיל הפנסיה
						קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
50.0	53.7	23.3	20.4	46.6	44.1	משק בית שבראשו קשיש**
50.1	54.3	24.9	21.6	49.9	47.3	משק בית שראשו בגיל הפנסיה לפי חוק***
						קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
23.4	20.6	49.6	53.2	64.8	67.0	עד 8 שנות לימוד
21.5	20.4	24.1	26.1	30.6	32.8	בין 9 ל-12 שנות לימוד
27.5	30.1	15.8	14.3	21.8	20.5	13 ומעלה שנות לימוד

* לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואייין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב
 ** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.
 *** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

נספח 4: יחס פער ההכנסות בקרב משפחות לפי סוגי משפחה, 2017 ו-2018 (אחוזים)

השפעה על פער ההכנסות בקרב עניים בלבד		הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים		הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים		
2018	2017	2018	2017	2018	2017	
41.6	39.1	33.3	35.2	54.8	55.6	סך כל האוכלוסייה
						קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
49.0	48.6	30.6	31.1	56.2	56.0	יהודים
45.2	41.2	32.0	33.7	56.5	53.9	חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)**
58.3	56.2	29.6	28.7	64.4	64.0	עולים
	27.6	36.6	39.7	52.4	54.9	ערבים
34.4	31.5	34.1	35.9	50.3	50.7	משפחות עם ילדים - סך הכול
33.9	35.1	31.4	31.5	46.1	47.0	3-1 ילדים
34.7	28.6	36.3	39.8	54.0	54.7	4 ילדים ויותר
37.1	28.4	35.2	42.3	55.5	58.3	5 ילדים ויותר
39.6	46.6	42.1	35.7	54.9	56.8	משפחות חד הוריות
						מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
31.1	27.4	29.5	31.4	40.8	41.3	עובד
31.6	29.0	29.3	31.2	40.6	41.5	שכיר
27.7	16.3	30.9	32.8	42.6	40.3	עצמאי
44.9	42.6	52.4	56.0	95.0	96.6	לא עובד בגיל עבודה
32.7	28.5	33.0	34.7	47.1	46.2	מפרנס אחד
25.2	23.9	22.2	24.4	28.5	30.9	שני מפרנסים ויותר
						קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
37.6	37.0	31.5	34.8	46.8	49.3	עד 30
34.4	30.5	33.5	36.6	48.9	51.2	בגילאי 31 - 45
34.4	32.3	35.6	36.4	54.4	54.2	בגילאי 46 עד גיל הפנסיה
						קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
64.7	68.8	32.7	29.1	75.8	75.4	משק בית שבראשו קשיש***
65.6	70.7	32.0	27.7	76.0	75.8	משק בית שראשו בגיל הפנסיה לפי חוק****
						קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
47.7	45.1	38.5	41.6	68.2	71.4	עד 8 שנות לימוד
36.4	32.5	33.7	35.2	51.1	50.6	בין 9 ל-12 שנות לימוד
43.9	43.5	31.1	32.7	53.9	55.8	13 ומעלה שנות לימוד

** לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואייין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב.
 *** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.
 **** גיל 62 לנשים ו-67 לגברים.

נספח 5: השפעת תשלומי העברה²⁷ והמיסים הישירים על האי-שוויון בהכנסות, 2017 ו-2018

חלקו של כל עשירון בכלל ההכנסה**						עשירון*
לאחר תשלומי העברה ומיסים		לאחר תשלומי העברה		לפני תשלומי העברה ומיסים		
2018	2017	2018	2017	2018	2017	
						תחתון
2.2	2.1	1.9	1.8	0.3	0.3	2
3.8	3.8	3.3	3.3	2.2	2.2	3
5.2	5.2	4.6	4.6	3.8	3.8	4
6.5	6.6	5.8	6.0	5.3	5.4	5
7.9	7.9	7.2	7.3	6.9	7.0	6
9.3	9.4	8.6	8.8	8.7	8.8	7
10.9	11.1	10.4	10.6	10.6	10.8	8
12.8	13.0	12.6	12.9	13.2	13.5	9
15.6	15.9	16.0	16.3	17.1	17.4	עליון
25.7	24.9	29.2	28.3	31.7	30.7	
6.9	7.0	8.6	8.7	19.8	19.8	היחס בין הכנסת החמישון העליון לבין הכנסת החמישון התחתון

* המשפחות בכל טור דורגו לפי רמת ההכנסה המתאימה לנפש תקנית. כל עשירון מונה 10% מן הנפשות באוכלוסייה.
 ** במונחים של הכנסה לנפש תקנית.

²⁷ ניתוח זה לוקה בחסר מאחר שחלק מתשלומי העברה לא מדווחים ולכן לא נכללו כאן. כך למשל אין דיווח על הטבות מס, בעיקר בתחום החיסכון. כמו כן חסר מידע לגבי מענקים לסקטור העסקי במסגרת חוק עידוד השקעות הון. המידע החסר אילו היה נגיש במסגרת סקר ההכנסות או הוצאות, היה כנראה משנה את חלקם של העשירונים העליונים בהכנסה הלאומית.

נספח 6: חלקו של כל חמישון בסך ההכנסות ותשלומי חובה, 2018-2017

2018						2017						
5	4	3	2	1	סך הכל	5	4	3	2	1	סך הכל	
41.7	25.5	17.2	11.2	4.4	100	42	25.3	17.4	11	4.3	100	מעבודה
61.1	19.1	11.5	6.4	1.9	100	58.2	21.7	12.7	6	1.5	100	מפנסיה, קופו"ג והון
20	17	17.5	21.8	23.7	100	19.9	17.1	19.1	21.9	22	100	תמיכות וקצבאות
19.1	16.4	17.5	22.4	24.6		18.7	16.3	19.6	22.3	23	100	תשלומים מביטוח לאומי בלבד
25.4	16.9	16	20.7	21	100	19.7	18	16.8	24	21.4	100	תשלומים ממוסדות ממשלתיים בלבד
20.2	22.4	19	18.8	19.6	100	26.1	21.7	18.5	17.2	16.4	100	תשלומים ממשקי בית ופרטים בלבד
58.3	22.6	11	5.8	2.3	100	57.6	22.7	11.6	5.8	2.3	100	תשלומי חובה
66.9	20.9	8.3	3.3	0.6	100	66.3	21	9	3.1	0.5	100	מס הכנסה
50.1	25.8	13.9	7.4	2.7	100	50.2	25.6	14.1	7.4	2.7	100	ביטוח לאומי
38.4	25	16.9	12.1	7.5	100	38.5	24.8	17.3	12.1	7.2	100	ביטוח בריאות
38.2	24.1	17.7	13	7	100	37.9	24.3	18.2	13	6.7	100	נטו למשפחה
41.8	23.8	16.5	11.7	6.1	100	41.3	24	17.1	11.7	5.9	100	ברוטו למשפחה
44.4	24.7	16.4	10.5	4.1	100	43.9	24.9	16.8	10.4	3.9	100	כלכלית למשפחה
41.7	23.3	17.1	11.8	6.1	100	41.2	23.7	17.2	11.9	6	100	נטו לנפש תקנית
45.4	22.8	15.9	10.6	5.4	100	44.8	23.2	16.1	10.7	5.3	100	ברוטו לנפש תקנית
48.9	23.6	15.6	9	3	100	48.3	24.1	15.7	9	2.9	100	כלכלית לנפש תקנית

נספח 7: מקור וסוג הכנסה ותשלומי חובה לפי חמישונים*, 2018 והשינוי הריאלי לעומת 2017, אחוזים

השינוי הריאלי לעומת 2017, אחוזים						הכנסה (₪ לחודש)							
5	4	3	2	1	ממוצע	היחס בין הכנסת החמישון העליון לתחתון	5	4	3	2	1	ממוצע	
3.3	4.9	3.0	5.3	8.0	4.1	9.4	34,390	21,070	14,180	9,220	3,650	16,510	מעבודה
22.4	2.5	5.7	25.1	57.0	16.8	31.1	7,160	2,240	1,350	750	230	2,350	מפנסיה, קופו"ג והון
1.9	1.0	-6.8	1.3	9.0	1.6	0.8	2,210	1,880	1,930	2,410	2,610	2,210	מסך תמיכות וקצבאות
5.2	3.5	-7.3	4.0	10.2	3.3		1,630	1,400	1,500	1,920	2,100	1,710	תשלומים מביטוח לאומי בלבד
32.1	-5.1	-2.7	-13.0	0.8	4.2	1.2	350	230	220	280	290	280	תשלומים ממוסדות ממשלתיים בלבד
-31.3	-9.9	-7.5	-0.4	4.5	-10.3	1.0	220	240	210	210	210	220	תשלומים ממשקי בית ופרטים בלבד
9.0	7.6	1.9	8.7	9.7	8.0	25.0	11,020	4,280	2,080	1,100	440	3,790	סך תשלומי חובה
11.0	9.6	1.7	16.5	26.0	10.0	111.9	7,830	2,450	970	390	70	2,340	מס הכנסה
4.9	6.4	2.9	3.6	10.6	5.1	17.8	1,780	920	490	260	100	710	ביטוח לאומי
3.7	4.9	1.3	3.2	5.8	3.4	5.2	1,410	920	620	440	270	730	ביטוח בריאות
5.3	3.7	2.0	5.1	9.7	4.6	5.5	32,930	20,840	15,320	11,250	6,040	17,280	נטו למשפחה
6.3	4.3	2.0	5.4	9.6	5.2	6.8	43,960	25,120	17,400	12,350	6,470	21,070	ברוטו למשפחה
6.5	4.6	3.1	6.2	9.7	5.6	10.9	41,600	23,140	15,380	9,870	3,820	18,770	כלכלית למשפחה
6.6	3.5	4.7	5.2	7.8	5.4	6.8	14,020	7,840	5,760	3,980	2,050	6,730	נטו לנפש תקנית
7.5	4.2	4.7	5.5	7.7	6.1	8.5	18,520	9,300	6,470	4,330	2,190	8,160	ברוטו לנפש תקנית
7.9	4.4	5.8	7.1	8.7	6.7	16.3	17,400	8,400	5,540	3,220	1,070	7,130	כלכלית לנפש תקנית

* החמישונים מוינו לפי ההכנסה הפנויה לנפש תקנית כאשר כל חמישון מונה 20% מהמשפחות.

נספח 8 : הוצאות לפי חמישונים, שיעורי שינוי ריאליים והתפלגות ההוצאות, 2018-2017

5	4	3	2	1	ממוצע	
						ההוצאה בשח לחודש, 2018
10,330	7,220	6,000	4,840	3,950	6,470	הוצאה לצריכה לנפש תקנית
8,450	5,820	4,790	3,800	3,020	5,180	הוצאה כספית לנפש תקנית
23,860	18,710	15,500	13,350	10,960	16,480	הוצאה לצריכה משפחתית
19,560	15,180	12,490	10,710	8,670	13,320	הוצאה כספית משפחתית
						השינוי הריאלי לעומת 2017
2.2	-0.2	-2.1	0.8	3.6	0.8	הוצאה לצריכה לנפש תקנית
3.3	0.9	-2.5	-0.4	3.1	1.1	הוצאה כספית לנפש תקנית
1.3	0.1	-4.2	1.2	5.5	0.5	הוצאה לצריכה משפחתית
2.3	1.1	-4.4	0.2	5.5	0.8	הוצאה כספית משפחתית
						חלקה של ההוצאה בסך ההוצאה - 2017
28.7	22.8	19.7	16.1	12.7	100.0	הוצאה לצריכה משפחתית
28.9	22.7	19.8	16.2	12.4	100.0	הוצאה כספית משפחתית
						חלקה של ההוצאה בסך ההוצאה - 2018
29.0	22.7	18.8	16.2	13.3	100.0	הוצאה לצריכה משפחתית
29.4	22.8	18.8	16.1	13.0	100.0	הוצאה כספית משפחתית

נספח 9: הוצאות לפי חמישונים, התפלגות ההוצאות ושיעורי שינוי ריאליים, 2017-2018

5	4	3	2	1	ממוצע	
ההוצאה בשח לחודש, 2018						
14,660	10,750	9,060	7,330	6,260	9,610	הוצאה לצריכה לנפש תקנית
14,560	10,700	9,020	7,290	6,210	9,560	הוצאה כספית לנפש תקנית
24,790	18,480	15,770	12,870	10,450	16,480	הוצאה לצריכה משפחתית
24,610	18,390	15,720	12,820	10,380	16,390	הוצאה כספית משפחתית
השינוי הריאלי לעומת 2017						
1.7	0.3	-1.9	-1.5	5.5	0.7	הוצאה לצריכה לנפש תקנית
1.9	0.6	-1.7	-1.6	5.7	0.8	הוצאה כספית לנפש תקנית
1.8	-1.4	-1.9	0.8	4.2	0.5	הוצאה לצריכה משפחתית
2.0	-1.1	-1.7	0.7	4.2	0.6	הוצאה כספית משפחתית
חלקה של ההוצאה בסך ההוצאה - 2017						
29.7	22.9	19.6	15.6	12.2	100	הוצאה לצריכה משפחתית
29.6	22.8	19.7	15.6	12.2	100	הוצאה כספית משפחתית
חלקה של ההוצאה בסך ההוצאה - 2018						
30.1	22.4	19.1	15.6	12.7	100	הוצאה לצריכה משפחתית
30.1	22.4	19.2	15.7	12.7	100	הוצאה כספית משפחתית

נספח 10: נתונים כספיים לפי חמישונים לפי סולם השקילות של ה-OECD
הכנסה לפי מקור וסוג, 2018 והשינוי הריאלי לעומת 2017

השינוי הריאלי לעומת 2017, אחוזים						ההכנסה (בש לחודש)						מקור/סוג הכנסה
5	4	3	2	1	ממוצע	5	4	3	2	1	ממוצע	
4.0	3.4	7.6	4.5	6.1	5.3	22,310	12,180	8,610	5,390	2,940	11,320	מעבודה
4.7	-0.1	-1.7	-9.7	-26.7	9.0	14,080	7,180	5,250	3,510	3,640	11,420	מפנסיה, קופו"ג והון
8.8	2.9	4.6	-1.5	6.6	4.5	1,950	1,440	1,450	1,610	1,750	1,640	מקצבאות ותמיכות
7.4	8.6	16.3	-7.7	11.7	8.5	6,270	2,120	1,170	510	280	2,150	תשלומי חובה
4.5	2.4	2.5	5.9	7.4	4.3	30,240	18,320	13,590	9,570	4,940	15,630	נטו למשפחה
5.0	3.2	4.0	5.2	7.1	5.0	41,100	22,160	15,740	10,510	5,410	19,420	ברוטו למשפחה
4.6	3.0	4.5	6.4	7.5	4.9	41,290	22,000	15,010	9,480	5,120	20,140	כלכלית למשפחה
5.4	3.4	3.6	4.9	8.0	5.1	17,850	10,520	7,760	5,460	2,890	9,080	נטו לנפש תקנית
5.9	4.3	5.1	3.7	8.4	5.7	24,120	12,650	8,930	5,970	3,170	11,220	ברוטו לנפש תקנית
5.4	4.1	5.6	4.6	10.0	5.7	24,090	12,420	8,390	5,180	2,630	11,460	כלכלית לנפש תקנית

נספח מתודולוגי: הבדלים בחישוב מדדי העוני בין ישראל לבין ארגון ה-OECD

בישראל ההכנסה החציונית מחושבת על בסיס הכנסות משקי הבית. ב-OECD ההכנסה החציונית מחושבת על בסיס נפשות, כאשר לכל נפש במשפחה מופיעה ההכנסה המשפחתית הממוצעת. הבדל נוסף נעוץ בחישוב היתרונות לגודל משק הבית. המשמעות של מושג זה היא כדלקמן: ההוצאה המשפחתית עולה עם מספר הנפשות, אך הקשר אינו פרופורציונלי אלא ככל שהמשפחה גדולה יותר כך התוספת הדרושה לנפש נוספת הולכת וקטנה. שיטת התרגום של מספר הנפשות במשפחה למספר נפשות תקניות ("סולם השקילות") שונה. הביטוח הלאומי משתמש זה שנים רבות בסולם שקילות המבוסס על שיטת אנגל הותיקה אשר לפיה משפחות שגודלן שונה אך שיעור הוצאת המזון בסך ההוצאה לתצרוכת זהה - הן שקולות מבחינת רווחת המשפחה, ואילו סולם השקילות של ה-OECD מבוסס על השורש של גודל המשפחה²⁸ כאומדן למספר הנפשות התקניות שלה. הבדל נוסף נעוץ בכך שה-OECD מחשב את ההכנסה החציונית לפי נפשות ולא לפי משפחות, דבר שמוריד את קו העוני במקצת בהשוואה לחישוב של הביטוח הלאומי. כל אלה גורמים לכך שקווי העוני של ה-OECD אמנם גבוהים יותר, אך תחולת העוני הנגזרת מהם נמוכה מזו שלפי ההגדרה הישראלית באוכלוסייה הכללית.²⁹

יצוין שהחל משנת 2012 התווסף להכנסה הפנויה מרכיב של הערך הכספי של מוצרים בייצור עצמי של משק הבית – מרכיב אשר עשוי להיות בעל משקל בארצות שבהן הכנסה בינונית ומטה. בישראל היקף המוצרים הללו הוא מזערי ולכן השינוי לא משפיע על החישוב לגביה.³⁰

²⁸ כך למשל מספר הנפשות התקניות של משפחה בת 4 נפשות הוא 2, ושל משפחה בת 9 נפשות הוא 3 וכן הלאה. משמעות הדבר שהעוני בקרב משפחות גדולות, שכידוע נפוצות בישראל, נמוך יותר לפי שיטת חישוב ה-OECD ולהיפך לגבי משפחות קטנות, כגון קשישים ובודדים. תוצאות ראשוניות של מחקר בתהליך בנושא זה מצביע על כך שגישה שמניחה שוויון ברמת החיים של משפחות לפי סל צריכה שכולל מוצרים חיוניים נוספים למזון כגון דיור, ביגוד והנעלה מביא לסולם שקילות דומה מאוד לזה המתקבל לפי שיטת ה-OECD.

²⁹ ה-OECD מחשב את ממדי העוני בשתי צורות נוספות: גם עבור 60%-ו-40% מההכנסה הכספית החציונית – ראו נספח 11, נספח 12 ונספח 13.

³⁰ לפיכך בדוח זה יוצגו הממצאים לגבי ההשוואות למדינות ה-OECD לפי ההגדרה החדשה בלבד.

נספח 11: תחולות עוני לפי קו עוני של 50% מחציון ההכנסה לפי הגדרת ה-OECD, 2017 ו-2018

2018				2017				
קשישים	ילדים	נפשות	משפחות	קשישים	ילדים	נפשות	משפחות	
19.6	22	16.8	16.7	18.7	23.8	17.9	17.4	סך כל האוכלוסייה
								קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
16.4	15.3	11.9	13.2	15.6	15.1	11.9	13.4	יהודים
20.7	41.9	36.6	31.4	-	44	39	36.2	חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)*
25.7	17.6	14.9	18.3	24.1	16.5	15.2	19.4	עולים
49.5	43		37.6	49.5	50.9	42	40.8	ערבים
20.7	22	18.6	16.3	15.1	23.8	20.2	17.3	משפחות עם ילדים - סך הכול
-	13.1	12	12.2	-	13.8	12.7	12.6	3-1 ילדים
-	38.2	36.8	36.3	-	42.6	42.1	39.9	4 ילדים ויותר
-	45.6	44.1	45.4	-	51.5	50.7	49.9	5 ילדים ויותר
-	29.5	24.7	22.5	-	28.5	24.3	20.8	משפחות חד הוריות
								מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
4	18.4	12.5	10.2	4.3	20	13.8	10.9	עובד
4.1	18.2	12.4	10.2	4	20.1	13.8	10.9	שכיר
-	20	13.1	10	-	19.7	13.8	11.4	עצמאי
-	80.9	75.6	68.8	-	84.8	78.2	72.3	לא עובד בגיל עבודה
6.4	47.6	33.1	21.6	6.2	50.1	35.5	23.4	מפרנס אחד
-	5.9	4.2	3.4	-	6.7	5	3.7	שני מפרנסים ויותר
								קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
-	27.1	17.4	18	-	32.1	20.8	21.8	רמ"ב עד גיל 29
-	22.1	17.4	13.6	-	24.3	19	14.3	רמב בגילאים 30-44
-	16.9	12.1	12.3	6.7	17.7	13	12.8	רמב בגילאים 46-גיל הפנסיה
								קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
23.7	63.9	24.6	26.1	22.1	42.5	22.1	24.6	משק בית שבראשו קשיש**
24.2	70.1	26.1	27.2	22.7	-	23.3	25.6	משק בית שראשו בגיל הפנסיה לפי חוק***
								קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
45.1	54.2	44.4	45.5	44	63.4	50.2	49	עד 8 שנות לימוד
16.4	28.8	18.9	18.1	16.6	33.2	21.3	19	בין 9 ל-12 שנות לימוד
13.3	15.6	12.1	12	12.3	15.3	12.1	12.2	13 ומעלה שנות לימוד

* לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואיין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב

** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.

*** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

נספח 12: תחולות עוני לפי קו עוני של 40% מחציון ההכנסה לפי הגדרת ה-OECD, 2016 ו-2017

2018				2017				
קשישים	ילדים	נפשות	משפחות	קשישים	ילדים	נפשות	משפחות	
12.6	14.1	10.9	11.2	10.8	15.4	11.6	11.3	סך כל האוכלוסייה
								קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
10	9	7.3	8.5	8.3	8.6	6.9	8.2	יהודים
-	25.1	21.9	19	-	25.6	22.9	22.1	חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)*
13.6	8.4	7.9	10.4	11.1	10	8.4	10.9	עולים
37.3	30		26.6	36.2	36.5	30.1	29.6	ערבים
-	14.1	12	10.4	-	15.4	13	11	משפחות עם ילדים - סך הכול
-	8.5	7.8	7.7	-	8.6	8	7.9	3-1 ילדים
-	24.2	23.6	23.1	-	28.2	27.6	25.9	4 ילדים ויותר
-	28.8	28.3	28.9	-	35.7	35.3	34.2	5 ילדים ויותר
-	20.9	17.2	14.1	-	17.6	14.2	12.5	משפחות חד הוריות
								מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
2.4	10.7	7.5	6	-	11.5	7.9	6.2	עובד
2.4	10.7	7.5	6	-	11.2	7.7	6	שכיר
-	11	7.4	5.5	-	13	9.3	7.5	עצמאי
-	67.9	62.1	57.1	-	78.1	70.6	64.1	לא עובד בגיל עבודה
3.8	29.9	20.9	13.2	-	31.2	21.9	14.3	מפרנס אחד
-	2.5	2	1.7	-	2.8	2.2	1.5	שני מפרנסים ויותר
								קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
-	17.4	11.5	12.5	-	17.1	12.4	14.8	רמייב עד גיל 29
-	13.3	10.5	8.1	-	16.2	12.5	9.1	רמב בגילאים 30-44
-	12	8.6	8.6	-	11.7	8.8	8.9	רמב בגילאים 46-גיל הפנסיה
								קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
15.2	60	16.9	17.9	13.2	-	14.1	15.2	משק בית שבראשו קשיש**
15.5	66.5	17.9	18.6	13.5	-	14.5	15.7	משק בית שראשו בגיל הפנסיה לפי חוק***
								קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
32.1	40	32.7	33.7	29.9	46.4	35.8	34.8	עד 8 שנות לימוד
11.6	18.9	12.4	12.1	8.4	23.1	14.2	12.1	בין 9 ל-12 שנות לימוד
6.9	9.4	7.3	7.6	6.7	8.5	7.1	7.7	13 ומעלה שנות לימוד

* לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואייין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב
 ** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.
 *** גיל 62 לנשים ו-67 לגברים

נספח 13: תחולות עוני לפי קו עוני של 60% מחציון ההכנסה לפי הגדרת ה-OECD, 2017 ו-2018

2018				2017				
קשישים	ילדים	נפשות	משפחות	קשישים	ילדים	נפשות	משפחות	
27.3	30.1	23.3	22.8	24.8	30.8	23.9	23.3	סך כל האוכלוסייה
								קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
23.7	21.6	16.9	18.4	21.7	21.3	16.9	18.7	יהודים
32.7	58.5	52	46.3	28.1	57.7	51.8	47.8	חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)*
39.9	22.7	21.2	26.4	36.9	25.8	23.1	28.7	עולים
61.4	56.7		49	55	60.8	51.5	50	ערבים
31	30.1	26	23.1	19.9	30.8	26.8	23.3	משפחות עם ילדים - סך הכול
26.5	19	17.8	18.2	15.1	19.5	18.1	18	3-1 ילדים
-	50.2	48.6	46.8	-	52.3	51.9	49.4	4 ילדים ויותר
-	62	59.9	61	-	62.8	62.3	61.3	5 ילדים ויותר
-	36.7	31.3	30.1	-	38.2	33	30.7	משפחות חד הוריות
								מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
8.9	26.5	18.7	15.5	7.5	27.1	19.5	16	עובד
8.6	26.2	18.5	15.2	7.6	27.5	19.7	16.1	שכיר
10.8	28.5	20	16.8	-	25.1	18	15.5	עצמאי
-	89.4	83.6	76.9	-	91.2	85	79.5	לא עובד בגיל עבודה
13.8	62.1	45.2	30.9	11.5	62.4	46.1	32.3	מפרנס אחד
-	11.2	8	6.2	-	11.5	8.6	6.5	שני מפרנסים ויותר
								קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
-	39.5	25.7	25.8	-	41.7	28.3	29.4	עד 30
10.6	30.4	24.3	19.2	9.8	31.8	25.5	19.7	בגילאי 31 - 45
12.3	22.1	16.5	16.3	8.9	22.4	16.9	16.8	בגילאי 46 עד גיל הפנסיה
								קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
31.9	70.9	32.2	34.2	29.1	46.8	28.5	32.4	משק בית שבראשו קשיש**
32.6	78.1	34.2	35.6	29.9	-	30.3	33.9	משק בית שראשו בגיל הפנסיה לפי חוק***
								קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
54.3	64	52.8	55.1	52.8	69.3	57	57.2	עד 8 שנות לימוד
24.2	37.6	25.8	24.9	21.7	42.5	28.5	26.1	בין 9 ל-12 שנות לימוד
20.5	23.2	18.1	17.2	18.3	21.2	17	17	13 ומעלה שנות לימוד

* לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואייין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב
 ** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.
 *** גיל 62 לנשים ו-67 לגברים

נספח 14: תחולות העוני נפשות לפי הכנסה כלכלית והכנסה נטו והשפעת תשלומי העברה ומיסים ישירים, לפי גישת ה-OECD (חצי חציון), 2017 ו-2018

שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (אחוזים)		הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים		הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים		
2018	2017	2018	2017	2018	2017	
24.4	22.0	16.8	17.9	22.2	23.0	סך כל האוכלוסייה
						קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
30.1	30.4	11.9	11.9	17.0	17.0	יהודים
16.6	10.1	36.6	39.0	43.9	43.4	חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)*
38.4	40.9	14.9	15.2	24.1	25.7	עולים
	9.9	36.1	42.0	42.7	46.6	ערבים
13.4	11.1	18.6	20.2	21.5	22.8	משפחות עם ילדים - סך הכול
12.6	16.5	12.0	12.7	13.7	15.2	3-1 ילדים
14.1	5.8	36.8	42.1	42.8	44.7	4 ילדים ויותר
16.8	6.6	44.1	50.7	53.0	54.4	5 ילדים ויותר
24.8	24.6	24.7	24.3	32.9	32.2	משפחות חד הוריות
						מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
20.8	17.8	12.5	13.8	15.8	16.8	עובד
21.7	19.9	12.4	13.8	15.9	17.2	שכיר
14.0	2.7	13.1	13.8	15.3	14.2	עצמאי
14.9	14.6	75.6	78.2	88.9	91.6	לא עובד בגיל עבודה
20.5	19.3	33.1	35.5	41.6	44.0	מפרנס אחד
21.7	13.2	4.2	5.0	5.4	5.7	שני מפרנסים ויותר
						קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
27.5	21.5	17.4	20.8	24.0	26.5	עד 30
13.8	11.5	17.4	19.0	20.2	21.5	בגילאי 31 - 45
14.6	14.2	12.1	13.0	14.2	15.1	בגילאי 46 עד גיל הפנסיה
						קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
45.8	49.2	24.6	22.1	45.4	43.5	משק בית שבראשו קשיש**
46.6	50.0	26.1	23.3	48.9	46.6	משק בית שראשו בגיל הפנסיה לפי חוק***
						קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
26.5	20.9	44.4	50.2	60.4	63.4	עד 8 שנות לימוד
24.9	22.2	18.9	21.3	25.2	27.4	בין 9 ל-12 שנות לימוד
22.9	22.3	12.1	12.1	15.7	15.6	13 ומעלה שנות לימוד

* לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואייין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב
 ** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.
 *** גיל 62 לנשים ו-67 לגברים

נספח 15: התפלגות העובדים ושיעורי גידול בסך התעסוקה לפי ענפי תעסוקה (אחוזים), 2017 ו-2018

שיעורי הגידול המועסקים בענף בין 2017-2018			שיעור המועסקים בענף						ענף כלכלי
			2018			2017			
הלא-עניים	העניים	סה"כ	הלא-עניים	העניים	סה"כ	הלא-עניים	העניים	סה"כ	
2.9	-0.3	2.6	100	100	100	100	100	100	סך הכל*
2.0	--	1.9	0.7	--	0.7	0.7	--	0.7	חקלאות
9.6	-8.5	8.4	12.5	8.0	12.1	11.8	8.7	11.5	תעשייה (כרייה וחרושת)
-16.4	--		0.8	--	0.8	1.0	--	1.0	חשמל ומים
9.1	-10.7	4.6	4.4	11.1	5.0	4.2	12.4	4.9	בינוי ובנייה
-4.5	0.2	-4.1	10.7	11.6	10.8	11.5	11.6	11.5	מסחר סיטוני וקמעוני
2.8	14.1	4.0	4.4	6.1	4.5	4.4	5.3	4.5	שירותי אירוח ואוכל
0.8	-18.7	-0.4	9.8	5.7	9.5	10.0	7.0	9.8	תחבורה, אחסנה ותקשורת
4.7	-18.1	3.3	15.7	8.3	15.1	15.4	10.0	15.0	שירותים עסקיים, בנקאות וביטוח
3.8	-2.0	3.6	12.5	5.9	12.0	12.4	6.0	11.8	מינהל ציבורי
1.5	12.2	2.9	12.7	21.8	13.5	12.9	19.3	13.4	חינוך
1.6	-1.9	1.3	10.8	12.7	10.9	10.9	12.9	11.1	שירותי בריאות רווחה וסעד
6.6	41.9	9.6	5.0	6.3	5.1	4.8	4.5	4.8	שירותים קהילתיים חברתיים ואחרים

*כולל "ענף לא ידוע" שהושמט מהרשימה; במקרה של מיעוט תצפיות מסומן --.

נספח 16: השכר כאחוז מהשכר הממוצע והשינויים בו לפי ענפי תעסוקה (אחוזים), 2018-2017

שיעור שינוי ריאלי בשכר העובדים בין 2017 ל-2018			שכר כאחוז מהשכר הממוצע של העובדים*:			ענף כלכלי
הלא-עניים	העניים	סה"כ	הלא-עניים	העניים	סה"כ	
4.2	3.9	4.4	105.4	42.9	100.0	סך הכל
-13.5	--	-12.9	97.5	--	85.8	חקלאות
-2.7	0.3	-2.1	121.9	55.8	118.1	תעשייה (כרייה וחרושת)
-1.5	--	-2.4	166.7	--	158.7	חשמל ומים
10.6	22.4	13.9	106.0	59.4	97.0	בינוי ובנייה
5.8	23.6	6.5	88.7	51.4	85.2	מסחר סיטוני וקמעוני
4.0	2.8	3.5	58.9	36.7	56.3	שירותי אירוח ואוכל
10.3	-15.8	10.5	157.1	51.7	151.6	תחבורה, אחסנה ותקשורת
2.3	15.6	3.5	122.7	43.2	118.9	שירותים עסקיים, בנקאות וביטוח
3.9	1.5	4.1	85.2	23.5	82.6	מינהל ציבורי
0.9	5.4	0.4	91.2	40.8	84.1	חינוך
14.8	-12.9	14.0	103.0	28.6	95.5	שירותי בריאות רווחה וסעד
-5.5	-11.3	-7.1	67.1	30.9	63.2	שירותים קהילתיים חברתיים ואחרים

* שכר ממוצע בחישוב לפי נתוני סקר הכנסות כולל "ענף לא ידוע" שהושמט מהרשימה; במקרה של מיעוט תצפיות מסומן --.

נספח 17: התפלגות העובדים ושיעורי גידול בסך התעסוקה לפי משלחי יד (אחוזים), 2017-2018

שיעור המועסקים במשלח היד						משלח יד
2018			2017			
הלא-עניים	העניים	סה"כ	הלא-עניים	העניים	סה"כ	
100	100	100	100	100	100	סך הכל*
27.2	15.5	26.1	25.1	14.0	24.1	בעלי משלח יד אקדמי ומנהלים
7.4	1.2	6.9	10.3	2.8	9.6	בעלי מקצועות חופשיים וטכניים
14.2	9.4	13.8	12.4	7.5	11.9	עובדי פקידות
8.1	7.1	8.0	7.4	6.6	7.3	עובדי מכירות ועובדי שירותים
29.8	47.4	31.3	29.6	49.7	31.4	עובדים מקצועיים
4.9	13.8	5.6	5.8	12.5	6.4	עובדים בלתי-מקצועיים

* כולל גם בעלי משלח יד "לא ידוע"

נספח 18: שיעורי השכר והשינויים בו לפי משלחי יד (אחוזים), 2017-2018

שיעור שינוי ריאלי בשכר העובדים בין 2017 ל-2018			שכר כאחוז מהשכר הממוצע של העובדים*			משלח יד
הלא-עניים	העניים	סה"כ	הלא-עניים	העניים	סה"כ	
4.0	5.4	4.2	105.4	42.9	100	סך הכל*
9.5	4.3	9.4	152.6	44.6	147.1	בעלי משלח יד אקדמי ומנהלים
5.6	.	6.5	180.4	.	178.9	בעלי מקצועות חופשיים וטכניים
2.1	-1.2	1.8	106.4	39.9	102.5	עובדי פקידות
-1.9	-2.4	-1.7	76.7	37.8	73.7	עובדי מכירות ועובדי שירותים
3.2	7.9	4.0	71.8	46.6	68.5	עובדים מקצועיים
3.1	8.9	3.0	47.2	37.5	45.1	עובדים בלתי-מקצועיים

* כולל גם בעלי משלח יד "לא ידוע"

נספח 19: טווח הכנסות לפי עשירונים וגודל משפחה – 2018, לפי סולם שקילות ישראלי

עשירון	יחיד (19%)**	שתי נפשות (25%)	שלוש נפשות (15%)	ארבע נפשות (16%)	חמש נפשות (14%)
1	2,744	4,390	5,817	7,288	8,232
2	3,834	6,134	8,128	10,183	11,502
3	5,000	7,999	10,599	13,279	14,999
4	6,094	9,751	12,920	16,187	18,283
5	7,186	11,498	15,235	19,087	21,559
6	8,380	13,409	17,766	22,258	25,141
7	9,735	15,576	20,638	25,856	29,205
8	11,601	18,562	24,595	30,813	34,804
9	14,819	23,710	31,416	39,359	44,456
10	197,992	316,787	419,743	525,867	593,976

* ערכים המרביים שדווחו בסקר
** שיעור של גודל המשפחה בכלל האוכלוסייה

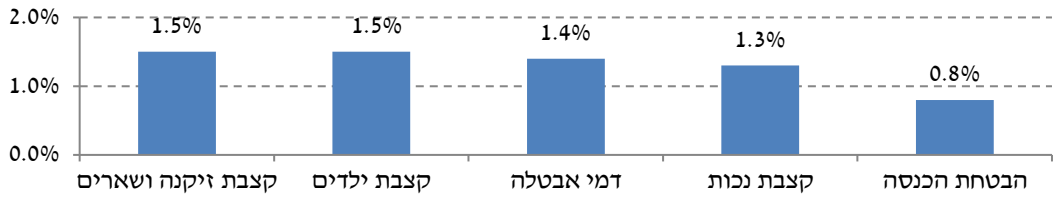
נספח 20 : ממדי העוני לפי מדדים נבחרים, 1998-2018

2018	2017	2016**	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	1999	1998	המדד
18.0%	18.4%	18.5%	19.1%	18.8%	18.6%	19.4%	19.9%	19.8%	20.5%	19.9%	19.9%	20.0%	20.6%	20.3%	19.3%	18.1%	18.0%	16.6%	תחולת העוני של משפחות
21.2	21.2%	21.9%	21.7%	22.0%	21.8%	23.5%	24.8%	24.4%	25.0%	23.7%	23.8%	24.5%	24.7%	23.6%	22.4%	21.0%	19.5%	18.0%	תחולת העוני של נפשות
30.0	29.6%	31.0%	30.0%	31.0%	30.8%	33.7%	35.6%	35.3%	36.3%	34.0%	34.2%	35.8%	35.2%	33.2%	30.8%	29.6%	26.0%	22.9%	תחולת העוני של ילדים
17.7	16.8%	16.3%	17.5%	17.8%	17.8%	17.1%	16.3%	16.5%	16.7%	18.5%	18.6%	17.9%	20.1%	20.2%	17.9%	15.5%	19.6%	16.1%	תחולת עוני של נפשות קשישים
24.6%	22.8%	21.6%	23.5%	24.1%	23.5%	24.1%	19.8%	19.9%	20.7%	23.1%	23.1%	21.7%	24.8%	25.6%	19.2%	17.0%	25.0%	18.7%	תחולת העוני של משפחות שבראשן קשיש
33.3	35.2%	33.7%	35.7%	34.6%	32.8%	34.4%	34.7%	35.9%	35.5%	34.2%	34.3%	33.8%	33.1%	33.3%	30.5%	29.7%	25.8%	26.1%	יחס פעור ההכנסות
959 ₪	962 ₪	881 ₪	897 ₪	842 ₪	779 ₪	782 ₪	711 ₪	734 ₪	702 ₪	671 ₪	675 ₪	637 ₪	597 ₪	579 ₪	517 ₪	500 ₪	435 ₪	407 ₪	עומק העוני בש"ח*
16.4	17.8	19.1	20.3	20.1	18.5	20.9	22.0	23.0	22.8	20.9	21.0	20.6	19.7	19.9	17.2	16.9	12.1	13.1	מדד FGT לחומרת העוני
0.193	0.202	0.186	0.198	0.197	0.189	0.200	0.203	0.211	0.213	0.205	0.205	0.195	0.195	0.205	0.186	0.184	0.153	0.164	מדד ג'יני בקרב העניים
0.098	0.103	0.101	0.105	0.105	0.099	0.111	0.119	0.120	0.123	0.113	0.114	0.115	0.114	0.111	0.097	0.090	0.072	0.069	מדד SEN

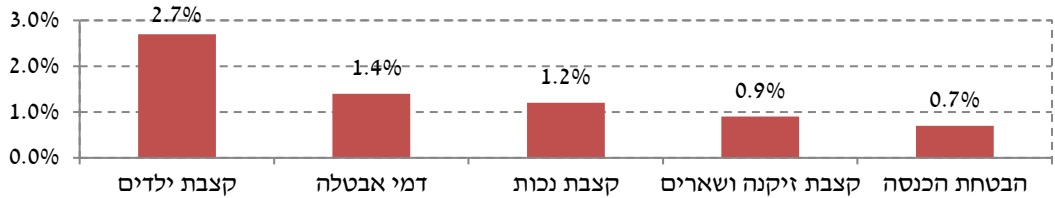
* מרחק בין קו העוני והכנסה ממוצעת של עניים לנפש תקנית במחירי 2015

** החל משנת 2016 מחושב מדד FGT לחומרת העוני כשיעור של תחולת העוני. הוא עדיין מתייחס לכלל האוכלוסייה אך המספר המוצג משקף את "שיעור העניים המרודים" יחסית לשיעור העוני. כך לדוגמא אם כל העניים היו עם אפס הכנסות אזי מדד חומרת העוני היה 100%. לעומת זאת אם כל העניים היו חיים רק מעט מתחת לקו העוני אזי מדד FGT היה 0%. המדד משקף את חומרת העוני, דהינו בניגוד לעומק העוני הוא מתחשב יותר בפער מקו העוני ככל שהמשפחה ענייה יותר.

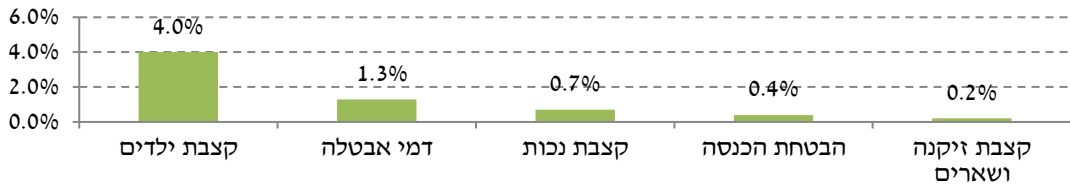
נספח 21: השפעה על תחולת העוני של הוספת כל 100 מיליון ש"ח לקצבה המסוימת
השפעה על עוני משפחות

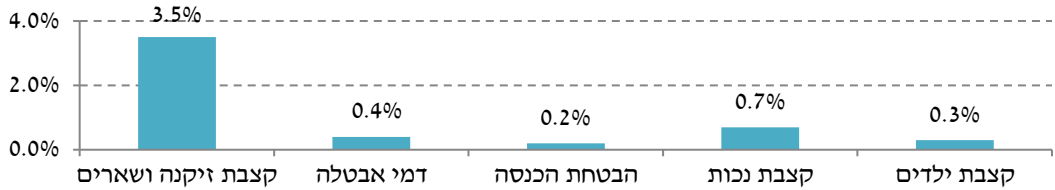
השפעה על עוני נפשות

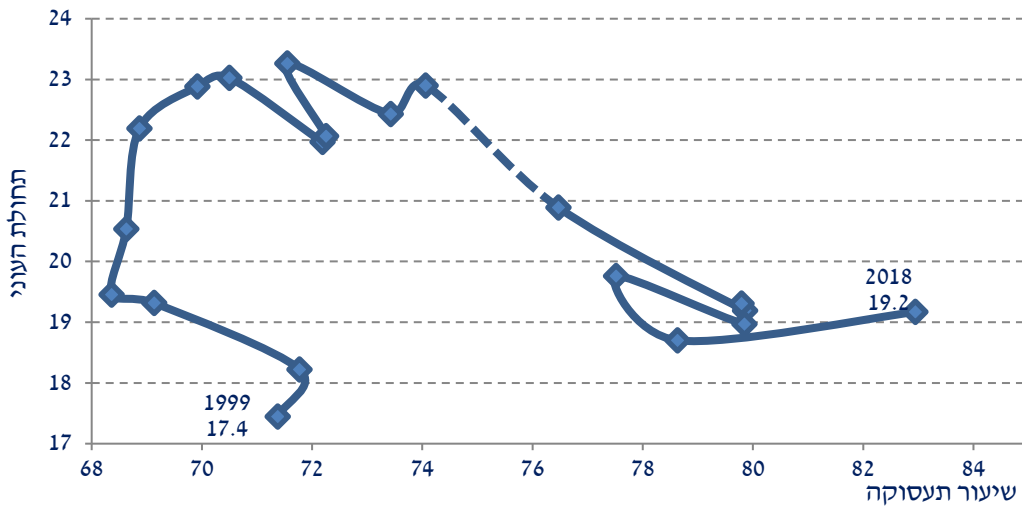
השפעה על עוני ילדים

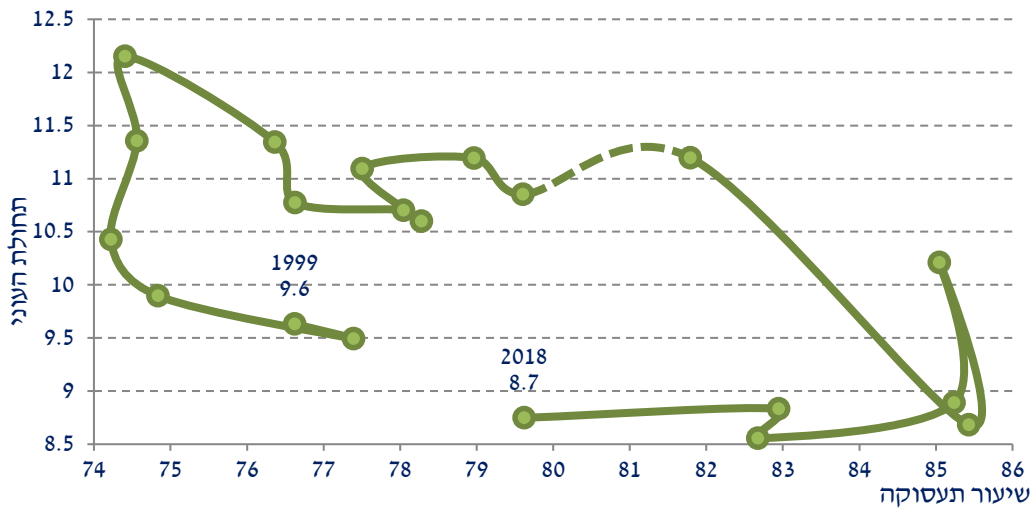
השפעה על עוני קשישים

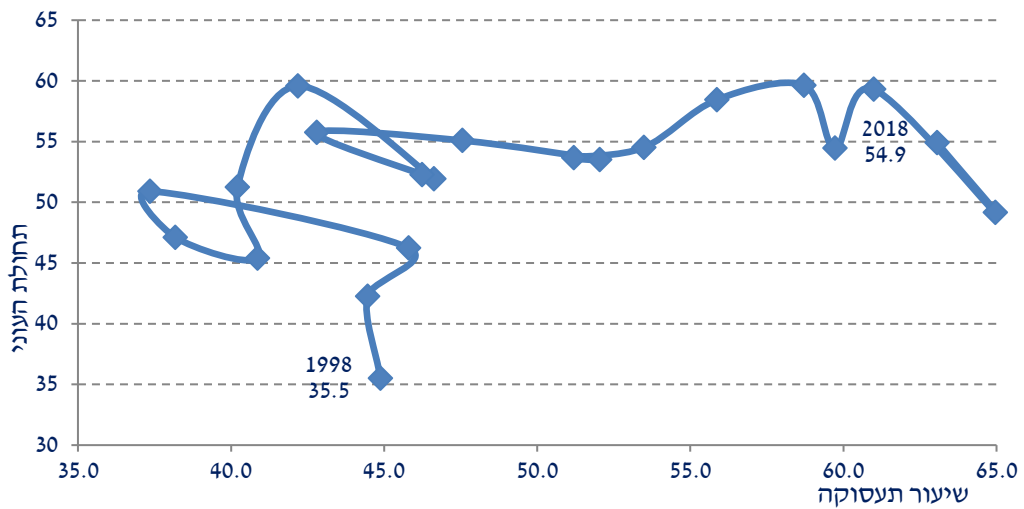
נספח 22: תעסוקה ומדדי עוני, 1999-2018
 תעסוקה ותחולת עוני - כלל האוכלוסייה

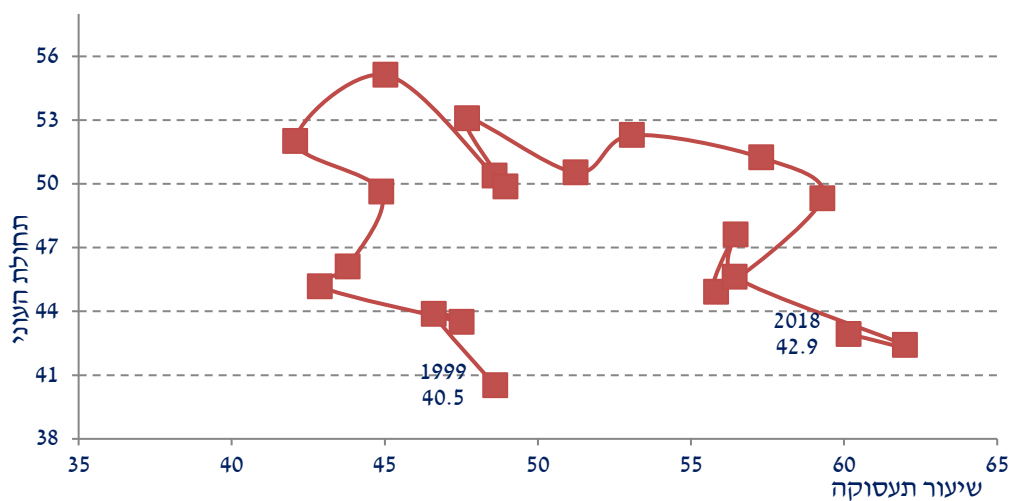
תעסוקה ותחולת עוני - יהודים לא חרדים

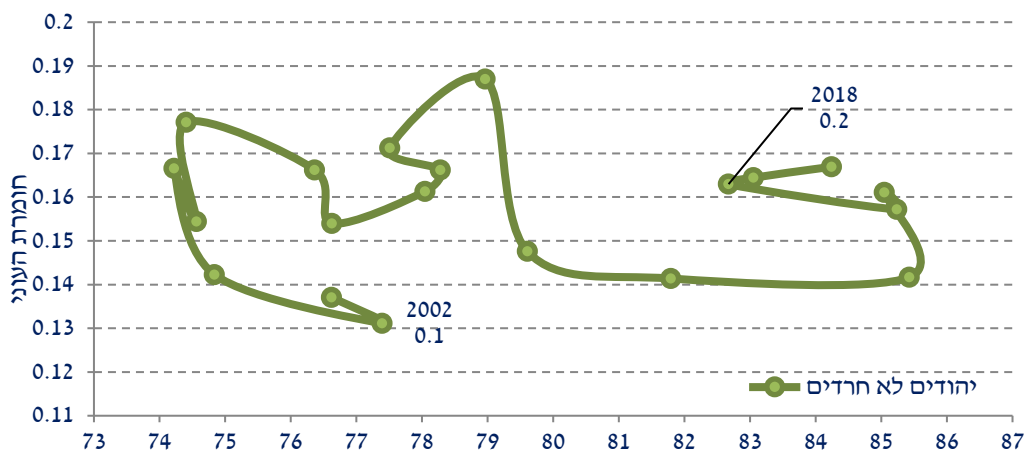
תעסוקה ותחולת עוני - חרדים

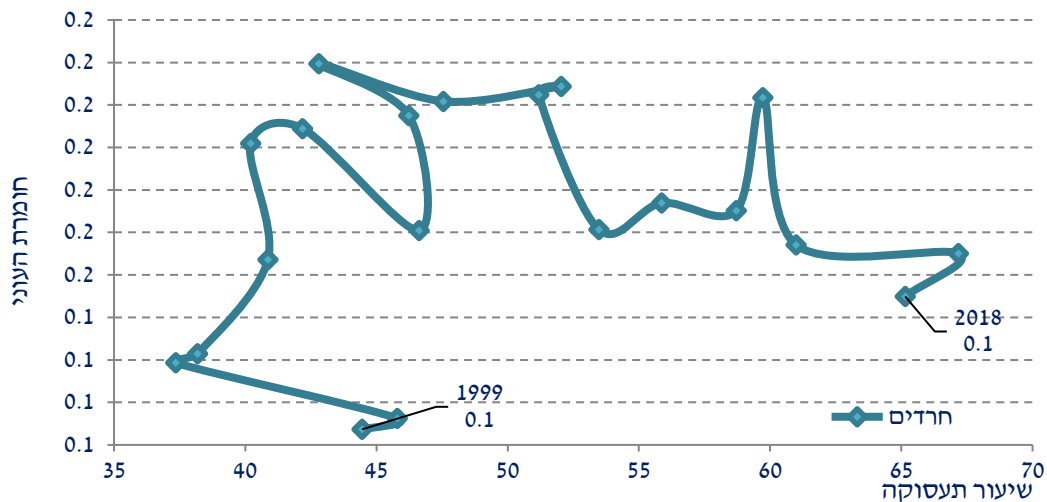
תעסוקה ותחולת עוני – ערבים

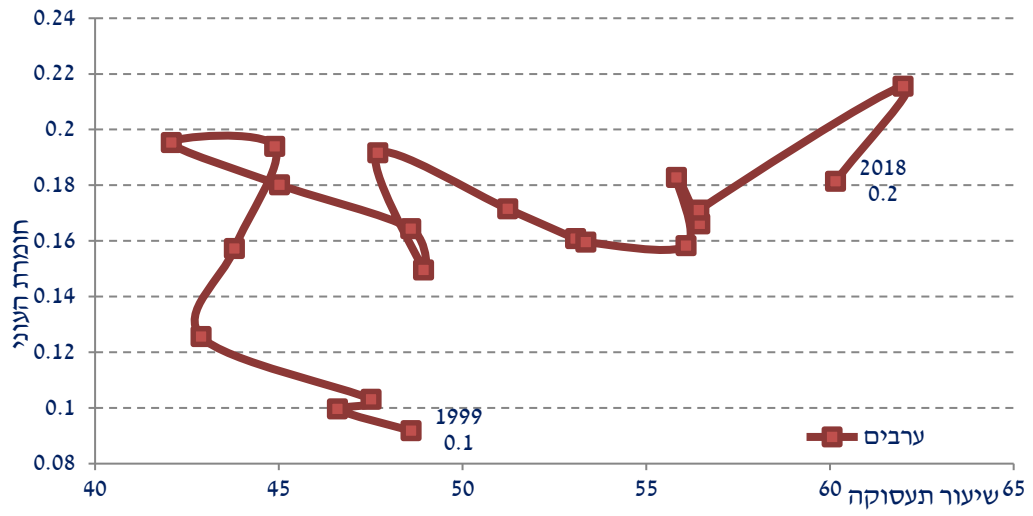
תעסוקה וחומרת עוני – יהודים לא חרדים

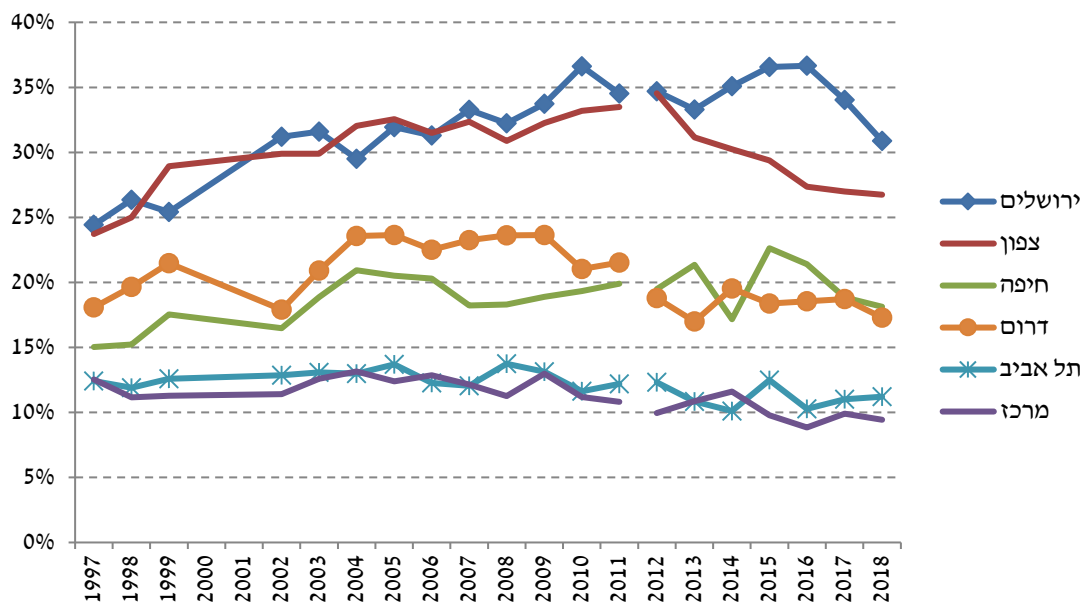
תעסוקה וחומרת עוני – חרדים

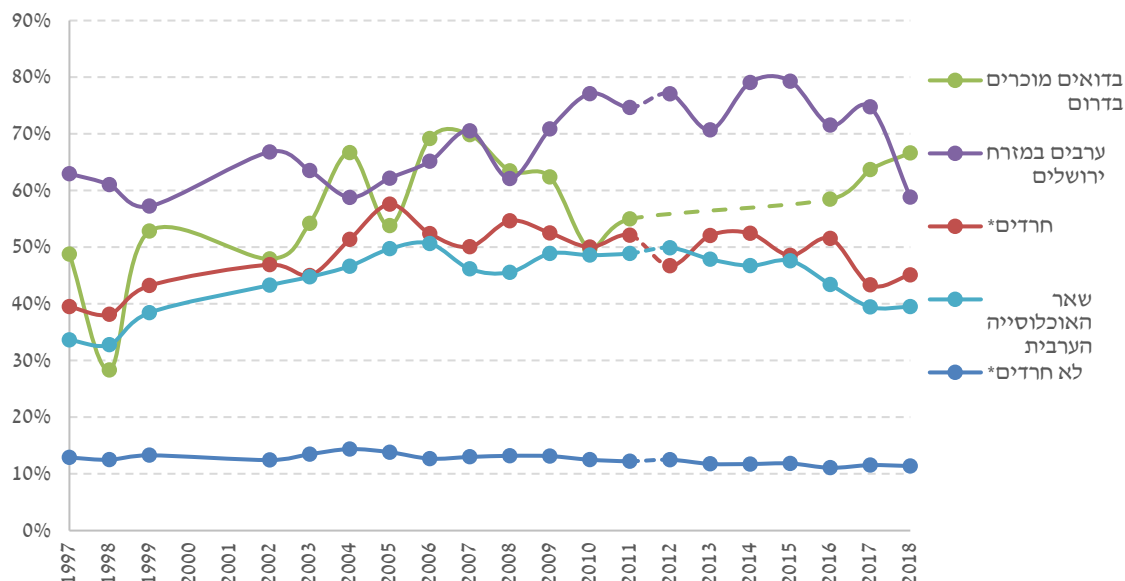
תעסוקה וחומרת עוני – ערבים

נספח 23 : תחולת העוני לפי מחוזות, 1997-2018

נספח 24 : תחולת העוני לפי קבוצות אוכלוסייה, 1997-2018

* האוכלוסייה החרדית, ובהתאם לכך האוכלוסייה היהודית שאינה חרדית, מוגדרות בשנים השונות בכמה אופנים: עד 2011 לפי גישת גוטליב-קושניר; בשנים 2012-2013 לפי בית הספר האחרון (גישה קלאסית); ומשנת 2014 ואילך לפי הגדרה סובייקטיבית.

נספח 25: שיעורם והיקפם של משקי בית המקבלים מענק עבודה ("מס הכנסה שלילי"), לפי קבוצות אוכלוסייה, 2018

שיעור הירידה במדדי עוני (אחוזים) כתוצאה ממענק העבודה			גובה ממוצע של מענק ההכנסה	משקי בית שקיבלו מענק עבודה			שנה
FGT (בקרבת משפחות עניות)	עומק העוני (בקרבת משפחות עניות)	תחולת עוני משפחות		מספר מוחלט	שיעורם בקרב המשפחות העובדות (אחוזים)	שיעורם באוכלוסייה (אחוזים)	
0.6	0.6	0.3	858.4	41,781	2.1	1.7	2015
1	0.9	0.5	861.5	37,244	2.2	1.8	יהודים
0.4	0.2	0	832.8	4,537	1.7	1.4	ערבים
0.7	0.6	0.5	896.5	30,335	3	2.8	משפחות עם ילדים
1	0.8	0.5	792.3	36,415	2.2	2.2	שכיר
0.9	0.8	0.7	1198.6	48,208	2.3	1.9	2016
1.6	1.4	0.9	1021.6	41,023	2.3	1.9	יהודים
0.2	0.3	0.4	2209.3	7,185	2.3	2	ערבים
1.1	1	1.1	1194	36,971	3.4	3.3	משפחות עם ילדים
1.3	1.1	0.6	961.4	38,093	2.2	2.2	שכיר
1	0.8	1	1,105	53,638	2.6	2.1	2017
1.9	1.5	1.3	1,152	45,396	2.6	2.1	יהודים
0.3	0.2	0.4	849	8,241	2.8	2.2	ערבים
1.2	1	1.7	1,229	42,413	3.8	3.7	משפחות עם ילדים
1.8	1.4	1.9	1102.5	47,168	2.7	2.7	שכיר
0.7	0.5	0.5	1,297	40,351	1.8	1.5	2018
1.4	0.9	0.7	1,351	35,456	1.9	1.6	יהודים
0.1	0.1	0.2	909.7	4,896	1.6	1.3	ערבים
0.9	0.6	0.8	1,003	24,395	2.1	2.1	משפחות עם ילדים
1.3	0.8	0.5	1,077	31,735	1.8	1.8	שכיר

נספח 26 : הכנסות משפחתיות כשיעור מקווי העוני בקרב משפחות הממצות את זכותן למענק עבודה, 2018

הרכב משק הבית	ההכנסה הפנויה משכר מינימום לחודש מאחד ואחד וחצי כאחוז מקו העוני	ההכנסה הפנויה משכר מינימום לחודש מאחד ומחצי כאחוז מקו העוני	ההכנסה הפנויה משכר מינימום לחודש מאחד ומחצי כאחוז מקו העוני
יחיד (+55)	-	-	150
יחיד (+23) עם ילד	-	-	100
יחיד (+23) עם 2 ילדים	-	-	78
יחיד (+23) עם 3 ילדים	-	-	69
זוג (+55)	189	141	94
זוג (+23) עם ילד	142	109	73
זוג (+23) עם 2 ילדים	120	92	62
זוג (+23) עם 3 ילדים	106	82	56
זוג (+23) עם 4 ילדים	95	74	51
זוג (+23) עם 5 ילדים	86	67	47

נספח 27: שיעורי תעסוקה בקרב משקי בית לפי סוג המשפחה, 2017-2018 (אחוזים)

2018	2017	סוגי אוכלוסייה שונים
80.2	80.3	סך כל האוכלוסייה
		קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
80.1	80.4	יהודים
82.0	84.7	חרדים לפי הגדרה סובייקטיבית*
78.7	79.2	עולים מ-1990
80.9	80.1	ערבים
95.4	95.4	משפחות עם ילדים - סך הכול
96.4	96.2	מספר הילדים 1-3
91.0	91.6	מספר הילדים 4+
89.5	88.5	מספר הילדים 5+
88.5	89.7	חד-הוריות
		קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל העבודה:
95.3	93.5	רמ"ב עד גיל 29
95.7	95.7	רמב בגילאים 30-44
91.2	91.2	רמב בגילאים 45-גיל הפנסיה
		קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
32.8	33.5	קשישים לפי הגדרה ישנה**
28.1	28.5	בגיל פנסיוני לפי חוק***
		קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
38.1	38.1	השכלה עד 8
81.8	82.5	השכלה 9-12
84.7	84.4	השכלה 13 ומעלה

המקור: סקר הוצאות משק הבית

* לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואיין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב

** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.

*** גיל 62 לנשים ו-67 לגברים.

נספח 28: חישובי תחולת העוני של ערבים עם וללא האוכלוסייה הבדואית, 2002-2018

שנה	ללא בדואים			עם בדואים		
	עוני משפחות	עוני נפשות	עוני ילדים	עוני משפחות	עוני נפשות	עוני ילדים
2002	47.6%	49.5%	57.2%	47.6%	49.5%	56.8%
2003	48.1%	50.4%	57.4%	48.3%	50.9%	57.5%
2004	48.9%	50.2%	57.9%	49.9%	51.6%	59.2%
2005	52.0%	55.0%	64.0%	52.1%	55.4%	64.2%
2006	53.2%	56.2%	65.1%	54.0%	57.6%	66.8%
2007	50.5%	53.0%	60.7%	51.4%	54.5%	62.5%
2008	48.6%	51.9%	61.2%	49.4%	53.1%	62.1%
2009	52.9%	56.2%	65.3%	53.5%	57.4%	66.8%
2010	53.5%	56.1%	66.1%	53.2%	56.6%	65.8%
2011	53.3%	57.4%	65.9%	53.5%	58.0%	66.5%
2012	54.7%	58.2%	67.9%	54.4%	58.0%	67.9%
2013	52.0%	55.8%	66.5%	51.7%	55.7%	66.4%
2014	52.6%	54.1%	63.6%	52.6%	54.0%	63.5%
2015	53.7%	55.3%	66.2%	53.3%	54.8%	65.6%
2016	48.4%	50.5%	60.5%	49.2%	52.0%	61.7%
2017	45.6%	48.2%	59.0%	47.1%	50.3%	60.7%
2018	43.0%	43.1%	52.6%	45.3%	47.4%	57.8%

נספח 29: תחולת העוני של משפחות במזרח ירושלים לפי קבוצות אוכלוסייה (אחוזים), 2016-2018

שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה (ומיסים אחוזים)	הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים			הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים			שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה (ומיסים אחוזים)			
	2018	2017	2016	2018	2017	2016	2018	2017	2016	
	1.6	-6.4	0.1	58.8	74.7	71.5	57.9	79.8	71.4	כלל האוכלוסייה
	3.5	-0.9	2	65.1	78.9	72.6	62.9	79.6	71.2	משפחות עם ילדים
	20.6	-6.1	0.3	59.1	72.3	63.8	49	77	63.6	מספר הילדים 1-3
	.	9.4	4.8	.	93.3	93.4	.	85.3	89.1	מספר הילדים 4+
										מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
	3.2	-3.9	0.5	51.5	73.7	66.3	49.9	76.7	66	עובד
	-2.2	-4.8	-1.8	57.1	75.2	64.7	58.4	79	65.9	שכיר
	13.7	-1.8	7.7	68.8	84.9	84.1	60.5	86.5	78.1	מפרנס אחד
	.	-10.2	-15.3	.	52.1	41.6	.	58	49.1	שני מפרנסים ויותר
										קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
	.	-7.2	-20.8	.	81.2	45	.	87.5	56.8	רמ"ב עד גיל 29
	.	-5.7	6.1	.	78	82.2	.	82.7	77.5	רמב בגילאים 30-44
	.	-5.5	4.8	.	63.5	72.6	.	67.2	69.3	רמב בגילאים 45-גיל הפנסיה
										קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
	-9.1	-2	-1.2	71.7	83.2	74.3	78.9	84.9	75.2	השכלה 9-12
	26.3	-8.5	5.4	44.2	56.9	50.7	35	62.2	48.1	השכלה 13 ומעלה

נספח 30: מובהקות סטטיסטית של שינויים במדדי עוני נבחרים בקבוצות אוכלוסייה, 2018 מול 2017

FG T	יחס פער ההכנסות	תחולת העוני ילדים	תחולת העוני נפשות	תחולת העוני משפחות	קבוצות אוכלוסייה
כן	כן	לא	לא	לא	סך כל האוכלוסייה
					קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:
לא	לא	לא	לא	לא	יהודים
לא	לא	לא*	לא	לא	חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)**
לא	לא	לא	לא	לא*	עולים
לא*	כן	לא	לא	לא	ערבים
לא	לא*	לא	לא	לא	משפחות עם ילדים - סך הכול
לא	לא	לא	לא	לא	3-1 ילדים
לא*	כן	לא	לא	לא	4 ילדים ויותר
כן	כן	לא	לא	לא	5 ילדים ויותר
כן	כן	לא	לא	לא	משפחות חד הוריות
					מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
לא*	כן	לא	לא	לא	עובד
לא*	לא*	לא	לא	לא	שכיר
לא	לא	לא	לא	לא	עצמאי
לא	לא*	לא	לא	לא	לא עובד בגיל עבודה
לא	לא	לא	לא	לא	מפרנס אחד
לא	לא	לא	לא	לא	שני מפרנסים ויותר
					קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:
לא*	לא*	לא	לא	לא	עד 29
כן	כן	לא	לא	לא	בגילאי 30 - 44
לא	לא	לא	לא	לא	בגילאי 45 עד גיל הפנסיה
					קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:
כן	כן	כן	כן	לא	קשישים**
כן	כן	לא*	כן	לא	בגיל הפנסיה לפי חוק***
					קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
לא	לא	לא	לא	לא	עד 8 שנות לימוד
לא	לא	לא*	לא*	לא	בין 9 ל-12 שנות לימוד
לא	לא	כן	כן	לא	13 ומעלה שנות לימוד

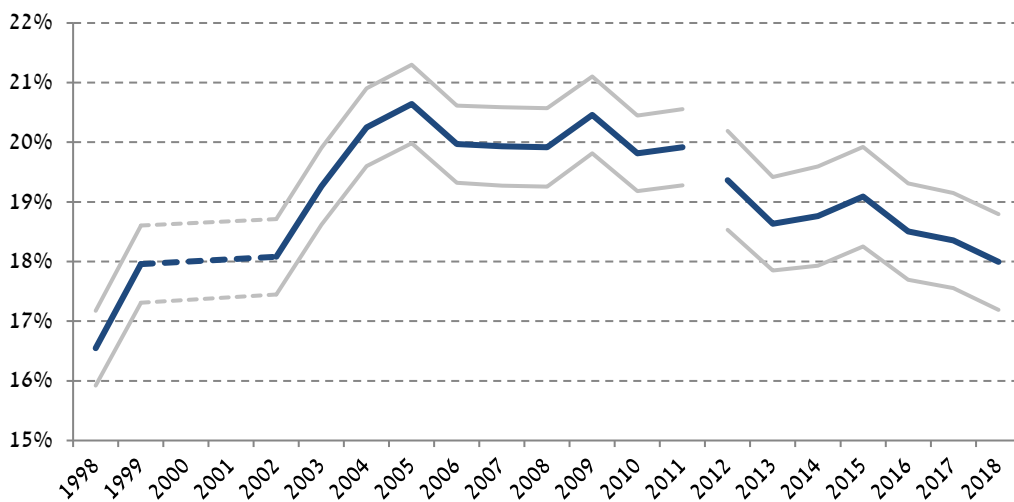
* הנתונים נבדקו ברמת מובהקות של 5%. הסימון "לא*" משמעו שהנתון אינו מובהק ברמה של 5% אך מובהק ברמת מובהקות של 10%

** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.

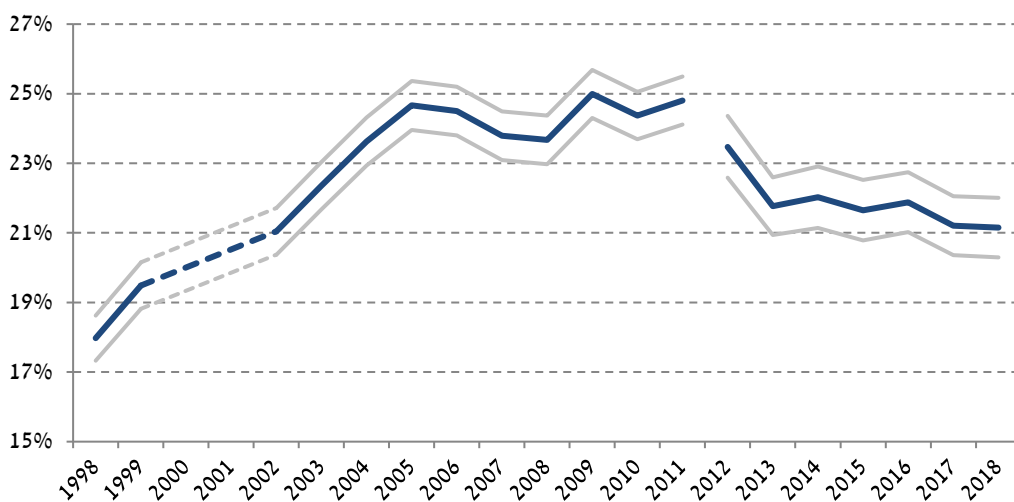
*** לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואיין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב, עקב תנדויות מוצג ממוצע נע של שנתיים.

**** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

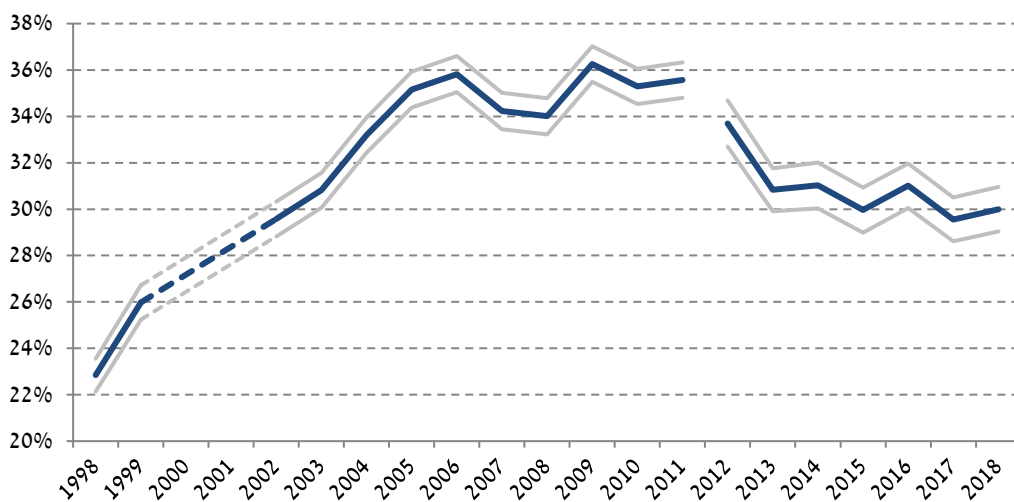
נספח 31: תחולת העוני לאורך השנים ורווחי סמך שלהם ברמת מובהקות של 5%
תחולת עוני משפחות:

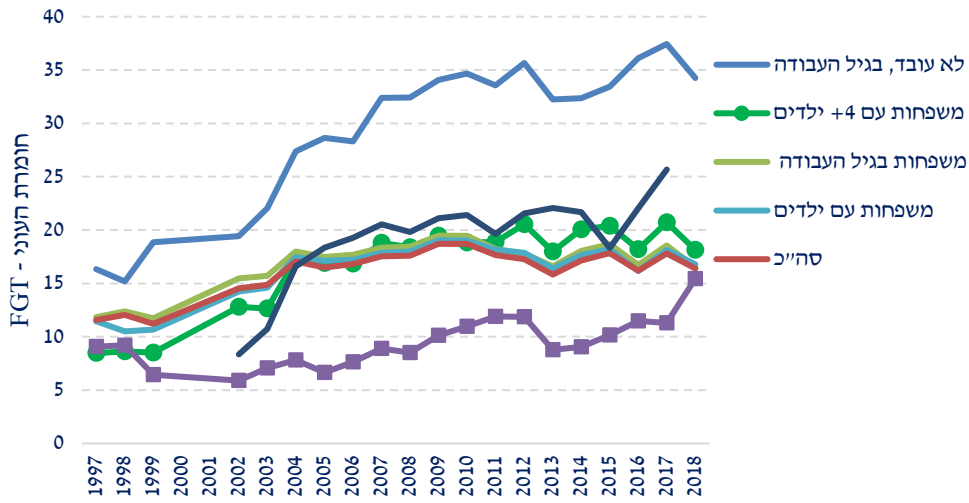
תחולת עוני נפשות

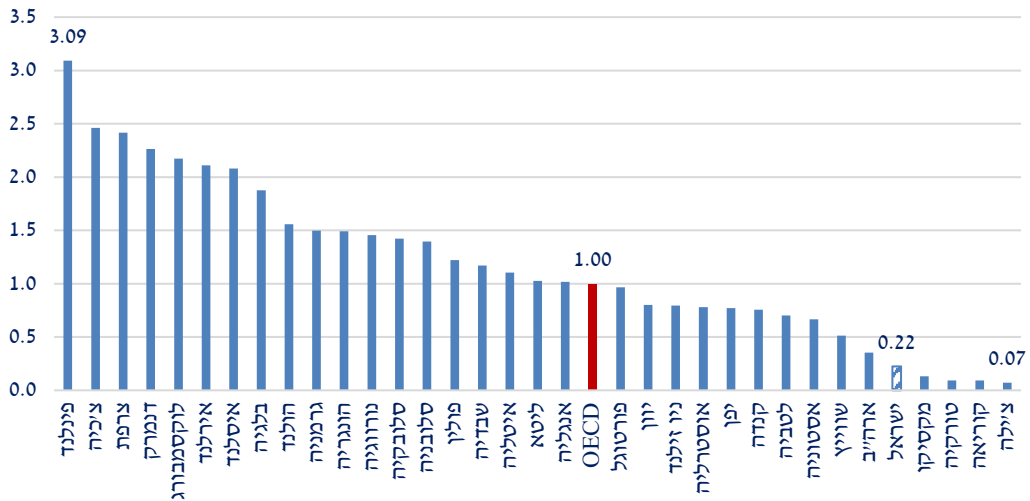
תחולת עוני ילדים:

נספח 32: חומרת העוני (FGT): סה"כ ולפי קבוצות גיל

נספח 33: שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלום קצבאות ומסים ישירים בהשוואה למוצע שיעור הירידה במדינות ה-OECD

נספח 34: השוואת המדגם של מזרח ירושלים עם הנתונים המינהליים של מזרח ירושלים

סקר הוצאות משקי בית	נתונים מנהליים	
26.1	31.1	גיל ממוצע
45.5%	49.3%	שיעור הנשים
		שיעור המועסקים בקרב גילאים 25-64 :
65.1%	58.7%	גברים
21.2%	23.7%	נשים
2.2%	3.3%	חד הוריות
		מספר ילדים לאשה בגילאי 25-64:
51.8%	43.9%	ללא ילדים
20.4%	27.1%	מספר הילדים 1-2
23.2%	22.7%	מספר הילדים 3-4
4.6%	6.3%	מספר הילדים 5+
		התפלגות גילאים:
42.7%	35.8%	17-0
22.0%	20.6%	29-18
17.2%	18.0%	44-30
13.0%	15.3%	עד 45 גיל הפרישה
5.2%	10.3%	בגילאי הפרישה

מן הלוח ניתן להסיק שעל אף הפערים הקיימים במשקלות הנתונים הדמוגרפיים השונים, המשקלות אינם רחוקים מהמשקלות בפועל באוכלוסיית מזרח ירושלים המלאה.